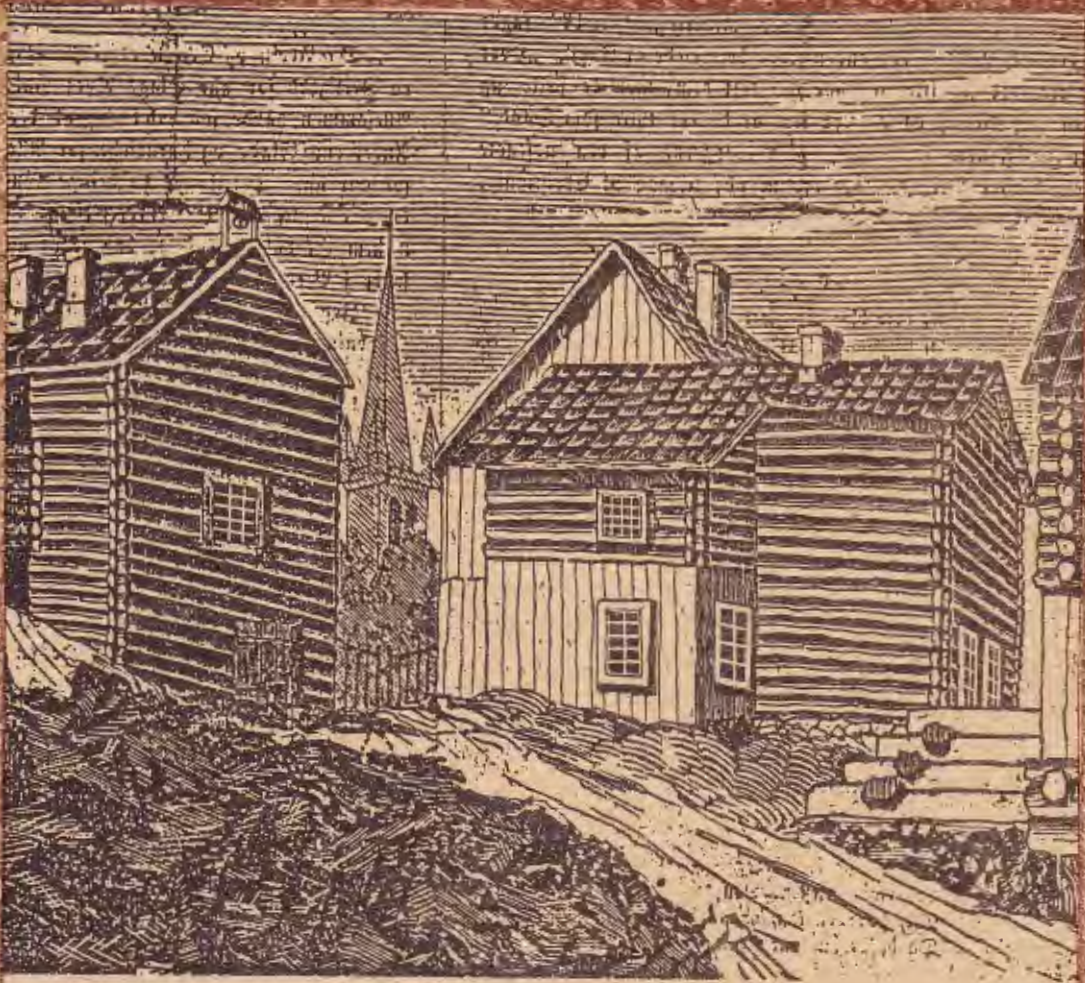

RINGERIKE.

Norderhov prestegård, som den engang var.

RINGERIKE

1984

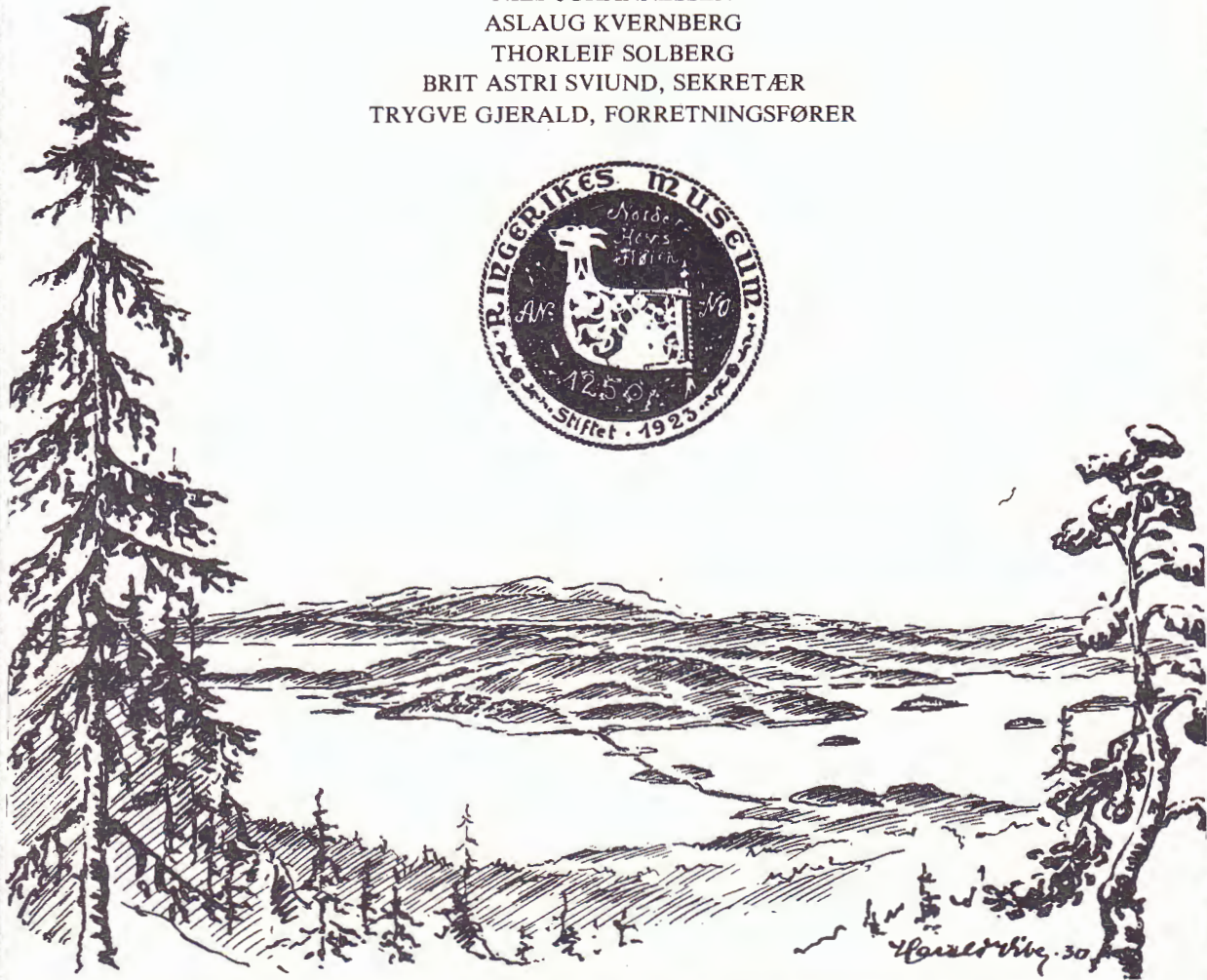
(Hefte nr. 56)

UTTUTT AV

RINGERIKES MUSEUM
RINGERIKE UNGDOMSLAG
OG RINGERIKE HISTORIELAG

REDAKSJON:

NILS JOHANNESSEN
ASLAUG KVERNBERG
THORLEIF SOLBERG
BRIT ASTRI SVIUND, SEKRETÆR
TRYGVE GJERALD, FORRETNINGSFØRER

INNHold:

	side
Harald Solberg: «Sokkens» saga	3
Margit Samuelson: Fra gamle dager på Skjærdalen Brug	4
Aslaug Kvernberg: Ellen Hals til minne	6
Arnfinn Syvertsen: Den høyere skole i Hønefoss 100 år	7
Ragnvald Lien og Kåre Elgmork: Bjørnstillingen ved Storejuv	9
Thorleif Solberg: Småplukk fra tingbøkene	12
Tor Østlund: Feltpost på Helgelandsmoen	14
Hans Moe: For at faae utryddet den uhyre Mængde Bjørner	16
Sigv. Mjør: Hans Hegna, dikter og lærer	17
Arne Chr. Berg: Biskop Berggrav og Ringerike	19
Kjell Hallmann og Thorleif Solberg: Holte i Ådal	22
Thure Lund: Nyttvekster på Ringerike	31
Gammel vise om Anna Colbjørnsdatter	33
Jo Sellæg: Bygningsvern i Hole	34
Frithjof Rustaden: På jakt etter folkedrakt	36
N.J.: Fata morgana	37
Maren Anita Olerud: Skrift i stein	38
Tor Østlund: D/S «Ringerike» og Lierbanen, posthistorisk sett	40
Eyvind Fjeld Halvorsen: Ringerikes historie i middelalderen	41
A.K.: Ringerike Museum og sommerutstillingen	50
Trond Søhol: Ringeriksmasurkaen og Røysepolkaens opphavsmann	52
Lars Sjuls Hansen/Gudleik Guldal: Johan Frøshaug, dekoratør og maler	54
Per Goplerud: Amerikabrev	55
Ingeborg Elsrud: Amerikabrev	57
Ole Rytterager: Om Rytterager	59
Nils Johannessen: Ringerike Ungdomslag, leikarringdager på Tyrstrand	61
Arne Chr. Berg: Edvard Elvigen	63
A.J.: Sukkertøy-Marja og Sukkertøy-Hans	64
Aslaug Kvernberg: Ringerikes Museum	64

«Sokken's» saga

Han fød-tes en vår i lyk-li-ge kår i stal-len hos Svend på Sole, så
tuf-set og grå bak føll-hop-pen lå en hvit-sok-ke lang-bent fo-le.

*Han fødtes en vår
i lyk'lige kår
i stallen hos Svend på Sole;
så tufset og grå
bak følhoppem lå
en hvitsokket langbent fole.*

*Han fulgte sin mor
i plogfurens spor
den solvarme sommerdagen -
og mistet sin sans
ved yrende dans
om kvelden i havnehagen.*

*Han suget seg mett
fikk vilje og vett
ble brei over bog og nakke;
og tumlet i lek
med snitter og strek
blant barna på tun og bakke.*

*Dog ungdommen er
for hesten især
lik kveldsgull i solfaldstimen.
Den stråler en stund
men blekner i grunn
bak arbeidsselen og grimmen.*

*Og Sokken ble døpt,
ble solgt og ble kjøpt
blant kakser og handelskarer,
i skiftende kaar
og slitsomme aar
en unghest så ille farer.*

*Så smal over lend
i gårder og grend
han tøyet og slet på bogen;
med tømmertrafikk
helst nattely fikk
i barstall og ville skogen.*

*Men mager og brutt
gikk Sokken til slutt
som lassehest oppe på Kampen.
I knærne han sank
fikk vondord og bank
den stakkars forkjorte gampen.*

*En bonde i by'n
ble var et syn
som brakte hans blod å banke;
en hest som var halt
på hålken var falt
med skum over rygg og skanke.*

*Å, stakkars min Sock
jeg husker deg nok
nå kjenner jeg deg på letten;
så stygge og lei
som folk er med deg
jeg kjøper deg att på pletten.*

*Og lykkelig og glad
to ganger på rad
han kneget ved Solegrinden -
og varlig strøk Svend
den skinnmagre lend
og tørket en tåre av kinnen.*

(Harald Solberg, Sørum 1915)

Fra gamle dager på *Skjærdalen Brug*

Av Margit Samuelsen

Fra venstre, stående Laurits Tangen, Karl Bakken, skreddermester Edv. Olsen, Ole Henriksen. Fra venstre sittende Karl Edvardtsen, Engebret Jonassen, Hans Edvardtsen og Kristian Henriksen. – Bildet er fra 1888.

Det første jeg husker, er at vi bodde i et lite hus ved Skjærdalselva som renner ut i Tyrifjorden. Huset tilhørte Skjærdalens Brug. Det gikk en smal bro over elva, og den måtte vi gå over for å komme til huset. Det var trivelig der med blomster både ute og inne, og utsikt utover Skjærdalsvika, hvor det lå tett i tett med tømmerstokker. Her var det trafikk! Arbeidsfolk med båtshaker dreiv og bukserte tømmeret fram til en kjerrat som trakk det opp til saga, hvor det ble skåret til forskjellige slags materialer

som var salgsvare den gangen. Husker især «stavskjæring» (d.v.s. skjæring av stav som skulle brukes til emballasje), og alle de små stavstablene oppe på tomte hvor mange halv voksne gutter tjente sine første penger.

Kontorbygningen lå ikke langt fra saga, og den var en stor bygning etter datidens målestokk. Jeg husker at vi barna syntes det var veldig fint der, med prydbusker og blomster og benker i hagen.

Her bodde den eldste disponenten, Eiel Eriksen het han. Kontoret var i 2. etasje med utendørs trapp. Det var en disponent til. Han het Kristian Solberg, og han bodde i Bålserudgården like ved jernbanestasjonen. Far fortalte at i denne bygningen hadde det vært skole, og den var bare for barna til arbeidsfolkene som var fast ved «bruket». Far hadde gått en tid på denne skolen, og han fikk aldri fullrost sin lærer, så det må ha vært en dyktig lærer og en bra skole. Denne læreren het Bålserud, derfor ble stedet kalt Bålserudgården, og den heter det den dag i dag. Far var født i 1862, så det som jeg her har fortalt må vel skrive seg fra 1869-70-årene. Skjærdalen Brug satte igang ikke bare skole. Ledelsen hadde tanker for framtida når det gjaldt de ansatte.

Rett over veien for kontorbygningen lå en velassortert butikk. Jeg minnes godt den lille butikken der spann, lykter og lamper var hengt opp under taket. Han som drev denne butikken het Karl Edvardsen. Jeg vet ikke om han var bestyrer, eller om han eide den. I hvertfall hadde kundene kredit. De handlet «på bok», hvor alt ble notert og kundene betalte når de fikk lønningen. Såvidt jeg husker, fikk de lønning hver 14. dag, og den var på ca. kr. 40,- kr. 50,- så for de fleste ble det gjerne stående en rest igjen. Husker hvor far ble glad da han fikk kr. 3,- i daglønn.

Arbeidsfolkene begynte kl. 6.00 om morgenen og arbeidet til kl. 6.00 om aftenen alle hverdagene. Har en liten pussig historie angående arbeidstiden. En ny person ble ansatt, og fikk opplyst hvordan arbeidstiden var ordnet. Da sa vedkommende: «Man har altså fri søndagen da?» Skjærdalens Brug hadde den gang et tresliperi oppe ved Heierenelva. Derfor kjørte et vogntog med rå kubb trukket av tre-fire hester dit opp. Der ble kubben slipt, og så ble massen kjørt ned til bruket og viderebehandlet, og deretter sendt til forskjellige papirfabrikker. Dette toget gikk tre ganger hver dag og ble kalt Heierntoget. Om sommeren gikk lasten på vogner. Om vinteren for det meste på sleder.

En gang hendte det noe med dette toget. Jeg tror jeg gikk i annen klasse på skolen som den gang holdt til i Klokkergården like ved kirken. Det var i vårløsningen, og veien var temmelig sølete med humper og vanddammer. Heierntoget kom, og vi

Skjærdalens Brug omkring 1880. I forgrunnen står Johan Dahl og Jørgine Dahl, født Onsager. Den vesle karen med hatt i forgrunnen er Andreas J. Dahl, født i 1868. På toppen av «vellingklokka» skimtes en liten spilloppmaker som ble kalt «Per Allestand».

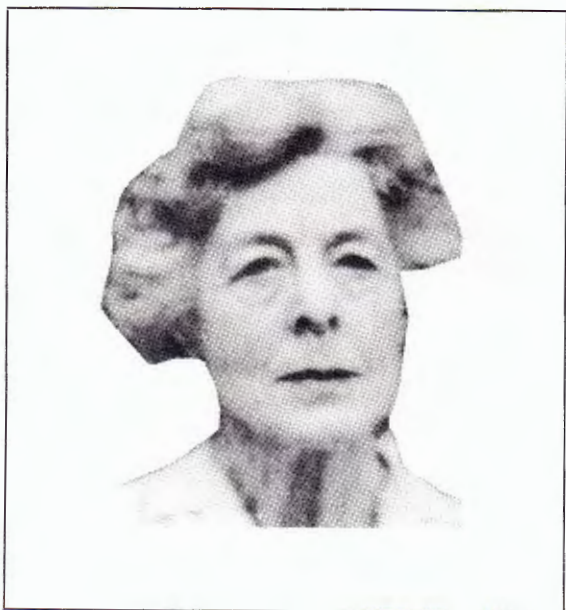
løp opp på den høye snøkanten. Plutselig stanset den første hesten, for der lå vesle Ragne mellom bakbeina til hesten og sleden. Ragne krabbet uskadd fram uten hjelp, og kjøre karen sa at den hesten var så klok at den hadde merket Ragne da hun falt. Vi gikk stille inn i skolestua, og Ragne satte seg ned som om ingen ting var hendt. Men lærerinnen, frk. Johanne Nilsen, holdt en liten tale til oss og sa at vi ikke måtte glemme å takke Gud som hadde beskyttet Ragne. Ja, så rolig tok man ting som hendte den gang.

Som jeg har fortalt, var det liv og rørelse på Skjærdalens Brug i «gamle dage». Blant annet ble det startet en «hornmusikk» blant arbeiderne. «Musikken» bestod av 7 arbeidere pluss en skredermester. Min far, Laurits Tangen, var en av musikerne. Han var som flere av familien, meget musikalsk og interessert i sang og musikk. Jeg vil nevne at far hadde en bror i Amerika som var dirigent for et orkester der borte.

Ja, dette er minner jeg ofte tar fram – og tenker tilbake. Jeg var bare fem år da vi flyttet til eget hus, det første ved Skamarkveien. Den gangen var det skog like inn på huset. I dag er det hus ved hus hele veien nesten helt fram til Skamarka.

Ja, tiden går, og nye tider kommer. Skjærdalens Brug er i dag en tidsmessig bedrift med arbeid til kvinne og til mann og med hus til sine ansatte akkurat som i gamle dager. Håper fabrikken fortsatt holder skansen i denne rare tiden vi lever i.

Ellen Hals til minne

Aslaug Kvernberg

Med Ellen Hals gikk en personlighet bort. Og Ringerike ble en varm venn fattigere. Ellen Hals følte seg sterkt knyttet til Ringerike, en følelse som bare vokste og som hun aldri har fortiet.

Det var mange år siden hun flyttet fra Oslo til Fredenshavn, den pittoreske eiendommen ved Stor-elven. Opprinnelig ble den kjøpt til landsted av hennes foreldre, Bertha og Kopp. Hun og hennes mann, Olav Hals oppholdt seg på Fredenshavn så ofte som mulig, og da hun mistet sin mann ble oppholdene enda lenger. Til slutt ble hun ringeriking på heltid og av helt hjerte.

Ellen Hals var et rikt utrustet menneske med mange interesser og vid horisont. Hun var meget kunnskapsrik, og hennes synspunkter var alltid basert på en våken og kritisk vurdering. Kvalitet og skjønnhet var hennes fremste krav, noe som kom til syne såvel i museumsarbeidet som i husflidsspørsmål, to områder som kom til å engasjere henne mest her på Ringerike.

Ringerikes Museum var stiftet i 1923, men var husløs og hadde dårlige vilkår for å bevare gjenstandene de etterhvert fikk i gave. Ellen Hals forærte da sin eiendom Blommeseter i Norderhov til museet, for å få betryggende bevart museets eiendeler. Blommeseter ble nydelig innredet, og da museet fikk Moe-minnet i testamentarisk gave, fikk dette en velegnet plass i Blommeseters 2. etasje. Ellen Hals' gode smak og sikre skjønn kom til uttrykk her, som det siden gjorde i den gamle prestegården da museet kunne flytte dit. Innredingen

her var hennes imponerende verk og det kan vel aldri verdsettes høyt nok. Men for henne var det et arbeide con amore og ga henne selv dyp glede.

Ringerikes Ungdomslag hadde utgitt heftet «Ringerike» i over ti år, da det i 30-årene fikk meget vakkende økonomi. Ellen Hals sa seg straks villig til å gi økonomisk støtte. Da museet gikk sammen med RUL om utgivelse av bladet ble Ellen Hals det selvfølgelig medlem av redaksjonen. Dette verv hadde hun i 40 år, og gjorde hele tiden sin store innsats for å holde publikasjonen på et kvalitetsnivå. Et annet felt som opptok henne med aldri sluknende interesse, var husflidssak. Det er nok å peke på Ringerike-drakten av 1935 – som var et gedigent arbeide. Hun satt i en årrekke i styret i Husfliden hvor hun med sin fagkunnskap og raue innstilling var en uerstattelig medarbeider.

En personlighet som Ellen Hals med meninger og sine meningers mot, gikk ikke på akkord. Hun sto på det hun så som rett og riktig. Og var hjelpsom og storsinnet i all sin ferd. Hennes vakre hjem Fredenshavn var et meget gjestfritt hus, og vertinnen selv var et festlig midtpunkt.

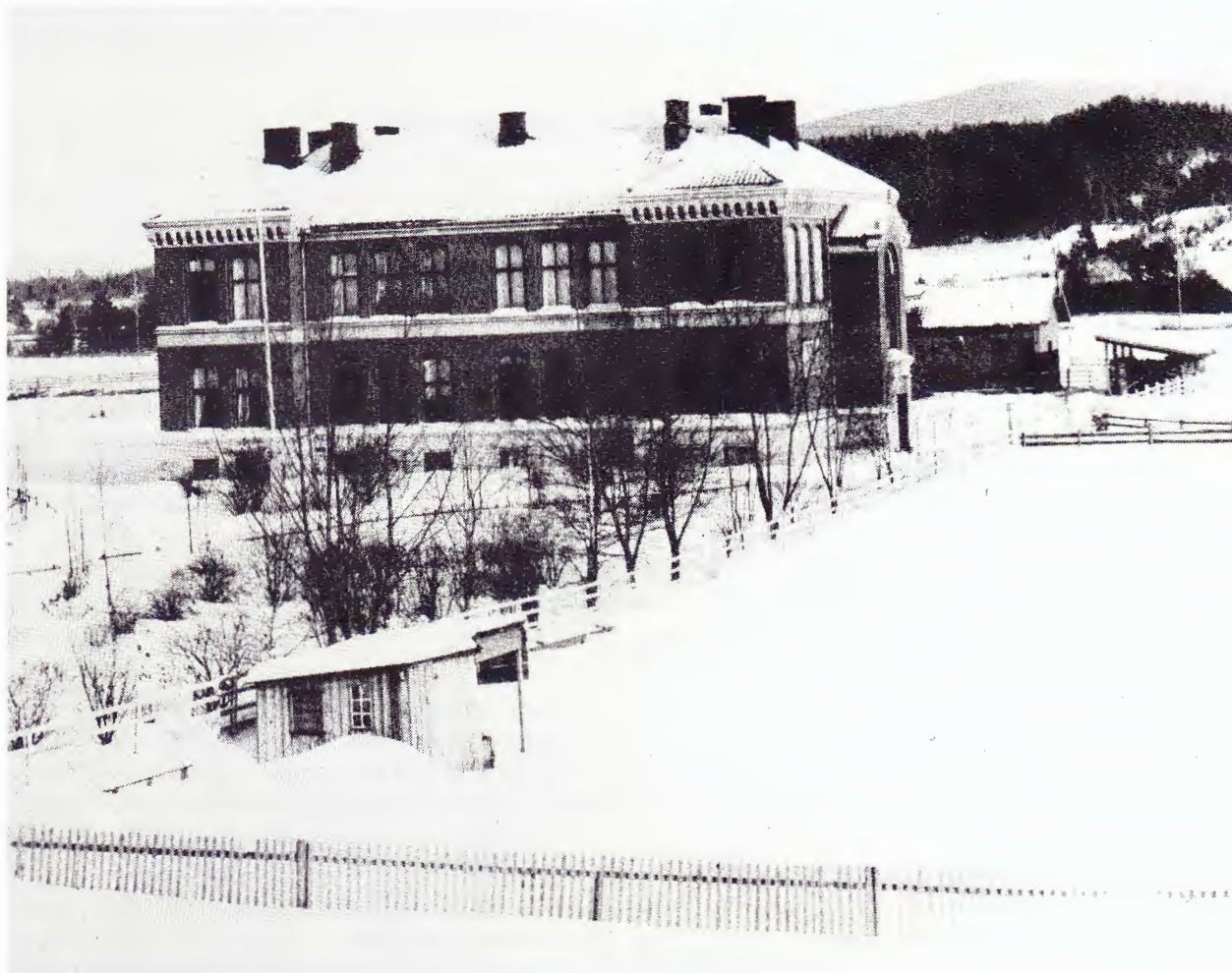
Ellen Hals var født i 1896 og døde 1983. Hun var æresmedlem av Ringerike Museum, og hadde Kongens Fortjenestmedalje i gull.

Berthe Hals Gylseth, Ellen Hals' datter, ble valgt inn i museets styre da Ellen Hals selv ønsket å gå ut. Berthe Hals omkom i en trafikkulykke i april i fjor, en tragisk hendelse som ble for tung å bære for hennes 87 år gamle mor. Ellen Hals døde et par uker etter sin datter. Vi lyser fred over deres minner.

Den høyere skole i Hønefoss 100 år

Av Arnfinn Syvertsen

I høst er dette 100 års jubileet blitt feiret, og det er også kommet ut en bok som beretter om hvordan denne skolen kom igang, og om liv og utvikling ved skolen i disse 100 årene.

I en kort oversikt går boken også inn på tidligere strev med å få igang en høyere skole i det øvrige

Ringerike. Den dansk utdannede læreren Jens Larsen startet i 1806 den første videregående skolen på Ringerike på klokkergården Berger i Norderhov sentrum. Det var et ett-årig kurs som var ment som en utdanning for blivende omgangsskolelærere.

Gjennom en langsom utvikling var man i slutten av 1840-tallet kommet fram til en veletablert middelskole med statsbidrag og eksamensrett.

Gjennom denne skolen kunne sønner av embetsmenn og de mest velstående bønder få første trin på en utdanning som førte fram til en embetskarriere.

Ikke bare nådde en rekke ringerikinger fram til toppstillinger i samfunnet, men selve skolen ble vel først og fremst gjennom sine dyktige lærere et kulturverksted av uvurderlig betydning for Ringerike.

Det er nok å nevne navn som dikteren Jørgen Moe, samfunnsforskeren og folkeopplysningsmannen Eilert Sundt og dikteren Claus Pavels Riis.

Da det ved midten av 1800-tallet omsider vokste fram et tettsted ved det gamle sagbruksområdet i Hønefossen, dukket i «tidens fylde» også tanken opp om en egen middelskole for Hønefoss.

I 1870-årene var denne tanken moden for en virkeliggjørelse, og i 1884 kom middelskolen igang i nybygd skolebygning.

Det nettopp utgitte skriftet er 100 års beretningen om denne skolen. Enhver høyere skole må nødvendigvis bli et kulturverksted for hele det område som skolen sokner til. Den høyere skolen i Hønefoss har forhåpentlig også vært en slik høyborg for 100 års kulturutvikling på Ringerike. Derfor er det riktig at denne boken blir nevnt i heftet «Ringerike».

I så mange sammenhenger er historien om Ringerike de siste 100 årene vevd intimt sammen med den høyere skolen. Her er ikke plass til å ta opp dette forhold til bred behandling, men noen «smaksprøver» fra boken kan kaste lysglimt over endringer i liv og forhold i denne tidebolken.

Det å komme seg til skolen i Hønefoss fra fjernere deler av Ringerike ble for mange så strabasøst og dyrt at de bare måtte gi opp å få seg en middelskoleeksamen.

Randsfjordsbanen ble åpnet i 1860-årene, og ungdom som bodde ikke for langt vekk fra stasjonene Ask, Tyristrand, Nakkerud, Drolsum, Vikersund,

Geithus og Åmot, fikk sjansen til en utdanning som ville skaffe dem et springbrett til et mere høyverdig liv. Da Bergensbanen ble åpnet i 1909, fikk også ungdom i Soknedalen skolemuligheter i Hønefoss. Men det største fremskrittet for hjelp med lang skolevei, var nok utviklingen av lokalbussnettet. For 70 år siden var det elever som kom seg fram til skolen på hesterygg eller i karjol eller slede om vinteren. Skolen hadde staller. Da sykkelen ble mere alminnelig, avløste den hesten.

Det nesten hysteriske kravet til beinhard disiplin i skolen i gamle dager virker nesten komisk på folk i dag. Korporlig straff med spanskrør var i bruk til opp mot første verdenskrig. Å ikke kunne leksen sin i tysk ble straffet med tre slag av spanskrøret.

Det var forbud mot å oppholde seg utendørs etter klokken 5 om ettermiddagen. Da skulle elevene lese lekser. Lærerne inspiserte i byens gater at ingen brøt påbudet. Da byen fikk sin kino, møtte bestyreren opp ved billettluken for å påse at ingen elever kom seg inn.

Et trekk ved skolen i tiden rundt århundreskiftet var de mange skoleturer som ble arrangert, oftest til fots til nærliggende steder som Norderhov kirke, Tandbergmoen eller Ask. Samtlige elever og lærere måtte være med, og i spissen for toget vaiet skolens fane. Det var forventet at minst en av lærerne skulle holde tale. Talekunsten var adskillig mere utviklet enn i dag, og vi må tro at mange slike taler både i form og innhold var interessante og artige.

4-5 generasjoner på Ringerike har tilbrakt viktige ungdomsår som elever ved «Middelskolen». Etter at gymnaset kom igang i 1920, har over 4000 ringerikinger fått sin examen artium ved denne skolen. Tusenvis av hjem har i perioder hatt barn i middelskolen eller gymnaset. Skolens liv har vært sentralt tilstede i mange familier i opptil 4-5 generasjoner etter hverandre.

Alle vi som har gått på denne skolen, bærer med oss minner som hver dag senere i livet stiger fram i vår bevissthet.

Det er vel riktig at vi nevner «Middelskolen» som noe vesentlig sentralt og viktig i livet på Ringerike gjennom de siste 100 år.

Bjørnestillingen ved Storejuv

Av Ragnvald Lien og Kåre Elgmork

Dalen Sandvasselva følger nordover fra Åmot i Strømsåttbygda er formet som en V-dal med utgangspunkt i en sprekk som ble dannet i jordens oldtid. Denne sprekken går som en nord/sør-gående stripe i landskapet helt fra Etnedal til Modum. Lavabergarten rombeoporfyrlite fyllte sprekken. Mange steder på de 87 kilometrene er sprekken utvidet av is og vann, da rombeoporfyren er løsere enn grunnfjellet den ligger i, slik at naturkreftene lettere får tak. Vidalen er et fint eksempel på en slik U-dal.

Storejuv

Ved Storkastet går elva først nord-østover et lite stykke for så å dreie rett østover i det den hever seg opp fra dalen ved Sandvassfossen. Dalen som går nord-østover, fortsetter i Veslejuv. Går en rett nordover fra Storkastet, følger en Storejuv med Storejuvbekken. På kaptein Ramms kart fra 1826 er dalen kalt Kavringhattjuvet, og den ender også oppunder Kavringhatten. Om landskapet til nå har virket barskt etter Østlandsforhold, så er juvet her lengst nord mellom Kavringhatten og Veslefjell virkelig preget av villskap.

Store steinblokker i dalbunnen og steile fjellsider gjorde juvet vanskelig framkommelig før kjøreveien ble anlagt midt i 1950-årene. Tidligere hadde bare en sti vært forbindelsen mellom Buvannet og Vidalen.

Bjørnestillingen

I 1969 lå noen elever fra naturfagklassen på Ringerike gymnas i telt på Sandvassplassen for å avslutte skoleåret. En dag da noen la turen til Storejuvområdet for blant annet å se etter rovfuglreir, ble en godt bevart bjørneåte oppdaget på knausene på vestsiden av juvet rett overfor Kavringhatten. Det mest interessante var vel at et stort antall knokler var bevart, deriblant et hestekranium med kulehull. Måten det hele var anlagt på, gjorde at guttene skjønte at det var en gammel bjørneåte de hadde funnet.

Vi fikk senere anledning til å undersøke åta nærmere. Den besto av 8-9 stokker av furu som var kvistet og kappet jamnlange. Selv om de delvis var oppråtnet, var de tydelig lagt parallelle oppå åtematerialet som besto av hele 373 forskjellige knokler.

Ved hjelp av prosektor Rolf H. Engebretsen, Norges Veterinærhøgskole, fikk vi bestemt at disse skrev seg fra én rev, to hunder, ett hestehode, fire føtter av hest og et større antall føtter av storfe og kalver. Flere knokler hadde merker etter slaktning. En mer detaljert beskrivelse av åta finnes i Norsk Skogbruksmuseums årbok nr. 10 (1984).

Det var ikke mulig å se knoklene uten å lette på stokkene som lå oppå dem. Forklaringen på at stok-

Storejuv med åtestillingen (pil) sett fra øst. Juni 1974.
(Foto: K. E.)

kene og dermed knoklene var så godt bevart, er den tørre bergknausen med lite løs jord med vegetasjon og sopp som kunne bryte ned treverket. Stokkene var lagt opp sånn at knoklene var beskyttet mot regn og snø. Slik kunne stillingen ha ligget – ja, hvor lenge?

Hvem anla åta?

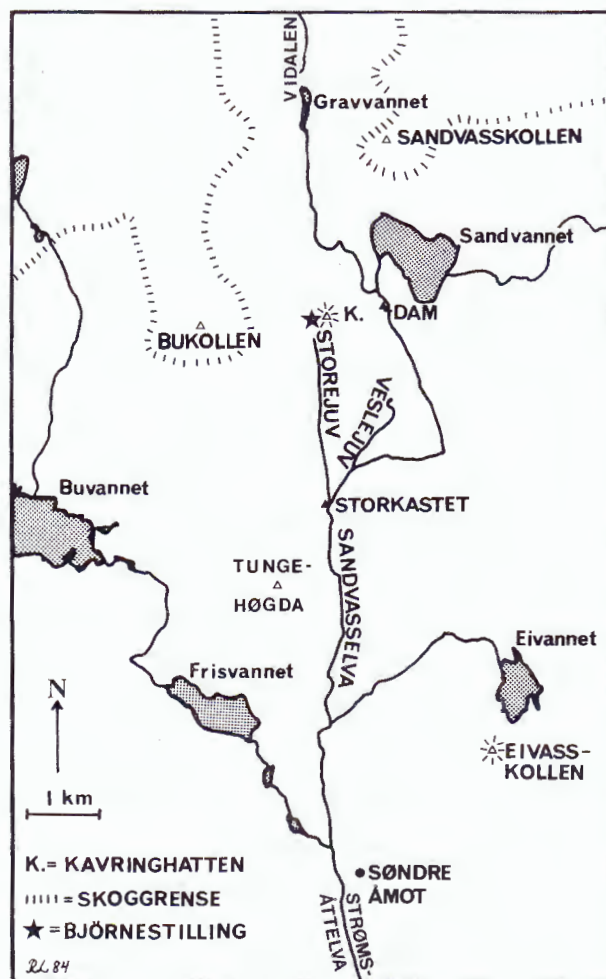
Så begynte et detektivarbeide med å finne mulige opplysninger om åta. En datering ved hjelp av radioaktivt karbon viste at stillingen ikke var gammel. En mer nøyaktig aldersbestemmelse med å sammenlikne årringene i materialet med årringene i levende trær i området, førte ikke fram da stokkene i stillingen var for morkne.

Ingen eldre mennesker i Strømsåttbygda eller Sokna kjente noe videre til åta. Ola Tunga hadde riktignok sett stillingen under elgjakta og han antok at Per Maribo kunne ha brukt den. Pers sønn, Anders Maribo, nevner også ei åte i Storejuv

i et intervju som konservator Tore Fossum ved Norsk Skogbruksmuseum hadde med ham i 1966. Etter en del forespørsler fikk vi senere bekreftet av Kristian Karlsrud fra Ådal at det var Per Maribo som hadde laget og brukt åta.

Kristian Karlsrud oppdaget åta tilfeldig under spilljakt våren 1923 – stedet er kjent for å være en god tiurleik. Karlsrud, som da var 23 år, lå på Sandvassdammen og passet den under brøtningen og drev tømmermerking sammen med Per Maribo. Maribo måtte da fortelle at han hadde anlagt åta på høstparten året før. Karlsrud lovt å ikke gi disse opplysningene videre til noen. Karene passet åta den våren, men det var ikke noe oppkast. Det hadde altså ikke vært bjørn på åta.

Skytestillingen var ved toppen av Kavringhatten på den andre siden av juvet. På den måten var jegerne i sikkerhet om bjørnen skulle bli skadeskutt og ønsket å angripe. Selv for en bjørn er juvet meget vanskelig å forsere. De prøveskaut også fra ei fjellhulle med avstand 100-150 m til åta. Skyte-

Kart over området med åtestillingen.

En del av de mang knokler som ble funnet under stökkene bl. a. kranier av hest, hund og rev. (Foto: K. E.)

stillingen kunne entres usett fra øst uten at det trengtes noen oppbygd skytegard. Anders Maribo nevner også at det er en fordel å ha skytestillingen liggende høyere enn åta for at bjørnen ikke skal få teft av jegerne. Anders skal ha sett bjørn ved åta, men den ble da skremt av ei bikkje. Ellers kjenner vi ikke til at det er sett eller skutt bjørn ved åta.

Per Maribo (1858-1946)

Per Maribo var opprinnelig fra Maristuen i Vestre Ådal, men flyttet til S. Åmot i Strømsåttbygda i 1886 da han sammen med Elise f. Støa, også fra Ådalen, overtok gården. Anders var født 29. mai året før og var altså med som ettåring i fjellet. Tilsammen fikk Elise og Per ni barn med Einar (f. 1905) som den yngste. Hans sønn Per Erland har nå gården.

Jordveien på Søndre Åmot er relativt liten slik at Per måtte ha andre ting å drive med i tillegg. Han drev bl.a. tømmerhogst, kjøring og brøtning. Dessuten reparerte han skådammer, spesielt i Sandvasselva. For å få steinen til å sitte i dammene, måtte en legge på jern. Smiingen av jernet foregikk i ei feltesse han hadde ved Sandvassfossen.

Det er som elgjeger Per Maribo er mest kjent. Han skal ha vært modell for jegeren Gaupa i Mikkel Fønhus' bok Trollelgen fra 1921. Når det gjelder bjørnefelling, vet vi med sikkerhet bare om én.

På åte under Eivasskollen ble en bjørn skadeskutt i 1897. Den ble senere funnet død, men kjøttet og pelsen var da ødelagt. Skytegarden til åta under Eivasskollen står fortsatt.

Ved siden av sine andre gjøremål, var Per Maribo også bygdeslakter. Han slaktet særlig mye i Ådalen, Hedalen og Begnadalen om høsten. På disse stedene fikk han tilgang på slakteavfall som han kunne bruke i åtene. I 1897 brukte han riktignok en gammel hest som han hadde kjøpt for 60 kr. Så langt tilbake som i forrige århundre var det ikke vanlig å bruke hestekjøtt til menneskeføde.

Per Maribo kjente derfor godt til tradisjonene omkring åte og bjørnefelling slik at åtestillingen i Storejuv skulle være typisk for landsdelen. Spesielt ved denne stillingen var den store avstanden fra skyte- til åtestillingen. Dette skyldes nok terrenget, og på grunn av forbedrete våpen, Krag-Jørgensen gevær, kunne en skyte sikrere på langt hold i begynnelsen av dette århundre enn på midten av forrige. Videre synes ikke åtematerialet å være steinet ned på denne åta, noe som kan forklares ved at det ville være for slitsomt å bære stein fra ura under knausen. Det var mye enklere å bruke tørrfuru som det nok var rikelig av i omegnen. Om denne var lett å fjerne for bjørnen, har den ihvertfall holdt rev, korp og andre åtseleterer unna.

Thorleif Solberg:

Småplukk fra tingbøkene

De gamle tingbøkene inneholder mye interessant stoff. Det er derfor leit at de er så lite tilgjengelige for folk flest. De er svært vanskelige å lese for uskolerte folk. De burde derfor vært trykt og utgitt i en forståelig form.

Her skal gis noen få eksempler fra tingbøkene for Ringerike fra siste halvdel av 1600-tallet og 1700-tallet. Smakebitene viser at her kan en finne både gards- og slektshistorie som i tid ligger foran de vanlige brukte kilder. Her kan en lese om uår og ulykker som rammet det gamle bygdesamfunnet, om hederlige og mindre hederlige folk. I tingbøkene kommer en menneskene svært nær inn på livet. Våre gamle forfedre står her fram og forteller med egne ord om hendinger og om handel og handel. Det gjør de ikke i noen annen kilde.

Ting på Oppegård 1. juli 1673.

Fogden hadde hitstevnet Gjest Bliksrud for at han tredje juledag nestfør hadde overfalt Ole Lundesgården og gitt ham 4 knivstikk og det ganske uten årsak, ett i hodet, ett i armen, ett i akslen og ett i brystet, hvorav 3 arr ennå var lett synlige.

Gjest Bliksrud benektet å ha gitt Ole mer enn 2 knivstikk, og sa at Ole vel fortjente det. Han førte til prov Syver Olsen, som avla ed og prøvet at han var hos som dette klammeri skjedde, som var natten til tredje juledag, og de drog om natten til Siffuersløkke, og han hørte ingen klammeri førend mot dag. Da så han først at en ved navn Ole Engebretsen, som nu også er her i retten, slog Gjest Bliksrud under øret med sin neve, og før hadde han slått sunn en skål. Da tok Gjest seg om ørene med hendene og sa: «Du slo meg så ondt,» og da tok Ole Engebretsen sin kniv ut og steg opp på krakken han satt på, og som han ville stige opp over bordet til Gjest, tok Ole Lundesgården og hans bror Fredrik Syversløkke imot ham, og forhindret at han fikk gjort noen skade med kniven. Mens Ole Lundesgården ble ved bordet hos Gjest, og som Syver var ved å få Ole Engebretsen ut døren, hørte han Ole Lundesgården sa: «Kan ingen annen styre deg, da skal jeg styre deg,» og i det samme fikk Ole Lundesgården de knivstikkene.

Da det således fantes bevist at Ole Lundesgården så langt fra fortjente de knivstikk, som han jo tvertimot hadde avverget større skade, ble Gjest dømt til å bøte for hvert av de 3 knivstikk 8 ørtuger og 13 mark sølv, og å erstatte Ole Lundesgården for skaden. Angående Ole Engebretsen som var opphav til slagsmålet, og som også av fogden søkes for at han har gitt Gonnor (?) Pedersdatter på Syverslykke et sår i hodet, så er også han dømt til å bøte 8 ørtuger og 13 mark sølv, samt omkostninger og domspenge.

(Ole og Fredrik Lundesgården var sønner av Kristoffer Lundesgården, født omkring 1584. Kristoffer brukte øvre Lundesgården hvertfall i 1643. Ved manntallet i 1664 hadde sønnen Ole overtatt.)

1681, 23/10. Ting i Norderhov.

Belangende den sak fra 1679 oppsatte mellem Paul Laursen Hauge av Sigdal og cons. på den ene, og Jon Gundersen Berg på den annen side, så fremkom partene nu igjen i retten.

(Saken gjalt nedre Berg i Soknedalen, og sigdølingene mente at oppsitteren Jon Berg brukte halve gården ulovlig.)

Jon Berg fremla et pantebrev fra Ole Østensen i Eggedal til Gunder Berg, for 4 1/2 rdl, datert 2/7-1622. Samme brev befantes «tuende steds af Muus synderskaaren.»

Nok fremla Jon Berg et skjøte av Knut Alfsen Bølle (= Knut Ulvsen Bølle i Eggedal) utstedt til Jon Berg på 20 set. i Berg med bøgsel, datert 13/11-1661, men Jon foregav at det var ikke med hans vilje eller samtykke at Knut Bølle hadde latt innføre godset med bøgsel, som dog ei dertil med rette hørte, men da han alt hadde betalt, så måtte han ta skjøtet som han kunne få det.

Derpå fremstilte Jon Berg endel prov angående bruken av Berg, og dets besittelse.

Først prøvet Sven Tveiten, som sa sig 70 år gammel, og født på øvre Berg, at alt det han kan minnes, da har nedre Berg, som Jon bor på, ei været mere enn ett åsete og enmannsbruk, videre enn nogle år som Jon Bergs far inntok sin dattermann Asgaut Larsen, å bruke det med sig. Men ikke før

eller siden alt det han kan minnes, å ha vært brukt av andre enn av Jon Berg og hans far, samt Gulbrand Pedersen som bodde der før Gunder Jonsen, og Knut Andersen som bodde der før Gulbrand Pedersen.

Erik Krogsrud sagde sig ved 80 års alder, prøvet at han minnes og er vitterlig som Sven Tveten har prøvet, og sier sig å være født på nedre Berg, og bem.te Knut Andersen var hans far.

Ole Pedersen Kjos og Gulbrand Levorsen Slette prøvet Ole Ouffuersen Kjos's ord, efter som han er en meget gammel og svak mann, og ikke selv kan komme her i retten, og hans ord og tilstand i denne sak til dem var således, at han er født på Bjerke i Sognedalen, og kan minnes ved 80 år tilbake, og Jons mor bodde på nedre Berg, nest før Knut Andersen, og siden den tid har ikke nedre Berg været skift eller til tvebruk, videre enn den tid som kunne være 8 eller 9 år som Asgaut Larsen brukte det med sin verfar Gunder Berg, som hadde tatt ham inn på gården med sig.

Og de spurte ham om, om han visste at noen av nedre Bergs besittere hadde givet noen bøgsel til noen annen derav. Dertil svarte han nei, at han det aldri har hørt, at de det av noen annen har bøgset. Og disse hans ord og tilstand har de av ham hørt i nestleden uke, som han på sin sotteseng beliggende. Til form.te provs videre bestørkelse fremla Jon Berg et pantebrev av Ragnhild Gundersdatter, som var Ole Ouffuersens mor, til Knut Andersen utstedt på 5 set. i Veme, hvormed bevises at samme kvinne den tid bodde på Berg Brevet er datert 24/2-1604. Videre ble ei av partene fremlagt.

Da efter tiltale og gjensvar, og denne saks leilighet, som sal. Laurs Huges og hans sal. hustru Kirsten Knutsdatter, deres barn og arvinger, søker og tiltaler Jon Berg for den halve del av nedre Berg, som de mener å være med 11 set. bœxel og åsete rådig, og derfor formener at Jon Berg ulovlig bruker og besitter, og hvortil de mener sig berettiget efter det av sorenskriver Jørgen Hansen forrettede skifte av 1/4-1646, efter sal. Knut Enger i Eggedal, hvori befinnes å være loddet på hver av hans 5 døtre 5 set. i nedre Berg, og på den sjette datter, Kirsten Knutsdatter, 6 set. Men da dette brev aldeles intet med bøgsel eller åsete, ei heller beviser med noen adkomst eller lovlige hjemmelsbrev at de eller deres foreldre har fulgt eller været berettiget så meget gods i Berg, langt mindre noen bygsel og åseterett deri, så befinnes at Jon Berg for tiltalen bør fri å være. Men hva landskyld de kan tilkomme i nedre Berg, som ei bevises mere enn av førmelte

skiftebrev, hvori er innført tvende brever, det ene av 18. februar 1609 og det annet 10/12-1593, inntil 21 1/4 set., hvorav Jon Berg av Knut Bølle sig tilforhandlet 20 set., så bør Jon svare det de kunne fordrø, og Jon i tilfelle saksøke Knut Bølle.

(Knut Engar i Eggedal var odelsbonde på nedre Engar. Han eide i 1624 9 setting i Berg i Soknedalen. Blant hans 6 døtre var Kjersti Knutsdatter, som giftet seg med Lars Knutsen Haga i Sigdal. De hadde 7 barn, 2 av dem er nevnt i saken om Berg, nemlig Asgaut Larsen g.m. Birgitte Gundersdatter Berg, og Pål Larsen, kalt Paul Laursen Hauge.)

1720, 4/12

ble det opptatt et tingsvitne om Busterud (i Ådalen). Ole Skollerud, imot 70 år, vitnet at all den tid han minnes tilbake så bodde en Engebret på Busterud, og at hvor Busterud nu er, det brukte Finn Semmen som seter. Men da Engebret ble gift med en jente som var oppfostret på Semmen, satte Finn ham til å rødde og bygge på Busterud. Dette hadde prøvet hørt mens han var barn og det var i Krabbe-krigens dager. Han husket også at Engebret tjente på Semmen ved de tider Krabbekrigen begynte. Engebret døde for 8 år siden, og hans enke, som ennu lever, må være mot de 100 år gammel.

(Finn er nevnt som oppsitter på søre Semmen fra 1643 til i 1660-årene.)

1773, 8.mai.

Denne dag holdtes tukthusrett over en løsgjenger, Jacob Olsen, som oppgav å være fra Toten, men efter å ha tjent som soldat en del år, hadde været ett år hos en Widerik Nordberg i Jemtland, hvor han hadde fått informasjon i å kurere indvortes og udvortes svakheter, og forbinde sår med videre, uten at han dog hadde nogen attest å vise, om at han i sådan hast fra soldat var forvandlet til en i lægekonstens vidt udstrakte dele kyndig person. Derefter hadde han reist til Stokholm hvor han meldte seg for dr. Gisler, men derefter hit igjen, og hadde nu vanket omkring på Toten, Hadeland og Ringerike og utøvet sin profesjon. Her var han da kommet til Ve, hvor Jon Olsen Vees lille sønn Christian var, som hadde et ulægelig ben, som da Jacob skar av med en snekkersag. Jon Vee opplyste at Jacob hadde fått 3 rdl av ham til å skaffe medikamenter for, men dog ikke ville anskaffe disse, hvorfor han ikke ville la ham befatte sig mere med hans barn. Arrestanten tilstod at dette var rigtig nok, og at han efter løfte hadde anskaffet medicamenter til

(forts. side 21)

Feltpostvogn brugt ved Helgelandsmoen feltpostkontor i 1912. (Foto: Postmuseet.)

under Bataljonssamlingerne fra 4 Juli til 27de Juli ca 2100 Mand og under Norske Jægerkorps og Gardens Bataljonssamling fra 30 Juli til 21 August ca 1200 Mand. Da Landværnsbataljonens Øvelser iaar var indstillet, var Styrken under Bataljonssamlingen noget mindre end vanlig.

Antallet af afsendte Postforsendelser antages efter optagen Statistik i de 3 ovennævne Perioder at have udgjort ca 26000 stk.

Af Værdibreve blev der afsendt 888 stk til Værdi 46565 Kroner

Af Værdibreve ankom der 1008 stk til Værdi 116200 Kroner

Af Postanvisninger blev der afsendt 248 stk til Værdi 15194,20 Kroner

Af Postanvisninger ankom der 102 stk til Værdi 4627,50 Kroner

Den samlede Indtægt af Frimærkesalget har været Kr 1546,30 og den samlede Udgift ved Kontorets Bestyrelse, Postbefordring mv. udgjorde kr 1081,24.

Fra 1. Juni udveksledes Post med Randsfjordbanens Postexpedition ved Ask Station istedetfor Hønefoss. Forandringen viste sig meget heldig, idet Posternes Afgang efter den nye Ordning kunde ske ca 3 timer senere end efter den gamle, og Middagsposten kunde blive udleveret ca 1 Time før.

Under Bataljonens Udmarsch til Heensmoen og Aadalen 16-18 Juli medfulgte Feltpostkontoret og Udveksling af Post med Randsfjordbanens Postexpedition foregik da ved Heens Station. Arkivsagerne tilhørende Kontoret er indsendt til Postintendanten, ligesom Regnskabet er aflagt og indsendt.»

I hvor mange år feltpostkontoret på Helgelandsmoen bare var i drift under øvelser, vites ikke sikkert. Imidlertid er det tidligere feltpostkontor no. 2, i dag et helt normalt postkontor B (tidligere poståpneri), og er i virksomhet hele året.

«For at faae utryddet den uhyre Mængde Bjørner...»

«For at faae utryddet den uhyre Mængde Bjørner»

Blant sine mange papirer har Hans Moe, sønn av Engebret og Gjertrud Moe, et brev stilet til oldefaren. Hans oldefar var Engebret Wager fra Vestre Vaker i Norderhov. Han tok navnet Moe etter at han giftet seg med Marte Moe og flyttet til Hole. Av barna de hadde, nevner vi Jørgen, dikterpresten, og Ole som var bestefar til Hans Moe.

Sammen med nevnte brev følger en «Indbydelse» til å gi økonomisk støtte til dannelse av en jaktkasse. Av disse pengene kunne man lønne dugelige bjørneskyttere. Brevet er skrevet av Anders Oppen, som ifølge Norderhovsboka var en stor eiendomsbesitter. I 1845 hadde han kvernhus, sag og teglverk.

Gisle Guldal har omsatt brev og innbydelse fra gotisk skrift.

Ordlyd i brev og innbydelse var slik:

Indbydelse

Som bekjent har det ikke været muligt at faae udført den paatænkte almindelige Bjørnejagt. Den tiltagende Mængde af Bjørner, som vedbliver at udbrede saadan Ødelæggelse paa Kreaturer, at det endog kan befrygtes at de i Fremtiden kunne angribe Mennesker, gjør det imidlertid høist nødvendigt, at Noget foretages til disse rovdyrs Udrydelse. Virksomme Midler hertil ansees jagt med oplærte Bjørnehunde samt Opledelse og Indringing af Bjørnehider at være. Man har derfor anseet det hensigtsmæssigt at lønne duelige Bjørneskyttere, som paatager sig at oplede og indringe Bjørnehider, samt, efter modtagen Underretning, strax at foretage Jagt paa ethvert Sted, hvor Bjørn havde viist sig eller gjort Skade. Men til Udførelsen heraf behø-

ves en Pengeunderstøttelse, som ikke billigen kan ventes af enkelte Mænd. Opfordrede dertil have derfor Undertegnede troet at burde indbyde deres Medborgere til at gjøre et S sammenskud til Dannelsen af en Jagtcasse, hvis Fond ene a(n)vendes til Udryddelse af Bjørne. Ethvert end nok saalidet Bidrag modtages derfor med Erkjendtlighed. Indkommer der saameget, at det paatænkte foretagende kan udføres, skulle vi, efter moden Overveielse med flere kyndige Mænd, uden videre Ophold lade det iværksætte, idet vi love den sparsommeligste Anvendelse af øde betroede Penge, hvorfor et nøiagtigt Regnskab skal blive aflagt og bekjendtgjort.

For Hole Præstegjæld har vi formaaet Hr. Engebret Moe til at ombære denne Indbydelse, samt at modtage de Penge, som Enhver godhedsfuld herpaa maatte tegne sig for til ovenangivne Øiemeed. Og anmodes hr. Engebret Moe at faae det paategnede Indskud indfordret inden dette Aars Udgang.

Ringerige d. 20 Oct. 1835

Paa egne og

Vegne

Anders Oppen

Hr. Engebret Moe.

Ved nærværende Indbydelse, troer vi, at kunde opnaae det Øiemeed at erholde saa meget Indskud, hvorved man kunde oprette en Jagtcasse for at kunde lønne duelige Bjørneskyttere til at oplede og indringe Bjørnehider, for at faae utryddet den uhyre Mængde Bjørner, som i den senere tid har vist sig og gjort Skade. I denne Anledning bruger vi Frihed at anmode Dem, om enten selv eller ved en paalidelig Mand at lade denne Indbydelse ombære, for derved at erholde saameget bidrag som muligt, og er det en Selvfølge, at den som ombære Indbydelsen maa lønnes af det indkomne Bidrag.

Hans Hegna

dikter og lærer

Av Sigv. Mjør

En skribent er blitt alt for lite påaktet på Ringerike. Det er Ådals-dikteren Hans Hegna. De historiske romanene hans er spekket med lokalhistorie og rikshistorie. Nåtidsromanene som skildrer forholdene i Ådal etter første verdenskrig, har en sterk brodd også til vår tid, og vi har i sannhet mye å lære av dem.

Flere ganger har jeg forsøkt å få interessen fram for bøkene til Hans Hegna. Mange ganger har jeg nemnt han i Ringerikes Blad, og en gang hadde jeg også en kronikk i Nationen om Hegna og «Kors og Hammer». Nå ser det nærmest håpløst ut. Bøkene til Hegna er ikke å få kjøpt. De er forlengst utsolgt fra Aschehoug Forlag. En samtidskritiker, Theodor Caspari, har sagt: «Det er fart og flukt over Hegnas skildring. Dikter som han er, følger han, og med ham leseren, datidens mennesker med øie, ører og alle sanser. Hans historiske bilder fra livet på den gamle Ringeriks-gård Sæmvin og Olav Haraldssønns ferd indover fra Sverige, slagbilledet fra Stiklestad, kulturbilledene fra det yppige sydlandske liv i Gardarike og Myklegard, er fargerike og friske. Men frem for alt har han et godt grep på å skildre det centrale i datidens liv: den religiøse og politiske gjæring hos en slekt, som har mistet feste i det gamle og endnu ikke vunnet frem til noget nytt».

Det fins mange lærere på Ringerike – også blant de eldre – som ikke kjenner Ådalsforfatteren Hans Hegna. De historiske romanene hans var å få kjøpt til skoleboksamlingene i mellomkrigstida. Bøkene eksisterte på Vågård skole. Ingen steder er de blitt flittigere lest. På Vang skole eksisterte bøkene både

i skolebiblioteket og i folkebiblioteket, og med i boksamlingen på Viul kom også både «Kors og Hammer» og «Lyrskogshede».

Hvorfor er jeg blitt så interessert i bøkene til Hans Hegna?

På Hen skole lærte jeg lærer Liv Johnsås å kjenne. Hun var en søster av Hans Hegna. Hun var lærer på Hen skole i mere enn en menneskealder, respektert og æret som få, engasjert også på mange områder. Gjennom henne ble jeg innviet i forholdet Hegna – Johnsås. Liv som var blant de eldste, ble i ung alder flyttet til Johnsås for å være til hjelp for morsfolket. Slik gikk det til at det ble Johnsås. En som hørte til kapasitetene på Hen, var en gang med for å kjøpe bøker til en lesering. Han protesterte mot romanen «De evige øine» av Hegna. Den var ikke leseverdige, meinte han. Boken kom med likevel.

Hans Hegna var fra Sauherad i Telemark, født 12. oktober 1863. Han gikk Asker lærerskole og ble utskrevet derfra 1883. Året etter ble han tilsatt som lærer i Ådal, ved Nyhus skole. Her ble han kjent med Berthe Buttingsrud og seinere gift med henne. Det ble 4 sønner og 2 døtre i ekteskapet, og det er

vel lett å tenke seg at samværet med Ådals-familien og mange sommerbesøk der, resulterte i interessen for den rike kulturhistorien på Ringerike.

Hans Hegna søkte videre utdannelse. 1893 tok han Den Gymnastiske Centralskole, og samme år ble han tilsatt som lærer i Sandefjord. Der ble han til 1919. Da ble han tilsatt som gymnastikkinspektør i Kristiania, og den stillingen hadde han til han gikk for aldersgrensen 1932.

Som gymnastikkinspektør ble han vidt kjent. Atskillige artikler om kroppspøving i skolen skreiv han, og hver sommer holdt han kurs for lærere. Et slikt kurs på Eikli var jeg med på, og jeg kan bevitne at han var en dyktig instruktør og flittig agitator for kroppspøving i skolen. Fra avslutningen på kurset husker jeg at Hegna ble takket for interessen for idrettsinstruksjonene, men vedkommende glømt å takke dikteren for de historiske romanene hans.

Av litterære arbeider kan nemnes: «Friluftsløk for skolen», 1905. Ådalens historie skreiv Hegna fram til 1914. Den ble videreført av sønnen, Trond Hegna, fram til 1957. Ådølingen Thor Thorsen (To.-To.) hjalp til med innsamlingen. Bygdebøker for Flå i Hallingdal skreiv også Hegna. De kom i 1919.

Romanen «Kong Sverres Hirdmand» med motiv fra Telemark, er blitt dramatisert. Romanen kom i nytt opplag 1922.

«Kors og Hammer» kom i 1917. Den har lokalstoff fra Ådal, fra Ringerike – særlig fra Sigurds-sønnene på Bønsnes, og fra Hadeland. Det er vel den betydeligste romanen Hegna har skrevet.

Neste roman – «Lyrskogsheden» – kom i 1919. Gjennomgangsfiguren der er Sigurd Øysteinson fra Bergar ved sydenden av Randsfjorden. Til klokkegildet på Val kom Gumle fra Bergar med det største elglåret noen hadde sett. Elgen hadde Sigurd felt med håndspyd etter en vill jakt i skogene mellom Jevnaker og Ådal.

Under klokkegildet blir vi innviet i idrettsleiker og hestekamper. Sigurd er raskere i løp enn de veltrimmede hestene fra Bjølgvin (Bølgen) og stor moro vakte det da Gumle fra Bergar leide fram Lurveruggen og den vant over Ravn Rikes hester. Da var det at Nerid Bjølgvin sa: Sønnen min hadde ikke budd seg til kamp mot seidemann og trollhest.

Ingen romaner har gjort sterkere inntrykk på meg enn nåtidsromanene Hegna skreiv fra Ådal. «De evige øine» kom i 1923, og fortsettelsen «Presten Atle Mann» kom i 1927. Det er pengerikdommen, politikken og religionen etter første verdenskrig

Hegna tar for seg. Pengerikdommen er ingen vel-signelse, meiner Hegna, og politikerne framstiller han nærmest som skurker og indremisjonsfolket tar han på en prikk gjennom føreren Spødeland. Arbeiderne får også passet sitt påskrevet gjennom byggingen av ny kirke. Han sier: Vår store boligsak drukner i papir. Det hellige mål å bygge hjem for menneskene blir tuklet bort av lov- og reglementsryttere og deres overbefolkede kontorer, og et annet sted: Alt er nå organisert, som de kaller det, og så er det balanse i tilværelsen. Læger, lærere, arbeidere, kvinnesakskvinner, kommunale og andre tjenestemenn. Et fortærende spill er i gang, – og hvad det kommer meget an på, er snedigheten. – Og demokratiet krever at når en god sak skal bli fremmet, må det argumenteres med god mat. Ja, maten må være enda bedre dersom en skal fremme en dårlig sak. Laks, rype og rhinskvin svarer til en sak som ligger sånn midt i mellom godt og vondt.

Det vrimler av sitater en gjerne kunne ønske å ta med, men dette får være nok, og en har god grunn til å spørre hvorfor Hans Hegna er så lite kjent som samfunnskritiker. Sogneprest Andreas Gjerdi fra Haugsbygd ga i 1973 ut en bibliografi over ringe-rikslitteraturen uten å nemne Hans Hegna, og året etter ga magister Odd Alsvik ut en studieplan over Buskerud-litteraturen uten å nemne Hegna. En kan virkelig ha grunn til å undre seg over at to som gir seg av med å granske litteraturen så nøye som begge har gjort, ikke har funnet Hans Hegna verdig til så mye som å nemnes. Den eneste som har tatt Hans Hegna for det han står for, er Erling Tobiassen, som en gang var sogneprest i Ådal, han som seinere ble domprost i Tønsberg. En gang i trettiåra holdt han foredrag for lærerne på Ringerike på Hønefoss folkeskole. Der berømmet han Hegna som en religiøs dikter, blant de beste. Dette foredraget ble også holdt for et større publikum i en presteforening. Det skal finnes trykt i Kirke og Kultur.

En renessanse har Hans Hegna fått i lokalavisen «Hadeland». Der har «Lyrskogsheden», «De evige øine» og «Kors og Hammer» gått som føljetong. Jeg mistenker en fra Historielaget på Jevnaker for å være skyld i det.

Alle romanene jeg har nemnt er på omkring 200 sider hver. Det er altså ingen liten produksjon Hans Hegna representerer.

Måtte det finnes en eller annen institusjon som kunne ofre noe for å få disse verdifulle romanene trykt på ny, gjerne i en nyere språkform.

Biskop Berggrav

og Ringerike

Av Arne Chr. Berg

Biskop Berggrav er i årenes løp flere ganger omtalt i «Ringerike». Første gang var i 1928. Da hadde heftets første redaktør, Edv. Viker, en notis om at fengselsprest dr. theol. Eivind Berggrav var utnevnt til biskop i Hålogaland – med tilføyelsen at han «er av gammel Ringeriks-ætt.» I 1939-40 finner vi under spalten «Fra høst til høst» en melding om at biskop Berggrav var i Åsa 15. april 1940. Året etter gjengis et lite oppsett «Bildet som ser» av Eivind Berggrav, foruten en notis om at han holdt visitasgudstjeneste i Norderhov kirke 25. august

samme år. Da biskop Berggrav i disse og i de følgende årene kom til å spille en høyst betydningsfull rolle for folk og kirke, kan det være grunn til å gjøre litt nærmere rede for hans tilknytning til Ringerike – utover de knappe notisene.

Når det gjelder hans Ringeriks-ætt, så var hans bestefar, Even Jensen, født på Sandsætra i Norderhov (1818). I biografien om «Eivind Berggrav – Spenningsmann» som ble skrevet av senere biskop Alex Johnson, er det fremhevet at Berggrav var stolt av sin slekt, og at han satte særlig pris på sin bestefar som han også var oppkalt etter. (1959). Det er kjent at da Berggrav fikk preceteris i de skriftlige fagene til artium i 1903, var hans første tanke: «Dette skulle bestefar ha opplevd.» Even Jensen var død i mars dette året. Han var utdannet som lærer og ble først konstituert som kirkesanger i Norderhov og lærer ved den kjente Berger-skolen som i 1805 var startet av den dyktige skolemannen, Jens Larsen. Etter å ha virket her et par år, visstnok i 1838-40, ble Even Jensen lærer på Hønefoss. Siden ble han kirkesanger og skolestyrer på Kongsberg «hvor han nød stor anseelse». Han kjøpte den gamle prestegårdsplassen Sandsætra og overlot den til den ene av sine sønner, Karl, som drev den meget godt opp.

Som pensjonist bosatte Even Jensen seg på Sandsætra sammen med sin hustru, Grethe f. Berggrav. (Husker noen ham i dag?) Den andre sønnen, Otto, ble først som sin far, knyttet til skolen. Senere

Mosjon med vakthold under interneringsårene i Asker.

Berggrav i Oslo Domkirke 1951.

ble han prest og til sist biskop på Hamar. Hans sønn, Eivind Jensen, som siden tok sin bestemors familie-navn, Berggrav, var også først knyttet til skolen. Siden ble han, som sin far, prest og biskop – først i Tromsø og deretter over Oslo bispedømme.

Eivind Berggrav utmerket seg tidlig som en meget dyktig taler og skribent. Ikke minst var han en mester i å finne treffende ord og uttrykk som blir gjengitt den dag i dag. Ved slutten av sin bispetid i Hålogaland ga han i 1937 ut boken «Spenningsland» med glitrende skildringer av folk og natur nordpå. Han ble biskop i Oslo samme år, og da krigstrusselen begynte å gjøre seg gjeldende fikk han en ledende stilling innen fredsarbeidet som da ble tatt opp med tilslutning av kirkesamfunn hjemme og ute. Her la han for dagen stor dyktighet som forhandler og organisator. Han foretok en rekke reiser før og etter krigsutbruddet høsten 1939, og hadde samtaler med kirkeledere i mange land. Berggrav oppnådde også å få samtaler med bl.a. Göring og lord Halifax (eng. utenriksminister). Selv om det hele nok dessverre ble «Forgjeves for fred», som ble titlen på den boken som siden (1960) ble gitt ut om dette, var det et djervt og seriøst forsøk fra Berggravs side. Det er blitt betegnet som et stykke internasjonalt arbeid «som har krav på en æresplass i norsk politisk historie». (S. Riis-øen). Det bidro til at det tidlig under okkupasjonen ble etablert kontakt mellom hjemmefronten og en gruppe ikke-Hitlervennlige tyske officerer som

kunne gi verdifulle opplysninger. Fra ulike hold er det fortalt om Berggravs sentrale rolle i forhandlingene som ble ført med tyskerne like etter 9. april. Vi nevner et par uttalelser om ham:

I et selskap hvor bl.a. et par av landets fremstående jurister deltok ble det talt, naturlig nok, om lov og rett i den situasjon landet var kommet i etter 9. april. Da reiste Berggrav seg og holdt en improvisert tale om dette. En høyesterettsdommer uttalte etterpå: «Det der gjaldt jo vitterlig oss og vår stilling, men ingen av oss kunne gjøre det så drivende godt som den derre bispem» («Av nød til seir.» 1977). Høyesterettsdommer Ferdinand Schjelderup fremhever Berggrav for «hvordan han i folkerettslige diskusjoner gang på gang satte tyskerne fast.» Og berømmer ham for «hans varme menneskelighet, hans rike intellektuelle evner» m.m. («På bred front», 1947). Under den såkalte «statsakten» på Akershus 1. februar 1942 rettet den tyske Reichskommissar Terboven, rasende angrep på Berggrav som ikke lenge etter ble arrestert og internert på sin hytte i Asker. Til tross for uavbrutt politivakt lyktes det Berggrav i de tre årene han satt der å holde kontakt med utenverdenen og være med i den fortsatte kampen mot nazismen.

For sitt verdifulle arbeid for fredens sak før 1940 hadde han alt fått et internasjonalt navn. Det ble ytterligere styrket og kjent utover i verden ved hans uredde og ranke holdning under okkupasjonsårene. Etter krigen la han igjen for dagen stor dyktighet som organisator bl.a. ved stiftelsen av Kirkenes Verdensråd, der han ble en av presidentene. En rekke bøker og avisartikler fikk han også tid til, alle velskrevne og med imponerende vidde i emnevalget.

I boken «Da kampen kom» forteller han om turen til Åsa 15. april 1940. På oppfordring hadde han sagt seg villig til å ta turen til Stubdal fordi det var blitt kjent at unge nordmenn oppholdt seg på Krokskogen for å kjempe mot tyskerne. Uten uniform eller armbind som de var, sto de i fare for å bli skutt av tyskerne som franktirører. Til tross for at det forlengst er dokumentert at han ikke oppfordret dem til å avstå fra enhver kamp mot tyskerne under den samtalen han hadde med en representant for disse første «gutta på skauen», oppsto dette ryktet. Ennå kan det dessverre høres at Berggrav nok hadde dette «glippet». Det er på høy tid å få renvasket ham for dette for all fremtid, godt dokumentert som det uriktige i påstanden er.

På vegen til Stubdal denne dagen var Berggrav innom Norderhov kirke. Det gir han et kort notat

om i «Da kampen kom» (1945): «Ved Norderhov kirke gjorde vi holdt. Kirken var pepret av maskingeværild, dørene splintret, men kirken sto.» Fra samme «visitasen» i Norderhov kirke skriver seg muligens oppsettet av ham: «Bildet som ser», gjengitt i «Ringerike» 1940-41. Her har han skrevet ned tanker han gjorde seg foran den gamle altertavlen «en av aprildagene 1940». Med de mange kulehullene i kirken som sterk kontrast ble han grepet av bildet av den bundne Kristus. «Det levte og så på meg», som han bl.a. skriver.

Dette maleriet i den gamle altertavlen var i sin tid gitt av generalinne Fredrikke Gram på Ask og var malt av hennes svigersønn, den kjente kunstner Eilif Pettersen. Forøvrig var også han av Ringeriksætt idet faren var fra Pjåka i Åsa. Vi kan vel regne med at Berggrav ved nevnte besøk også var bortom en stor «Mindesten» – en grav nær utgangen av Norderhov kirke der hans bestefar, klokker Jensen og hans hustru født Berggrav ligger begravet.

Biskop Berggravs handlekraftige engasjement på de mange frontene i fred og i krig tok på krefte. Først og fremst var han jo en høyst initiativ-

rik og våken biskop over Hålogaland og deretter over Oslo bispedømme. I 1951 fant han å måtte søke avskjed som Oslo-biskop av helsemessige grunner. Berggrav var født i 1884 og døde brått om ikke uventet, i 1959. Ved hans bortgang skrev bl.a. den senere Tunsbergbispen, Dagfinn Hauge, at «Biskop Berggrav sto ofte lagelig til for hogg og hogg fikk han – stundom av det smålige slaget.» Bak disse ordene ligger nok det forholdet at Berggrav ofte så villig lot seg engasjere av det han så som rett og godt, uten alltid å sikre seg mot mulige misforståelser. Rektor Stephan Tschudi uttalte i sine minneord at «det hadde vært lavere under taket i Den norske Kirke uten Eivind Berggrav», noe mange vil si seg enig i. Vår fremragende kirkehistoriker, avdøde prof.dr.theol. Einar Molland satte tittelen «Fra Hans Nielsen Hauge til Eivind Berggrav» på sin kirkehistorie 1800-1950. (1951, ny utg. 1971) Det er neppe for sterke ord å hevde at biskop Berggrav er vår fremste kirkeleder i Norge i nyere tid. Når det i år er 100 år siden hans fødsel (25/10-1884), kan det også i heftet «Ringerike» være grunn til å minnes ham for alt han fikk gjøre for folk og kirke i krig og i fred.

(Fra side 13)

Småplukk fra tingbøkene

å læge barnets ben med, nemlig: Alle ve (re)?, Jomfrue Honning, Fransk Brennevin og Bollis, hvorav han preparerede en salve, stødte ræveben, som han brendte til pulver for at strø i såret, som skal tørre det, og endelig Bleg(?) hvitt plaster, som han ikke kunne anvise.

For slik løsgjengeri og kvaksalveri blev han dømt til å innsettes i tukthuset sålenge direksjonen bestemte det.

1787, 4/3.

Anders Halvorsen Weme-eie anmeldte at han er geraaden til yderste armod, sidder med kone og 5 små børn, han har havt det uheld medens han bodde på Lerfallet ulykkeligvis at miste 2de hester, 4 kuer og 34 småkreaturer. Han har siden med en pladses bruk havt misvekst så han neppe har fått sin sæd igjen, og av disse årsager er han kommet i slik fattigdom at han har fast intet til føde eller klær, hvorom han utbad sig laugrettet og almuens bevidnelse, som han fikk.

Samme dato.

Aslak Sindresen Oppegårdseie anmeldte at hans våningshus på Oppegårdseie i november 1786 var nedbrent, hvorved alt hans bohove, klær og matvarer, og deriblant også et gevær og bajonett han som soldat hadde, så han derved med kone og barn er bragt til betlerstaven. Vitner er Erik Rud og Levor Olsen.

1784, 9/11.

Hans Haukedalen fremstilte på egne og flere bønders vegne av Sognedalen, Even Pedersen, Gulbrand Tranby, Ole Carlsen og Henrik Mikkelsen, og bad at disse sammen med laugrettet måtte bevitne, at det dette år desverre har inntruffet at almuens hele kornavling i Sognedalen og andre steder i prestegjeldet så ganske er forfrossent, medens det ennu var umodent og grønt, at ingen i hele annekset kan vente sig såkorn av det, ja at det endog er utjenlig til brød og føde.

Holte i Ådalen

Ved Kjell Hallmann og Thorleif Solberg

Foto: Anne Sofie Solberg

Kilder: Elling E. Elsruds slektsopptegetninger.
Kristian E. Holte: Gårdene Næsmoen,
Nordre Holte, Vestre Holte gjennom
250 år.

Redaksjonen takker Edvard Elsrud på Storruste og fru Kristiane Holte på Nes i Ådalen for at de så villig har gitt oss tillatelse til å benytte disse kilder.

Holte i Ådalen

Holte-gårdene er ikke gamle som selvstendige bruk. Nesmoen, Vestre Holte og Nordre Holte ble for vel 250 år siden utskilt fra gårdsveldet Nes, som biskop Jens Nielsson i 1594 omtaler som den ytterste gård i Ådalen. Nes var fullgård, og Strande og Nes var de to eneste gårdene i øvre del av Ådalen som ikke ble lagt øde etter Svartedauen. Det ser ut som om Nes alt tidlig var delt i to parter. Tre huder eller tretti lispund tilhørte i 1624 lagmannen i Oslo, det var gammelt Hamargods. Fem bismerpund rå fisk tilhørte samme år Norderhov prestebol, denne delen hadde tidligere tilhørt Hole prestebol.

I 1718 tilhørte halve Nes Anne Christensdatter, enke etter Jacob Luth. Den andre halvparten var i familien Strangers eie. Den 29. november 1718 blir det på Tandberg Tingstue i Norderhov tinglest skjøte fra Anne Christensdatter, salig Jacob Luths etterleverske, på den halve part udi den gård Næs i Ådalen, til ærlige, velforstandige dannemenn, Nils Eriksen Næs, Harald Andersen og Torgrim Andersen Sørums. Disse «trende Bønder» hadde nå det hele Nes sammen med madame Stranger, enke etter Anders Stranger. De inngikk en overenskomst med henne om at enhver på sin del skulle hogge like meget tømmer, men at hun hadde retten til å kjøpe det tømmeret bøndene hogde for en på forhånd fastsatt pris. Tømmerprisene gikk imidlertid opp, og «de trende Bønder» framsatte krav om å få sin del av eiendommen fradelt. Dette nektet madam Stranger. Bøndene satte da igang med å hogge så meget tømmer at madam Stranger ikke kunne følge med lenger, og de framtvang dermed

deling. Delingskontrakten er undertegnet 19. juni 1730 og tinglyst på Hesleberg Tingstue 31. juli samme år.

Da «de trende bønder» hver især ønsket å få sin egen del å stelle med, ble de 12. juli 1731 enige om å «separere voris Eiende Skoug og Ejendom». Nesmoen, Vestre Holte og Nordre Holte ble selvstendige bruk.

Nils Eriksen Nes var sønnesønn av en tidligere oppsitter på Nes, Nils Olsen, som brukte en tredjepart av gården i 1664, og var da 80 år gammel. Oles sønn het Erik Nilsen, og var 26 år gammel i 1664. Dennes sønn var ovennevnte Nils Eriksen som ble gift med Gunhild Andersdatter Sørums, og det var således sammen med sine svogre, Harald og Torgrim Anderssønner Sørums, at han var med og kjøpte halve Nes i 1718.

Holte-ætten har altså sine røtter på Sørums i Begnadalen, og her henter vi stoff fra Elling E. Elsruds opptegetninger om Sørums-slekten. Den første vi kjenner til er:

Harald Sørums.

Om ham vites ikke annet enn navnet og at han har bodd på Sørums. Om han hadde flere sønner enn Østen, vites ikke, men på Piltingsrud var på den tiden en Peder Haraldsen, og på Nordre Haugsrud satt Anders Haraldsen, og muligens var disse brødre. At sistnevnte var fra Sørums, og at han også hadde en bror, Elling Haraldsen, kan en dra ut fra et «sigt og sagefald» fra 1640, hvor «Anders Haugsrud på hans bror Elling Haraldsen Sørums vegne» har betalt en bot. (Kanskje er denne Elling identisk med den Elling Haraldsen som i 1664 bruker en tredjepart av Nes, 40 år gammel). I sigt og sagefald fra 1641 nevnes Peder Haraldsen Sørums.

Østen Haraldsen Sørums.

F. 1601, begr. 19/3-1712 i «sin alders 111 år». Hans kone, Ingeborg Olsdatter, var f. 1600, begr. 21/6-1702 i sin alders 102 år. Som bevis for at Østens oppgitte alder i kirkeboken er riktig, kan det refere-

res fra en åstedssak mellom Storruste og Lindelien, pådømt 13/8-1708, hvorav hitsettes: «Anders Sørum, 58 år gammel, vant sin fader Østen Haraldsens ord som er 110 år gammel og endnu har sin fulde fornuft og er så rørig at hand kand gåe ind og ud.» Det var skifte etter Ingeborg Olsdatter 30/3-1708 på Strømmen, som de eide. Sørum var da overlatt sønnen Anders. Foruten Anders hadde de sønnen Peder Østensen Sørum og døtrene Guri g.m. en Gudbrand og Gubiør g.m. Ole Jonsen Tollesrud.

Anders Østensen Sørum.

F. 1649, død 1732, begr. ved Hedalen 5/1-1732, 83 år gammel. Hans kone Gjertru Jonsdatter var f. 1651, begr. 17/3-1708, 49 år gammel. Det var skifte etter henne 30/3-1708. De hadde 8 barn, 6 sønner og 2 døtre:

1. Jon Andersen Sørum. Han fikk skjøte på Sørum av sine medarvinger, tinglest 18/7-1719, og av sin far på Strømmen, tinglest 10/7-1724.
2. Gulbrand Andersen Strømmen, g.m. Berte Hansdatter. Det er skifte etter ham 9/2-1751, etter henne 19/9-1740.
3. Harald Andersen Nes, f. 1683, død på Nes i 1742, skifte her 12/3. Han ble viet 29/10-1710 med Kari Andersdatter Haug, Bjoneroa. Ved skjøte datert 8/4, tinglest 22/7-1710 kjøper han Klæstad i Gran, og bodde antakelig der til i 1718, da han selger gården til Gregers Pedersen Granvolden. I 1718 var han som før nevnt med sin bror Torgrim Andersen og sin svoger Nils Eriksen på kjøpet av halve Nes. Harald fikk dermed Vestre Holte hvor han bosatte seg. Men i 1737 selger han det halve av sin part til broren Torgrim, som på skiftet etter Harald og hans kone 13/3-1742 også overtok resten av eiendommen.
4. Østen Andersen g.m. Anne Syversdatter. De bodde på en plass under Nes.
5. Syver Andersen Finsand, f. 1684, begr. ved Viker 22/2-1720, 36 år gammel. Han ble g.m. Marit Olsdatter søndre Haugsrud. De kjøpte Finsand i Ådalen.
6. Torgrim Andersen Holte, f. 1690, troløvet 3/10-1714 med Taran Olsdatter Haugsrud, begr. ved Viker 20/2-1774, 82 år gammel. De var nest søskenbarn, som hadde fått «Deres Maiestets Allernaadigste tilladelse» til troløvelsen. Han bykslet en tid Myre i Land, men ved skjøte datert 11/10, tinglest 29/11-1718 kjøpte han som før sagt halve Nes sammen med broren

Harald og svogeren Nils Eriksen Nes. Kjøpesummen var 1000 riksdaler courant. Han overtok som tidligere nevnt etterhvert sin bror Haralds part, og likeså overtok han det meste av sin svogers eiendom. Dermed eide Torgrim nesten hele den eiendom som «de trende Bønder» kjøpte i 1718. Torgrim Andersen førte etter delingen i 1731 prosess mot Madame Stranger om en havnehage og om hengsleholdet i Urula. På Nordre Holte finnes ennå i dag protokollen som forteller om sakens forløp, et aktstykke på vel 800 håndskrevne sider, skrevet med gotisk skrift. Protokollen har gjennom tidene gått under navnet «Holtebibelen».

«Holtebibelen».

Torgrim og Taran Holte skiftet i levende live 7/11-1757. De deler da sin halvpart i Nes således, at eldste sønn, Ole Torgrimsen får Nordre Holte, Syver Torgrimsen får Vestre Holte med Fosholm, Anders Torgrimsen får Moen eller Nesmoen, som det senere er blitt kalt, og Ramberget, yngste sønn Gulbrand Torgrimsen får de to Hengsleparter som faren eide, og datteren Gjertrud, g.m. Endre Lunde, fikk en søsterpart. På skiftet møtte Torgrim Andersens brorsønn, Anders Haraldsen, og forbeholdt seg løsningsrett til Vestre Holte for seg og sine søsken og arvinger. Likeså lot Ole Eriksen Elsrud som formynder for Nils Eriksen Hæhl, (sønnesønn av Nils Eriksen Nes), ved lensmannen Ole Strande anmelde, at hans myndling var odelsberettiget til Moen, som Anders Torgrimsen påbor, og vil derfor ha seg løsningsretten forbeholdt for fremtiden.

Torgrim forbeholder seg og hustru livøre av alle gårdene, bl.a. 1/2 matte tobakk av hver, og bestemmer at ingen av sønnene får lov å pantsette sin gård uten hans samtykke.

7. Guri Andersdatter g.m. Ole Gulbrandsen Nes. Han var leilending på madam Strangers halvpart av Nes. Han ble begravet 26/6-1729, 55 år gammel.
8. Gunhild Andersdatter g.m. Nils Eriksen Nes. Nils kjøpte det halve Nes sammen med sine to svogre i 1718, og bodde på en del derav, som er Moen eller Nesmoen. Hans del av Nes kom senere i Torgrim Andersens eie, men hans sønnesønn, som også het Nils Eriksen, og bodde på Hæl, tok gården igjen på odel i 1765. Nils Eriksen d.e. døde på Hæl i 1758, og ble begravet 15/10, 80 år gammel. Han og Gunhild hadde sønnen Erik Nilsen, f.1717, g.m. Kari Torsdatter.

Vi skal nå følge slektene på hver enkelt gård, og henter stoffet fra Kristian E. Holtes bok: «Gårdene Næsmoen, Nordre Holte, Vestre Holte gjennom 250 år».

Nesmoen

Det var Anders Torgrimsen Holte, f. 1726, g.m. Ragnhild Andersdatter Lysti, som fikk Nesmoen på skiftet i 1757. Men som Nils Eriksen Hæl hadde bebudet ved samme skifte, tok han Nesmoen igjen på odel. Dette skjedde i 1765 og prisen var 710 rdl. Året etter solgte han 1/6 av Nesmoen til Anders Torgrimsen for ca 200 rdl. Det var Ramberget. Nils Eriksen var født i 1738 og var g.m. Else Gudbrandsdatter Kihle fra Ringerike. De hadde følgende barn:

1. Gudbrand Nilsen Nesmoen, f.1775, g.m. Margit Simensdatter Fjøsvisken. Han og hans brødre var store og sterke karer. Når det var gudstjeneste i Viker kirke, og flere båter rodde dit fra Nes, så ble det alltid kapproing. På Nesmoen hadde de en båt som ble kalt «Næsmokøllen». Når Nils hadde sine sønner til å ro, så satt han selv bak og styrte, og de rodde da alltid fra de andre.

Nesmoen.

Gudbrand overtok Nesmoen i 1803. Han var den sterkeste av Nesmobrødrene, og det sier ikke så lite. Han var også en svær arbeidskar, var både tømmermann, snekker og smed, ja til og med en go ljåsmed. Hans ekteskap var barnløst, og han ble ingen gammel mann. Han hadde vært til «Branes» etter korn og salt m.m. Dengang brukte de store frakkebåter som ble kalt «femrønninger». Gjennom Lier ble det leid kjørerere til Svangstrand, derfra brukte man båt til Busund, hvor det igjen ble leid hestekjørerere opp til Stavlundstøa ved Hen. Kjørererne hadde alt lastet båten, da Gudbrand kom etter til Hen. Det var 6 mann av dem som forgjeves prøvde å få båten på vannet. Gudbrand ba dem om å gå unna, og tok så båten alene ut. Men ved dette forstrakk han seg, ble syk og døde av de skadene han hadde pådratt seg. Dette var i 1824.

2. Erik Nilsen Nesmoen, f. 1777, overtok Nesmoen etter sin bror Gudbrand. Han var g.m. Guri Guttormsdatter Hæl. Hun var datter av Guttorm Larsen Hæl og Margit Syversdatter, og Margit var igjen datter av Syver Torgrimsen Holte og hustru Guri Olsdatter Strande. Erik hadde først satt seg ned som smed på gården Åsen i Begnadalen, hvor hans eneste sønn, Nils, ble født i 1820. Erik døde av lungebetennelse i 1837, og enken Guri Guttormsdatter overtok gården. Hun var en dyktig og forstandig kvinne, og i yngre dager ble hun mye brukt som kokke i gjestebud. I 1843 overlot hun Nesmoen til sønnen Nils Eriksen.
3. Kristoffer Nilsen Ramberget, f.1780, g.m. Gjertrud Gulbrandsdatter. Kristoffer kjøpte Ramberget og bosatte seg der i 1833. De hadde i alt 8 barn. Eldste sønnen Nils overtok Ramberget i 1857, men da han kjøpte eiendom på Ringerike, overtok broren Simen gården. Kristoffer var bjørneskytter, og da dikteren Welhaven på sin reise gjennom Ådalen i 1851 var innom Ramberget, hadde Kristoffer nettopp skutt en bjørn.
4. Ole Nilsen Nesmoen, f.1785, kalt Lang Ola. Han målte 72 1/2 tomme. Både Ola og Kristoffer var kjente for sin innsats under krigen mot svenskene 1808 - 1814. Ola ble etter krigens slutt tilbudt løytnants gasje som belønning, men avslo. Han giftet seg og bosatte seg i Stenbakken. Han hadde to barn: Nils og Else. Nils kjøpte gården Gutterud i Krødsherad og flyttet dit. Else ble g.m. den grunnrike Gudbrand Fjøs-

viken, også kalt «Busterud'n». Busterud'n og Else hadde flere barn, men alle døde av en eller annen grunn som ganske små. Ved Gudbrands død beholdt Else Viker og Søndre Skagnes, og hun bosatte seg på Viker, hvor hun var kjent for sin godgjørenhet og sin gjestfrihet. Hun tok til seg sin bror Nils' barn: Gudbrand og Mari, som ved Elses død fikk henholdsvis Viker og Skagnes. Mari ble g.m. Gudbrand Ellingsen Elsrud, og Gudbrand med Olaug Olsdatter Elsrud.

5. Nils Nilsen Nesmoen, f.1788, gift med en enke på Flathus i Krødsherad, hvor han bosatte seg i sin alderdom. To barn: Nils og Lars. Nils var kjemiker, og Lars gårdbruker på Lesteberg i Krødsherad.
6. Kari Nilsdatter g.m. Guttorm Garthus i Begnadalen, som var kjent som en god børsesmed.
7. Ingrid Nilsdatter, f.1782, g.m. Simen Fjøs Viken. De flyttet til Ringen, og hadde to barn: Nils og Inger. Nils Eriksen Nesmoen, f.1820, gift i 1848 med Olea Eriksdatter fra Vestre Holte, f.1826. Han døde i 1895, mens hans hustru levde til i november 1914. De hadde 10 barn tilsammen, hvorav 3 døde som barn.
  1. Guri Nilsdatter, f.1850, d.1917, g.m. Simen Olsen Granum, f.1853, d.1920. De hadde 3 barn: Olga f.1877, Ole f.1875 og Karoline f.1883. Slekten sitter fremdeles på Granum.
  2. Mari Nilsdatter f.1854, d.1926, g.m. Ole Nilsen Øen f.1850, d.1909. Mange barn og stor etterlekt.
  3. Else Nilsdatter f.1857, g.m. Kristian Bakke fra Sylling i Lier. Begge døde i 1897, og etterlot seg 2 døtre: Elise og Olga. Elise døde i 13-årsalderen. Olga var f.17.mai 1887. Hun kom til Nesmoen hvor hun vokste opp hos sin bestemor og sin onkel. Hun ble g.m. Ole Brekke fra Røn i Valdres, f.1883, d.1959. Deres sønn, Nils Olsen Brekke, overtok Nesmoen. Olga døde 5/2-1965.
  4. Ingeborg Nilsdatter f.1859, g.m. lærer og kirkesanger Lars Andersen Hall, f.1862. Han var lærer på Nes til han gikk av for aldersgrensen. 5 barn.
  5. Olava Nilsdatter f.1863, d.1896.
  6. Elise Nilsdatter f.1869. Hun stelte huset for sin mor og sin bror til hun døde i 1914.
  7. Gudbrand Nilsen Nesmoen, f.19/1-1865. Han overtok Nesmoen i 1892, og fikk skjøte på gården året etter. Hans interesser spente over et vidt felt, bl.a. hadde han stor interesse for gamle slekter og for gammel historie. Hans opptegnel-

ser har også vært kilde for hva som her er skrevet. Han døde ugift i 1941 etter å ha eid Nesmoen i nærmere 50 år. En sønn av hans søsterdatter Olga: Nils Olsen Brekke, overtok da Nesmoen.

Ovennevnte Ole Brekke fra Røn i Valdres og Olga Kristiansdatter, født Bakke hadde følgende barn:

1. Else Olsdatter f.1903, g.m. Einar Roa fra Veme. 3 barn.
2. Margit Olsdatter f.1906, g.m. Anders Uhlen.
3. Olea Olsdatter f.1908, g.m. Thv. Hellehaugen. 2 sønner.
4. Kristiane Olsdatter f.1913, g.m. Kristian E. Holte.
5. Nils Olsen Brekke f.1915, g.m. Marta Olava Øimoen. Overtok Nesmoen.
6. Odd Olsen Brekke f.1917, g.m. Kristi Hauge-rud, Vikersund. 3 sønner.
7. Erling Olsen Brekke f.1917, g.m. Rønnaug Haug, Oslo, 1 sønn.
8. Erik Olsen Brekke f.1927, g.m. Åse Nilsen. En datter Marit, f.1966.

Nils Olsen Brekke, g.1942 m. Marta Olava Øimoen, overtok som sagt Nesmoen etter Gudbrand Nesmoen. Han er utdannet ved Buskerud Landbruksskole, og er en meget driftig kar, som har drevet sin eiendom selv, både det innvendige og skogen. To barn:

1. Gudbrand Nilsen Brekke f.1944, g.m. Bente Kopperud, Hønefoss. De har barna: Nils Christian f.1969 og Ole Sverre f.1972.
2. Ragnhild Nilsdatter f.1947, g.m. Kjell Otto Haug, Oslo. De har barna: Terje f.1969 og Truls f.1972.

Vestre Holte

På skiftet som Torgrim Andersen Holte og hans hustru, Taran Olsdatter holdt med sine barn i 1757, fikk Syver Torgrimsen seg tilkjent Vestre Holte. Han var f.1720 og ble begravet ved Viker 9/6-1811, 91 år gammel. Han ble gift i 1749 med Guri Olsdatter Strande, f.1730, begravet 28/1-1770. Hun var datter av lensmannen Ole Gunvaldsen Strande og hustru Marit Bjørnsdatter, født Gulsvik. Syver og Guri hadde 9 barn sammen, 3 sønner og 6 døtre:

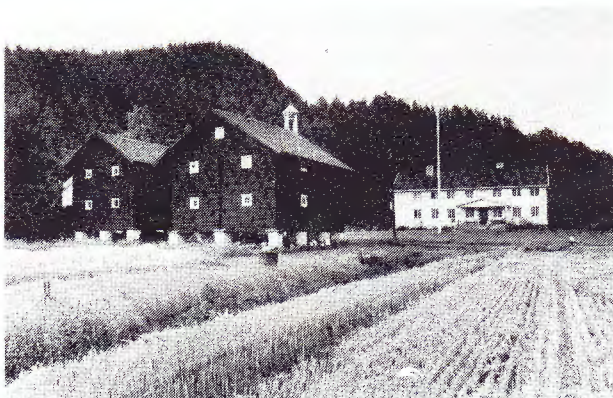
1. Torgrim Syversen Holte f.1750, g.m. Olaug Eriksdatter Storruste.
2. Margit Syversdatter f.1753, g.m. Guttorm Larsen Hæl. De eide Hæl og bodde der, og hadde 6 barn: Lars, Syver, Ole, Guri, Gunhild og Åse. Tallrik etterslekt.

3. Tarand Syversdatter f.1754, g.m. Knut Ellefsen Granum. Han var fra Krødsherad. De kjøpte Granum, hvor ætten ennå sitter. 7 barn: Ellef Knutsen Granum f.1777 g.m. Kari Hansdatter Rustand, Syver Knutsen Fosbråten f.1778, Anders Knutsen f.1782, Ole Knutsen f.1782, kalt «Granommen», kjøpte s. Bakke og Holma, Marte Knutsdatter, Guri Knutsdatter g.m. lensmann Peder C. Øvervolden, senere med Gulbrand Gulbrandsen Busterud, i sin tid Ådalens største eiendomsbesitter, Guttorm Knutsen.
4. Sigri Syversdatter f.1757, død 1797, først g.m. Jon Andersen Storruste. De hadde Søndre Storruste. 3 barn. Sigri ble gift annen gang med Tor-kild Jonsen Goplerud, og hadde med ham 4 barn.
5. Ingeborg Syversdatter f.1758, g.m. Ole Jonsen Goplerud f.1756, død 1802. De eide og bodde på Søndre Lindelien. Han var av «Kølabrenner-ætta». 8 barn.
6. Gjertrud Syversdatter, døde som barn.
7. Ole Syversen Elsrud f.1764, først gift med Guri Iversdatter Skagnes, 1 sønn. Gift for annen gang m. Ragnhild Ellingsdatter Elsrud, 6 barn og stor etterslekt.
8. Gunvald Syversen Holte f.1767.
9. Guri Syversdatter f.1770, g.m. Hågen Jakobsen Tollesrud. De eide Tollesrud, siden byttet de til seg Kjensrud i Hedalen og flyttet dit.

Torgrim Syversen Holte f.1750, g.m. Olaug Eriksdatter Storruste f.1764, datter av Erik Torgrimsen Storruste og Kjersti Kristensdatter Stugarden. De bodde en tid på Storruste, som Olaug fikk av sin far, da hun var hans eneste barn. Da de senere fikk Vestre Holte, flyttet de dit. Torgrim ble begravet i januar 1808, 58 år gammel. Olaug døde i 1861. De hadde 4 barn.

1. Syver Torgrimsen; døde som barn.

Vestre Holte.

2. Erik Torgrimsen Holte f.1783, g.m. Mari Jespersdatter Hallingby.
3. Guri Torgrimsdatter f.1789, g.m. Ole Hansen Rustand. De eide og bodde på Rustand. Mange barn.
4. Syver Torgrimsen Storruste f.1792, g.m. Sigrid Olsdatter Lindelien f.1788. Hun var datter til Ole Jonsen Lindelien og hustru Ingeborg Syversdatter, født Holte. Syver fikk Nordre Storruste etter sine foreldre i 1810, og brukte gården til i 1869 da hans kones søstersønn, Lars Olsen Gravli, kjøpte den. Syver og Sigrid hadde en datter Olaug som levde ugift.

Erik Torgrimsen Holte f.1783, g.m. Mari Jespersdatter Hallingby f.1803. Erik Torgrimsen overtok Vestre Holte og bodde der. Han var en meget begavet mann, og ble også meget benyttet i offentlig arbeid. For sin innsats her ble han tilbudt medlemskap i «Selskapet for Norges Vel». Han var formann i byggekomiteén da kirken på Nes ble bygget, og da kirken ble innviet 22. august 1860, var dagens preken tilegnet Erik Torgrimsen Holte og hans gamle ærverdige moder i Kjærlighet. Han fikk innbydelse til å være med i et utvalg for Ringerike, hvis oppdrag var å «samle ind tilstrækkelige Midler for aa kunde leie dertil egnede Bjørnejægere, for aa bekjæmpe den stadig øgende mengde af Bjørn, som var en Fare for baade Folk og Fe». Det var i 1836. Erik og Mari hadde følgende barn:

Søndre Lunde.

1. Olea Eriksdatter f.1826, g.m. Nils Eriksen Nesmoen.
2. Ingeborg Eriksdatter f.1827, g.m. Torgrim Olsen Haugerud.
3. Kjersti Eriksdatter f.1830, g.m. Brynjulf Andersen Holte.
4. Torgrim Eriksen Holte f.1833, g.m. Thea Andersdatter Strande.

5. Jesper Eriksen Holte f.1837, g.m. Berthe Mathea Haraldsdatter Haugrud. Han overtok Søndre Lunde etter sin far og bosatte seg der. Jesper Holte og Berthe Mathea hadde følgende barn:
  - a. Erik Jespersen Holte f.1877, g. 1908 m. Margit Kristiane Rasmussen. De overtok Søndre Lunde og hadde barna:
    - a1. Endre Jesper Eriksen Holte f.1909, g.m. Sigrid Andersdatter Holte fra Gravliemoen, f.1920. De overtok Søndre Lunde og fikk datteren: Anne f.1953, g.m. Harald Heggen Brørby, som igjen har en liten datter: Marte.
    - a2. Erik Eriksen Holte f.1911, først gift med Gerd Huuse, Lillehammer, en datter: Gerd. Gift for annen gang med Ellen Johanne Næss. Gift for tredje gang med Kari Gravli, 3 barn: Tone, Ragnhild og Marit.
    - a3. Gunnar Eriksen Holte f.1913, g.m. Jytte Pedersen, Danmark, 2 barn: Nils Erik og Knut.
    - a4. Bertha Elisabeth Eriksdatter f.1920, g.m. Nils Movik, 2 døtre: Anne Margit og Inger Elisabeth.
  - b. Harald Jespersen Holte f.1879, g.m. Ingeborg Næss. Han kjøpte Follum gård ved Hønefoss, som datteren Berthe Johanne g.m. direktør og mangeårig redaktør av Heftet Ringerike, Arne B. Bang, overtok. Sønnen Harald Holte jr. hadde Skollerud og Gunbjørrud.
  - c. Anna Margereta Jespersdatter f.1873, g.m. Erik Waagaard, 2 døtre: Ingrid og Mari (Sesan).
  - d. Mari Jespersdatter f.1875, g.m. Erik Torgrimsen Holte.
6. Helge Eriksen Holte f.1838, g.m. Anne Mathea Strande. Han kjøpte Nedre Tollefsrud og bosatte seg der. De hadde sønnen: Anders Helgesen Holte f.1887, som arvet Fossholm skog og kjøpte Røisum på Hadeland, hvor hans hustru, Anne-Karine født Dokken, drev husmorskole en del år. I 1929 kjøpte han Gravliemoen, og her døde han i 1969. Anders Holte og Anne-Karine har følgende barn:
  - a. Sigrid Andersdatter f.1920, g.m. Jesper Eriksen Holte på Søndre Lunde. En datter: Anne g.m. Harald Heggen Brørby.
  - b. Anne Mathea Andersdatter f.1923, g.m. Josef Hovden. En sønn: Erik Anders.
  - c. Helge Andersson Holte f.1926, g.m. Anne Margrethe Astrup. Overtok Gravliemoen, og har følgende barn:
    - c1. Kristin Gunvor Helgesdatter g.m. Johny Skoglund.
    - c2. Astrid Helgesdatter.
    - c3. Anders Helgesson Holte g.m. Åste Bratli. To barn: Helge Syver og Magnus.
    - c4. Hans Rasmus Helgesson Holte.
    - d. Else Haldis Andersdatter f.1930, g.m. Torstein Lie, Brandbu. Tre barn: Torstein, Ingrid og Ragnhild.
    - e. Maren Astrid Andersdatter f.1933, g.m. Gunnar G. Trommald. Tre barn: Åsne, Mari og Gunder.
    - f. Aase Margrethe Andersdatter f.1936, g.m. Arne Brede Henriksen. Tre barn: Live Karine, Jesper Bernhard og Ane Benedikte.
7. Else Marie Eriksdatter f.1848, g.m. Anders Andersen Strande f.1852, død 1896. De kjøpte Hønen eller Ringvold i Norderhov, hvor slekten ennå sitter og driver Norges største frukthage. Erik Torgrimsen Holte eide ved sin død i 1866 foruten Vestre Holte, også Søndre Lunde og Søndre Fossholm. Mari Jespersdatter døde i 1884.

Gravliemoen.

Torgrim Eriksen Holte f.1833, død 1908, g.m. Thea Andersdatter Strande, overtok Vestre Holte i 1868. Som sin far var han meget benyttet i det offentlige liv. I årene 1874-1882 var han Ådalens ordfører, han ble avløst av sin bror Jesper, men ble ordfører igjen 1894-96. Hegna skriver om Torgrim Holte at han var kjent for sin hendighet, og at han ikke bare mestret de fleste håndverk, men også forsøkte seg som instrumentmaker. Han og Thea hadde følgende barn:

1. Erik Torgrimsen Holte f.1875, g.m. sin kusine Mari Jespersdatter Holte fra Søndre Lunde.

2. Marthe Torgrimsdatter f.1877, g.m. Helge H. Waagaard.
3. Anders Torgrimsen Holte f.1879, g.m. Mari Haraldsdatter Haugsrud, ingeniør, bodde ved Slemdal, Oslo. To sønner: Toralf og Harald.
4. Martin Torgrimsen Holte f.1883, g.m. Gudrun Piltingsrud. Han kjøpte Langset i Fåberg og bosatte seg der. 3 barn: Torgrim, Finn og Marthe Bergsund Holte.
5. Einar Torgrimsen Holte f.1888, g.m. Litamor Thomlevold fra Nordre Land. Bodde på Lillehammer.

Erik Torgrimsen Holte f.1875, død 1941, g.m. sin kusine fra Søndre Lunde, Mari Jespersdatter Holte, f.1875, død 1954. Erik overtok Vestre Holte. Som sin far var han politisk interessert, og satt i en årrekke som medlem av Ådal kommune-styre, hvor hans ofte friske innlegg vakte oppsikt, selv utenfor kommunen. Han var også en ivrig musiker, og spilte såvel fiolin som piano. Han utga selv en rekke komposisjoner, og han tok seg også tid til å samle en mengde gamle danser fra Ådalen og bygdene omkring. Disse ga han ut for at de ikke skulle gå i glemmeboken. Erik og Mari hadde disse barna:

1. Torgrim Eriksen Holte f.1909, g.m. Gudrun Eriksdatter Bronbakke.
2. Arne Eriksen Holte f.1910, g.m. Gerd Rasmussen f.1918. De har datteren Taran f.1946 og sønnen Per f.1956.
3. Birger Eriksen Holte f.1912.
4. Leif Jesper Eriksen Holte f.1913, g.m. Else Henaug. Distriktsveterinær. Barn: Tea f.1945, g.m. Amund Lie, Nora f.1946, Pål Erik f.1948 og Jesper f.1955.
5. Mari Dorthea Eriksdatter f.1915, g.m. Sverre Kvernberg, som driver agenturforretning i Oslo. Barn: Erik f.1943, g.m. Tora Rostadmo, Bjørn Ludvig f.1947, Jo Sverre f.1953.

Torgrim Eriksen Holte f.1909, g.m. Gudrun Eriksdatter Bronbakke fra Hedalen, f.1912, overtok Vestre Holte ved farens død i 1941. Barn:

1. Mari Louise Torgrimsdatter f.1939, g.m. Nils Emil Sætrang f.1942. De bor på Bronbakke i Hedalen, og har sønnene: Nils Martin f.1967 og Tor Erik f.1976.
2. Erik Torgrimsen Holte f.1945, g.m. Ragnhild Dorthea Strømmen.
3. Kari Torgrimsdatter f.1946, g.m. Erland Gudbrandsen Strømmen fra Begnadalen. De bor på Sørumplassen. Barn: Gudbrand f.1969 og Gun Kristin f.1972.

4. Toril Gudrun Torgrimsdatter f.1949, g.m. Ole Gjersvik, gårdbruker og byggmester i Våle i Vestfold. Barn: Mari f.1972 og Olav f.1975.

Erik Torgrimsen Holte f.1945, g.m. Ragnhild Dorthea Asledatter Strømmen, overtok Vestre Holte i 1976. Barn:

1. Torgrim Eriksen Holte f.1972.
2. Gunnar Eriksen Holte f.1974.

Nordre Holte

Ole Torgrimsen, som var eldste sønn av Torgrim Andersen Holte og hustru Taran Olsdatter, overtok som nevnt Nordre Holte ved skiftet i 1757. Han var født på Myre i Søndre Land i 1715, og døde i 1787, begravet 24/6. Han var første gang gift med Anne Andersdatter Lystig, de ble trolovet 9/6-1743. De bodde på Nordre Holte. Anne døde i 1760, om hennes død heter det at «hun omkom sig selv udj raseri». De hadde følgende barn:

1. Torgrim Olsen f.1745. Han bodde visstnok på Vestre Volden, som ved delingen i 1731 var tilfalt Nordre Holte.
2. Anders Olsen f.1750, g.m. Guri Larsdatter Skalrud, datter av Lars Nilsen Skalrud og Barbro Asledatter. De fikk en del av Skalrud, som nå er Simensrud. Simensrud har siden gått fra far til sønn.
3. Ole Olsen f.1752, bodde nok også på Vestre Volden.
4. Gulbrand Olsen f.1755.
5. Taran Olsdatter f.1753, g.m. sitt søskenbarn Torgrim Andersen Ramberget. Mange etterkommere.

Disse data finner vi i en huspostill fra 1705, som oppbevares på Øen i Ådalen: «D Heinrich Müllers Evangeliske Hierte Speyl». Her har Ole Torgrimsen og hans far skrevet ned fødselsår og datum for alle sine barn.

Ole Torgrimsen giftet seg igjen med Anne Olsdatter, antakelig fra Fønhus. De hadde følgende barn:

Nordre Holte.

1. Ole Olsen d.y. f.1762.
2. Hans Olsen Øen f.1764. Hans etterkommere fortsetter seinere på Nordre Holte. Hans første kone het Gunhild Nilsdatter Øvervolden, og de hadde bl.a. en datter: Anne, g.m. Anders Brynjulfsen Holte.
3. Barbro Olsdatter f.1768.

Ole Torgrimsens økonomi gjorde at han i lengden ikke kunne beholde Nordre Holte, men solgte gården til sin yngste bror, Gulbrand Torgrimsen. Selv kjøpte han igjen Øen. Det er mulig at dette skjedde i 1775. Anne Olsdatter ble begravet i juni 1805, 77 år gammel. Det er skifte etter Ole Torgrimsen 26/3-1787.

Gulbrand Torgrimsen overtok som sagt Nordre Holte etter broren. Han var g.m. Marit Gulbrandsdatter Enger, og hadde med henne barna:

1. Torgrim Gulbrandsen, g.m. Guri Simensdatter Fjøsvisken. Han fikk ved skjøter datert 18/3-1788 og 1/3-1791 Nordre Holte av sin far. De hadde 3 barn, som ved Guris død i 1801 var: Gulbrand Torgrimsen 2 1/2 år, Gjertrud Torgrimsdatter 5 år og Mari Torgrimsdatter 1/2 år gammel. (Mari ble senere g.m. Iver Jakobsen Skagnes.. Torgrim Gulbrandsen ble etter Guris død gift med Ingeborg Kristoffersdatter Haugsrud, f.1773, og med henne hadde han barna:
  - a. Guri, døde ugift i Krødsherad.
  - b. Berthe, døde ugift i Krødsherad.
  - c. Gunhild Torgrimsdatter f.1807, g.m. Syver Tronsen Bangsødegård. De kjøpte Kamben i Bang hvor de bodde til de i 1842 kjøpte Engerodden,
  - d. Gulbrand Torgrimsen d.y. bodde en tid på Åset.

Torgrim Gulbrandsen eide Nordre Holte til sin død i 1825, da sønnen fra første ekteskap, Gulbrand Torgrimsen overtok. Men Gulbrand var satt under formynderskap, og det var formynderen, Iver Jacobsen Skagnes, som ved hans død i 1848 utstedte skjøte på Nordre Holte til Anders Brynjulfsen.

2. Nup Gulbrandsen, g.m. Margit Simensdatter Fjøsvisken. Hun ble siden g.m. Gudbrand Nilsen Nesmoen.
3. Gulbrand Gulbrandsen, døde formodentlig ung.
4. Gulbrand Gulbrandsen d.y. overtok Hengsle av sin far etter broren Nups død. Men da den eldste broren stemte på med odal, og da denne odelsaken ble en langvarig affære, solgte Gulbrand

Hengsle tilbake til sin far, og kjøpte i 1810 Nordre Molstad på Toten for 7000 rdl.

5. Taran Gulbrandsdatter, g.m. Ole Paulsen Kongsbakke.
6. Kjersti Gulbrandsdatter, g.m. Mikkel Arnesen Fønhus.
7. Sigri Gulbrandsdatter, g.m. Amund Halstensen Rustebakke. De var foreldre til den kjente klokke-maker, Nup Amundsen Rustebakke.

Anders Brynjulfsen Holte f.1795, g.m. Anne Hansdatter Øen f.1805, overtok Nordre Holte i 1848. Men det var ingen ny slekt som da kom til gården, for Annes farfar, Ole Torgrimsen, hadde som før nevnt eid Nordre Holte, og hennes far, Hans Olsen Øen, var født der. Anders Brynjulfsen kunne regne Brynild den gamle eller Brynild Olsen Tollefsrud f.1615 som sin stamfar. Anders var kjent som en av bygdens fremste menn, sammen med sin svoger Ole Hansen Øen og Erik Torgrim-sen Holte. Anders Brynjulfsen gikk under navnet «Liagutten», og var også kjent som en dyktig musiker. Han var spillemann og kjøgemester. Det var fiolin han spilte, og det fortelles at han spilte en del sammen med Karl Rosenberg eller Karl Fant, som dr. Sandvig på Lillehammer kalte ham.

Det var tinglest skifte etter Anders Brynjulfsen Holte 19/11-1858, og hans eldste sønn Brynjulf, overtok gården. Anne og Anders Holte hadde følgende barn:

1. Brynjulf Andersen Holte f.1832, g.m. Kjersti Eriksdatter, Vestre Holte.
2. Hans Andersen Holte f.1834, død 1909 som ungar og spillemann.
3. Gulbrand Andersen Holte f.1838, død 1918, først gift med Inger Åveren fra Viker, og hadde med henne en sønn: Anders. Gulbrand kjøpte Søndre Lindelien i 1869, og bodde der til han i 1898 overdro gården til sin sønn. Denne solgte gården igjen i 1905 til sin fetter, Anders Brynjulfsen Holte. Etter salget av Lindelien bygget Gulbrand i 1898 opp Skogstad, hvor han bodde til sin død. Han var i sitt annet ekteskap g.m. Gjertrud Norddalen.
4. Anders Andersen Holte f.1843, død 1897, først g.m. Gurine Henriksen, og hadde med henne 5 døtre: Anna, Henriette, Brynhild Augusta, Astrid Dybdal og Yngva Kristiane, og en sønn: Alfred. Flere av disse utvandret til Amerika. Anders Andersen Holte var andre gang g.m. Hanna Josefine Isaksen, en datter Asta. Anders

Søndre Lindelien.

Andersen Holte var utdannet veterinær, og praktiserte som amtsdyrlege i forskjellige deler av landet.

5. Ole Andersen Holte f.1849, død 1921. Han bygde opp den såkalte «Dahlgården» på Hen, og drev en tid landhandel der.

Om alle disse sønnene til Anders Brynjulfsen Holte kan det fortelles at de trakterte fiolinen. En pussig historie er fortalt om ham (av Andreas Næss): «Liagutten» hadde skutt sin første tiur på leik. Da han kom hjem, satte han opp denne tiuren, tok fram fela, og sa til tiuren: «Du har spilt for meg før i dag, nå vil jeg spille for deg».

Brynjulf Andersen Holte f.1832, g.m. Kjersti Eriksdatter fra Vestre Holte, overtok Nordre Holte i 1858 for 10 300 speciedaler. De hadde 3 barn:

1. Erik Brynjulfsen Holte f.1864, g.m. Karoline Olsdatter Johnsrud.
2. Anne Brynjulfsdatter, g.m. Eivind Rishovd fra Krødsherad. De hadde flere barn: Truls, Brynjulf, Kjersti, Ågot og Anne Olava. Kjersti var g.m. den kjente slektsgranskeren fra Gulsvik, Olaf K. Opsahl.
3. Anders Brynjulfsen Holte f.1869, g.m. Pauline Møller fra Mjøndalen, f.1878. Anders Brynjulfsen kjøpte som nevnt Søndre Lindelien av sin fetter, og bosatte seg der. Han hadde ikke bare arvet sin bestefars navn, Anders Brynjulfsen Holte, men også hans evner som utøvende musiker. Han ble derfor høyt skattet i selskaper rundt om i bygda, og «Besen», som var det gjengse navn på ham, ble savnet av mange da han i 1917 døde i en altfor tidlig alder, bare 48 år gammel. Han og Pauline hadde følgende barn:

- a. Kirsti Andersdatter f.1906, g.m. Peter Wessel.
- b. Brynjulf Andreas Andersen Holte f.1908. Juridisk utdannelse.
- c. Astrid Andersdatter f.1909, g.m. overingeniør Helleik Frette.
- d. Ole Reidar Andersen Holte f.1913, g.m. Karin Andreasdatter Aabel. Han er nå eier av Søndre Lindelien. De har 2 barn: Anders f.1952, g.m. Anne Lise Wensberg fra Oslo, og Dagny f.1955, g.m. Conny Johansson.
- e. Gunvor Andersdatter f.1914, g.m. Torolf Hellebostad. 3 barn.

Erik Brynjulfsen Holte f.1864, g.m. Karoline Olsdatter Johnsrud f.1874, overtok Nordre Holte. Han døde i 1921, og hans hustru Karoline satt nå med gården til hun i 1927 overlot den til sin eldste sønn Brynjulf. Hun hadde da bygget seg hus på Myra, og bosatte seg her med de andre barna. Hun døde i 1931. Erik Brynjulfsen og hustru hadde mange barn:

1. Brynjulf Eriksen Holte f.1895, g.m. Ester Gundersen fra Drammen.
  2. Kristian Eriksen Holte f.1897, g.m. Kristiane Olsdatter Brekke.
  3. Einar Eriksen Holte f.1898.
  4. Ole Eriksen Holte f.1899, døde samme år.
  5. Olav Eriksen Holte f.1902, g.m. Ingrid Halvorsen fra Hen i Ådalen. Han var først kontormann på Hen Dampsag, flyttet så over til bruks-eier Blyberg på Jevnaker. Kjøpte Nordre Rødningsand hvor han bygget nye hus, og bosatte seg her. En datter: Brynhild f.1944.
  6. Anne Eriksdatter f.1905, g.m. Christen Henry Hansen fra Drammen.
  7. Martin Eriksen Holte f.1906, g.m. Kirsten Gjer-søe. Han var utdannet som lege og praktiserte til slutt i Moss, hvor han døde i 1960. 2 døtre: Anne Elisabeth f.1943 og Kirsti f.1947.
  8. Egil Eriksen Holte f.1911, g.m. Helene Arndal fra Trøndelag. Han åpnet regnskapskontor på Nes, men døde alt i 1965. 2 barn: Guri f.1943 og Einar f.1945, g.m. Ingeborg Aarflot.
  9. Anders Eriksen Holte f.1915, g.m. Eva Pettersen fra Sandefjord. Han overtok sin bror, Egils praksis på Nes. En datter: Berit f.1949.
- Brynjulf Eriksen Holte f.1895, g.m. Esther Gundersen, tok over Nordre Holte i 1927, og eide gården til sin død i 1937. De hadde følgende barn:

(forts. side 39)

Nyttevekster på Ringerike

Av Thure Lund

– Har vi virkelig viltvoksende origanum hos oss? Ja, dette spørsmålet får vi til stadighet når vi snakker om våre ville nyttevekster.

– Jo, da, det har vi. Omtrent i hele Hole, Norderhov og Haug, vokser denne planten, som vi kaller bergmynte på våre trakter. Eller nordisk origanum, som han kaller det, handelsmannen fra Rana, som selger den i buntevis til turistene fra kontinentet. Derfra vi innfører den vi bruker i vår pizza.

Vi skal ikke gå mange generasjoner tilbake, før bergmynten var en av våre viktigste ville planter, også på Ringerike. Etter slåtten ble bergmynten, eller mynten, som den oftest ble kalt på våre trakter, plukket, og hengt til tørk på stabburet. Når den skulle benyttes ble den knust og brukt til krydder i blodmat, kjøttmat og de hjemmelagede pølsene. Dette var jo før pizza ble menyens slager. Idag er det mange som anbefaler vår egen origanum til denne.

Men mange steder i landet er sanking av bergmynte til krydder ennå en tradisjon som blir holdt i hevd. Under et besøk i Aurland for noen år siden var vi inne på et stabbur hos en bonde. Der luktet det bergmynte lang vei. «–Jaså, har du samlet bergmynte?» «–Nei,» sa bonden, «dætta æ skårakongje, vi må ha den i slaktematen». Her kalte de altså bergmynten for skårakonge. Men den har forskjellige navn i forskjellige strøk i landet. Ved siden av bergmynte er nok kung eller kungsmynte det vanligste. Men vi nevner i fleng: Skårakonge, kungsgras, kongegras, røyspost og røysepors, bergkung, bergkonge og vill merian. På latin heter den *oreganum vulgare*. Det betyr oversatt: oros er fjell, ganos er pryd og vulgare rett og slett almindelig.

Gammel medisinplante.

I medisinen er bergmynte kjent fra eldgammel tid. Ja helt fra oldtiden er denne velluktende planten benyttet mot nær sagt alt mulig. De danske legene Henrik Harpestreng, som levde omkring år 1200, og Simon Paule (1603-1680) tilla planten store kvaliteter som medisinplante: den kurerte vatersott, gulsott, halsbetendelser, forgiftninger og tannverk. Simon Pauli gir også følgende råd til de som plages av avføringsproblemer: «man skal ouferdrysse og

besmøre Bagtarmen, naarsomhelst man maa gaa (med tuct at sige) ofte på Nat-Stolen, eller paa de Engelske og Frandske Flaskefoder som nu brugis i Senge-Kamrene, og derpå intet kan bestille.»

Trolldomsurt.

Helt fra oldtiden er bergmynten tillagt overnaturlige egenskaper. Planten hadde for eksempel spesiell kraft til å verne kvinner mot trolldom og onde makter. Særlig i tider de var spesielt utsatt, som da de stod brud eller under barsel. Under hekseprosessene benyttet en bergmynte som røykemiddel for å drive vekk djevelen fra pinebenken. Det kunne jo hende han kom for å hjelpe heksen. Selvsagt er det mer forståelig at den aromatiske planten ble benyttet til å fordrive maur og møll.

Også den kjente botaniker Carl von Linn var full av beundring over bergmyntes egenskaper: den gjorde sinnet lyst, gav menneskene sunnhet, godt humør og arbeidslyst. Ja, kan man forlange mer av en plante?

Selv om vi etterhvert har redusert forventningene til bergmyntens egenskaper, står tilbake at den har vært vår mest benyttede viltvoksende krydderplante, etter karve. Kanskje dagens ungdom, som til sine privatfester lager sin pizza, gir planten sin renessanse. Og hvem vet, kanskje noen av tidligere tiders egenskaper blir med i tillegg?

Spis karve vår og høst, og lev lenge!

Vår utnytting av viltvoksende karve gir på mange måter et bilde av hvordan vi med årene er blitt senere og senere. I året 1885 plukket vi 4907 hl. karve og eksporterte til andre land. Riktignok ble eksportinntekten bare 147.000 kroner, men det var mye penger dengang. Mye av denne karven ble faktisk plukket på Ringerike. Men så kom omslaget: Allerede i 1901 måtte vi innføre karve, riktignok

bare for 1200 kroner. Og den nystartede Nyttevekstforeningens formann Joh. Selau utbrøt indignert i 1902: Hvilken skam! Det er ikke godt å vite hva salg Selaug ville sagt nå. Vi innfører i dag 51 tonn karve for ca. en halv million kroner, mens vår ville karve står unyttet.

Ingen viltvoksende kryddervekst i Norge har slik anvendelse som karve. Julehelg uten surkål med karve ville på det nærmeste være utenkelig i de strøk av landet der ribbe enda er tradisjonsfestet på julemenyen. Karve i akvitten er like selvsagt. Ellers er karve uundværlig i en rekke ostersorter, i brød og ellers litt av hvert. Om våren er det karvekålen som er i skuddet. De unge bladene er ypperlig til å sette smak på suppe, og roten er like populær. Vårplanten er også utmerket til stuinger.

Et langt liv ble lovet den som spiste karvekål om våren og karvefrø om høsten.

Fra gammelt av har bruken av karve som medisin vært vanlig. Fra middelalderen er frøene brukt mot luft i maven og til hjelp for fordøyelsen. Oftest ble det laget te av karve og søt melk.

Det er også naturlig at det fulgte overnaturlige egenskaper med en så anvendbar plante som karve. Karvefrøene er vært brukt som middel mot hekseri og trolldom. Og langt inn i forrige århundre var det skikk på Østlandet å gi barselkvinner vanngrøt, med karvefrø i, som første måltid etter en fødsel. Det skulle da være så mange frukter at den ble helt grønn. Det var vern mot onde makter. Karvefrø i brennevin ble også benyttet mot mavesmerter. Når det gjaldt barn ble karveteen gitt inn, mens brennevinet ble smurt utenpå maven!

Denne vidunderplanten vokser vill over hele Ringerike. Vi gidder bare ikke å bøye oss for å plukke den først i juli. Men ennå er det noen som gjør det. Og for de som skulle være interessert vil vi gi følgende oppskrift fra Kristina Frølich's bok om medisinske planter fra 1921: «*Med paapasselighet eftersees modningen; ti som fullmodne faller frugtene lett av. Innsamlingen skjer derfor naar de fleste av frugtene er modne, og helst i fugtig vær, for da sitter frugtene fastere. Stilkene avskjæres med ljå, og bindes i bunter, som ligger og tørker nogen dager på stubben, hvorefter de tas inn og umiddelbart efter treskes. Derefter renses og lufttørkes frugtene.*»

Men hvor finner vi karven? Jo, de fleste steder der det er naturlig eng på god jord, på løkker og gamle gårdsplasser. Men her finner vi sjelden karve i dag. Karven blir tatt i fødselen av skarpslipte ljåer og gressklippere.

Anna Colbjørnsdatter

Kong Carl ønsket Norge til trøst og gevinst
for det som var mistet forresten.
Men den som av alle han fryktet for minst
var sikkert nok konen til presten

På Norderhov prestegård marskvelden sen
du hørte de hestetramp dundre
de red over holke, de red over sten
det var nok adskillige hundre!

Det dundret på døren, og døren sprang opp
og våpen og folk lot seg vise:
På tersk'len en kjempsvær svenskekledd kropp
«Nå skal vi så få litt å spise?»

Og bordet ble dekket og maten kom inn
det var både spise og drikke -
«Herr Oberst, kan Anne Cathrine bli sennt,
for pepper det har vi nok ikke?»

Og piken får fripass dit naboen bor,
sitt lovlige kall skal hun gå i -
De glemte nok bare å ymte et ord
om strømpen som seddelen lå i!

Og timene gikk, der gikk en, der gikk to
og tre og alt innpå den fjerde,
og folk og befal gikk alt mere til ro,
-her var ingen fare på ferde -

Da smalt det fra isen, og flere og fler
lød skudd gjennom storstuens rute
«Hvad knepper så?» spurte en svensk offiser
vertinnen, -«Hvad er det derute?»

Hun fikk ikke tid da til stans eller nøl -
«Å, kulden tar isen, da knepper'n»
Men obersten skjønte, de hørte et brøl
fra rommet hans: «Der har vi pepper'n!»

Og ut styrter chefen i høie person
i nattdrakt og lite for resten -
I bislaget hadde han satt en dragon
som skulde stå ferdig med hesten

Men full var dragonen, og hoppen -o, skrekk! -
den var nok låst inn av madamen
2 norske soldater trakk obersten vekk - -
det var så uheldig alt sammen.

Men varmt ble det kjempet til flammer av bål
de verget seg mandig og modig
Alt Norderhov om hørtes skyting og skrål
og sneen ved gården ble blodig -

Så tyssnet det ganske, og meldingen gikk
med glede til små og til store:
Kong Carl, dine dristige planer slo klikk
da veien ble valgt som den gjorde -!

Den lærde herr Ramus lå syk i sitt rom
og hørte den hele batalje.
Han syntes nok det at hans kone var grom
som lurte den svenske kanalje!

Men Colbjørnsdatter var glad for at han
hennes oberst kom ikke av dage -
«Det var slik en snild og godlidelig mann
som det nesten var synd å bedrage -»

Badstua før nedtagning på Elstangen 1979.

Under nedtagning. Skuten er avkledd og åsene fjernet. Undertaketets krumbøyde åser ligger fortsatt på plass. De fleste stokkene i denne langveggen var så råtne at de måtte kaseres.

Bygningsvern i Hole

Tekst og foto: Jo Sellæg

Interessen for å ta vare på tidligere tiders kultur er gledelig stigende. Stadig flere og større kulturverdier ivaretas på privat initiativ, og det offentlige engasjement er samtidig styrket det siste tiår.

Gamle hus utgjør en stor gruppe kulturminner som krever betydelig innsats for å bli ivaretatt. Både på grunn av størrelsen og antallet, sier det seg selv at det offentlige alene ikke kan ta ansvar for disse kulturverdiene. Disse antikviteter, som står ute hele året i vær og vind, er dessuten utsatt for en stadig nedbrytning.

Mange eksempler på interessante hustyper er bevart på museum, eller de er vernet gjennom fredning og andre offentlige pålegg (som også forutsetter en sterk Eiermedvirkning), men mangfoldet og variasjonsbredden i vår byggeskikk er avhengig av kulturbevisstheten hos titusentalls store og små huseiere. Denne bevissthet er tuftet på tradisjon og respekt for fortiden, men påvirkes også av informasjon og mote. En nostalgisk bølge og større kunnskap om mulighetene ved istandsetting av gamle bygninger har derfor gitt et stort antall hus med fortid et nytt liv inn i fremtiden.

Den private huseiers kriterier for å ta vare på hus, er i de fleste tilfeller sikker økonomi, oppfyllelse av bruksmessige behov, og miljømessige betraktninger. Det har vist seg i praksis at det vanligvis økonomisk er meget fordelaktig å sette istedet for å bygge nytt. De aller fleste bruksmessige krav vil også la seg løse, eventuelt ved hjelp av gode planleggere. Noen få hus lar seg imidlertid vanskelig tilpasse endrede bruksbehov og vedlike-

hold eller restaurering er derfor vanskelig å forsvare utfra økonomiske mål. I noen få tilfeller vil miljømessige og kulturelle hensyn bety så meget for eieren at han fortsetter å vedlikeholde bygningen, men vanligvis overlates den til forfall og blir tilslutt revet.

Bastua er et slikt hus. Hustypen gikk ut av bruk for 2-3 generasjoner siden. Steinovnen opptar det meste av arealet i huset og gjør det uegnet til andre formål. Da gårdene sluttet å tørke korn, lin og malt i bastua, fikk denne hustypen lov til å råtne ned.

Bastua fra Elstangen

På Elstangen i Hole lå en slik bastu, tett inntil riksveien og i meget dårlig forfatning. Et sjeldent hus, kanskje den siste bastu i Hole (?), men tilsynelatende uten fremtid.

Dette var situasjonen da Fortidsminneforeningen i 1978 ble oppmerksom på huset. Det var liten tvil om at huset burde reddes, og det ble derfor midlertidig sikret inntil en redningsplan ble klar. Bygningen måtte flyttes, og det var ikke aktuelt å sette den opp igjen et annet sted på gården. I det godt bevarte bygningsmiljøet på Mo ble det ryddet plass til bastua like ved tomten for en tidligere bastu. Etter oppmåling og registrering ble huset tatt ned og flyttet til Mo i 1979.

Våren 1980 var alt klart for oppsetting. På grunn av betydelige råteskader måtte én vegg nesten fullstendig fornyes, og nye deler spunnes inn en rekke andre steder. Flere åser og dobbel taktro ble lagt nytt, mens det meste av panelet i skuten

Under oppføringen på Mo. Nye stokker er lagt inn i langveggen og i flere andre stokker er det spunset inn nye deler. Undertaket legges.

kunne brukes om igjen. I 1981 ble taket kledd med takpapp og lektet. Den gamle taksteinen ble supplert og lagt på igjen. Året etter ble den store steinovenen murt opp igjen med original stein og nøyaktig etter oppmålingstegningene fra den nedrevne. Ovnens måler 2,4 x 1,3 meter i grunnflate og har en største høyde på 1,7 meter.

Med unntak av hjelp til ovnsmuringen, ble restaureringsarbeidet planlagt og utført av Per Ståle Aarseth og forfatteren. Den norske Hypotekforenings Fond, Hole kommune og Riksantikvaren bidro med midler i tillegg til et større utlegg fra Fortidsminneforeningens egen kasse. Eierne av Mo har nå overtatt bastua og påtatt seg det fremtidige vedlikeholdet.

Fortidsminneforeningen.

Foreningen til norske Fortidsminnesmerkers Bevaring er den eneste landsomfattende frivillige organisasjon som arbeider med bygningsvern. Foreningen ble etablert allerede i 1844 i kampen for å redde våre siste stavkirker. I mange tilfeller var kjøp den eneste mulighet til å redde våre fremste nasjonalklenodier og Fortidsminneforeningen ble derfor eier av flere stavkirker. Åtte av disse, Urnes og Borgund, og Nore, Uvdal og Torpo i vårt eget fylke eies fortsatt av Foreningen.

Praktisk bygningsvern er Fortidsminneforeningens viktigste arbeidsoppgave, men i dag er vi oppatt av å redde de mer alminnelige og ofte anonyme hus. Foreningen ønsker å forhindre at verdifulle enkeltbygninger og hele bygningsmiljøer kan bli ødelagt ved uheldige inngrep eller ved riving. Med bakgrunn i praktisk erfaring kan Foreningen gi veiledning til eierne, bl.a. gjennom serien med hefter med praktiske råd om istandsetting og vedlikehold av eldre hus.

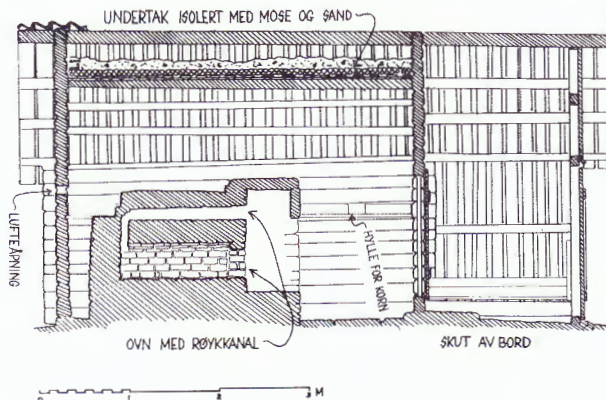
Badstua ferdig restaurert og malt sommeren 1982. Legg merke til strammeanordningen på langveggen som røper at dette er en badstu.

Foreningen har avdelinger i alle fylker. Avdelingen i Buskerud er blant de mest aktive og er engasjert i bevaringsarbeid i de fleste kommuner i fylket. Foruten informasjons- og veiledningstjeneste, arbeider Foreningen også med reguleringsplaner og praktiske restaureringsoppgaver. Foruten restaureringen av bastua fra Elstangen, har avdelingen i de senere år restaurert Fiskum gamle kirke på Øvre Eiker, Ulveli felæger i Nore og Uvdal (Hardangervidda) og Torpo Kirkestue i Ål.

Bevaringsprisen i Buskerud deles ut av Fortidsminneforeningen i samarbeid med DT & BB hvert år. I 1981 ble prisen tildelt Hesselberg gård og i 1983 var det Lille Hundstad som ble prisvinner. Storgaten 6 i Hønefoss ble tildelt diplom i 1983.

Fortidsminneforeningen har forøvrig vært engasjert i flere bevaringssaker i Hole og på Ringerike, og har i 1984 registrert en større del av bebyggelsen i Hole.

Foreningen er en privat og idealistisk organisasjon hvor alle kan bli medlemmer, enten de ønsker å være passive eller aktive.

(forts. s. 58)

Frithjof Rustaden:

På jakt etter folke-drakt

Denne artikkelen er noen subjektivt beskrevne bruddstykker av veien fram mot en mannsbunad for Ringerike, en drakt Landsnemnda for bunadsspørsmål er enig i har tradisjon i området.

Som ung folkedanser inspirert av Åse og Elling Stigsrud i midten av 1960-årene, syntes jeg det var ergerlig at det ikke fantes noen bunad eller folke-drakt for menn på Ringerike. Min gamle folkeskolelærer, Nils Johannessen i Hole, sa jeg skulle se nøye på Asbjørnsens «En sommernatt på Krokskogen». Der fortelles det om en gammel mann som kommer til, etter at en del mennesker er samlet for å berette historier. Han beskrives slik: «Det var en liten mann med en lang, krum nese. En blå, rød-bremmet topplue hadde han på, ... og en kortlivet, sid ringerikskofte av mørkegrått vadmel med avslitte fløyelskanter ... ». Jeg hadde ikke tidligere sett på dette som en journalistisk beskrivelse. Dette var første «brikken» til et «puslespill» jeg fortsatt arbeider med. En «brikke» som så ut til å passe med den første, var Hegnas beskrivelse av draktbruk i Ådalsboka 1814-1914. Han støtter seg igjen til iakttagelser dikteren J.S. Welhaven gjorde ved besøk i Ådalen i 1840-årene.

Men å forske folke-drakttradisjon krever mye tid. Utdannelse og familie stod først på programmet. Det hele ble «lagt på is», men hver 17. mai var en påminnelse om at nå måtte det snart settes i gang.

Så var jeg på Riddergården en solfylt junidag i 81. Der stod sølvsmed Truls Grønvold fra Hole. Han viste bl.a. fram mansjettknapper og halsknapper nøyaktig kopiert etter draktsølv fra Somdalen gård i Ådalen. Originalene finnes på Norsk Folke-museum. Grønvold kunne fortelle at det var slikt sølv Rasmus Bergsund i Ådalen bar da Welhaven beskrev hans drakt ved tidligere nevnte besøk. Gjennom sitt arbeid med draktsølvet hadde Grønvold også fått rede på at det antakelig fortsatt var bevart plagg som sølvet hadde vært brukt til. Disse plaggene skulle være på et stabbur på en gård i Ådalen. Dessverre var stabburet låst, og nøkkelen blitt borte for flere år siden.

Jeg ble i «fyr og flamme». Var det virkelig mulig å finne plagg fra første halvdel av 18-hundretallet som kunne stemme med de litterære kildene jeg kjente fra før? I tillegg så det ut til at Grønvolds

arbeide løste problemet med draktsølvet, og Landsnemnda for bunadsspørsmål ga positiv uttalelse. Nå var tida inne for å gjøre noe med saken!

Stabburet viste seg å stå på gården Vestre Holte, Nes i Ådal. Nåværende eier er Erik T. Holte. Gamlefrua på gården, Gudrun Holte, fortalte at det var hennes svigerfar, Erik Holte, som i 1920-30-årene hadde samlet en del gamle og interessante ting fra distriktet. Det var klær, møbler, jernspettet til Vidals Svensken, spøkelsessteinen fra Holtesetra og mye annet spennende. Da jeg forklarte fru Holte om materialet som hittil var funnet, nikkete hun gjenkjennende. Jo, en slik jakke hang det inne på stabburet, hun hadde selv som ung kone sprettet ut sølvknapper av en slik jakke. Hun hadde nemlig strikket seg en pen kofte. Svigerfaren hadde sagt til henne at ville hun ha fine knapper til kofta, fikk hun gå på stabburet og sprette ut noen sølvknapper. Slik fikk kofta knapper. Dessverre gikk både kofta og knappene med da hovedbygningen på gården brant ned til grunnen i 1966.

Men stabburet var låst, og nøkkelen hadde vært borte i 5 år. En skulle tro en slik stor, fin, gammel-dags stabbursnøkkel var vanskelig å miste, og om man mistet den, så ville den vel dukke opp igjen. Men nei, den var som «sunket i jorden». Leting ga ikke resultater, heller ikke kontakt med en synsk person. Å ta seg inn i stabburet på annen måte var ikke mulig uten å måtte skjære seg gjennom gulv eller tak. Låsen hadde ved tidligere anledninger heller ikke latt seg dirke opp.

Det plaget meg at jeg ikke kom inn i det stabburet. Det enkleste hadde vært om jeg hadde hatt slik flaks at jeg kom over en annen nøkkel som passet, tenkte jeg. Som tenkt, så gjort. Jeg fikk velvilligst låne prektige, gamle stabbursnøkler fra Helgeland, Hole prestegård, V. Bye og N. Gjesvold i Hole, fra Dæhli i Åsa, fra Ringerike Museum i Norderhov og fra Riddergården i Hønefoss. I alt 17 flotte nøkler som i seg selv var en interessant samling.

En mørk kveld i november 83 dro jeg så oppover til Vestre Holte igjen. Utrustet med lommelykter og den før nevnte samling med nøkler entret Erik T. Holte og jeg stabburstrappa for å prøve nøklene en for en. Jeg mistet nesten motet da vi med en gang så at minst halvparten av dem var for store.

Mens jeg skuffet la disse vekk, gikk døra plutselig opp. En av de mindre nøklene fra Ringerike Museum hadde greid det. Stor var min glede, og større ble den da vi øyeblikket etter var oppe i gårdsmuseet i 2. etasje. Der var de bevart alle de tingene jeg hadde hørt om og mere til.

Av klesplagg var det:

3 nøyaktig like herrejakker utformet slik jeg håpet ut fra beskrivelsene. En av jakkene hadde sølvknapp maken til Grønvolds knapper.

3 ulike herrevester.

1 rød herrejakke.

2 forskjellige dameliv.

I tillegg en del andre plagg.

For å gjøre en lang historie kort: Her var det mye materiale å bygge på i folkedraktarbeidet.

Erik T. Holte fikk ved en senere anledning nøkkelene som passet til stabburet i gave av Ringerike Museum v/Peter Tandberg.

Det var en interessant gjenopdagelse på Vestre Holte. Mer interessante ble nå også tingene man visste fantes på Ringerike Museum. Den enslige skinnbroka som har vært der i «alle år» gitt av gamle klokker Hurum i Hole, viste seg f.eks. å passe sammen med «Ringeriks-kofta» i tid og snitt. En annen sak er at man hadde mer på museet enn man først ante.

Vinteren 1983 kom jeg med i en gruppe som arbeider med bunadsspørsmål for Ringerike. De som er med der foruten meg selv, er: Borghild Sletaker, Gunvor Melbye og Vigdis Marstrander. I januar 84 var vi enige om at det forelå såpass mye materiale med tanke på en mansdrakt, at vi ville ta kontakt med sekretariatet til Landsnemnda for bunadsspørsmål. Nemndas konsulent la materialet fram på møte 27. januar 1984, og nemnda vedtok å svare slik: «Landsnemnda for bunadsspørsmål mener at kjeldematerialet som her er lagt fram, kan gje grunnlag for ein rekonstruksjon, men at ein bør arbeide meir med bakgrunns materialet for enkelte av plagg.»

Nemnda fortsatte så vedtaket med å kommentere plaggdel for plaggdel. Det viste seg da at jakke, vest, knapper, bukse og hatt har brukbart grunnlag. Finner vi fram til riktige materialer, kan vi kopiere disse. Strømper, skjorte og halstørkle må vi arbeide videre med.

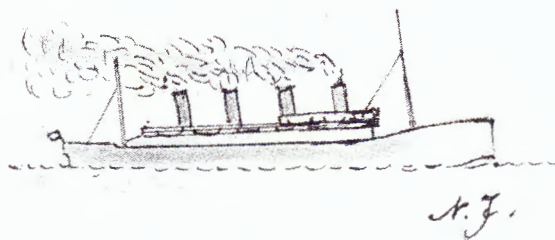
Dette var en stor oppmuntring for arbeidet. I skrivende stund vil jeg bekrefte at arbeidet fortsetter, og at det stadig dukker opp spennende ting i denne sammenheng. Noe peker i samme retning som den drakten som nå er målet, andre ting peker i en annen retning. Men det får bli en annen artikkel.

Fata morgana

I et intervju i «Verdens Gang» 6. desember 1965 som Rolf Børke hadde med Øivind Gommæs, forteller Gommæs bl.a. at han så «Titanics» forlis.

Gommæs sier bl.a.: Jeg stod på Gyrihaugen ved Steinsfjorden og så hele forliset. Jeg hadde vært oppe med mat til en av mine brødre og en av hans venner som var opptatt med å hugge tømmer. Plutselig så vi alle tre tydelig bilde av en båt på himmelen, rene fata Morgana, slikt som man ser i ørkenen. Vi ble stående og stirre lenge på hildringen av denne båten som gled fremover, men plutselig så vi folk som hoppet overbord, livbåter som ble forsøkt satt på vannet, og folk som basket i bølgene.

Da vi kom tilbake, ringte vi til avisen i Hønefoss for å høre om det hadde vært noen skipskatastrofe noe sted, men vi fikk et benektende svar. Vi fortalte hva vi hadde sett, men de trodde vi var pæra fulle, for de bare lo. Slikt gikk nemlig ikke an, mente de. Og det mener alle andre også, men faktum er i hvert fall at det var tre stykker av oss som så det,

tidspunktet stemmer nøyaktig, og vi meddelte hva vi hadde sett før noen i det hele tatt visste noe om det. Men spør meg ikke om slikt er mulig. Det aner jeg ikke, men det har vel noe med spesielle atmosfæriske forhold å gjøre, tenker jeg.

Flere, blant andre Syver Hurum, som på den tid var på Nordby i Åsa, hadde iflg. tradisjonen også sett forliset.

«Titanic» var på den tiden verdens største passasjerskip. På sin første tur over Atlanterhavet kolliderte skipet i midten av april 1912 med et isfjell utenfor New Founland og sank, og mer enn 1500 mennesker omkom.

Skrift i stein

Av Maren Anita Olerud

Overskriften «Skrift i stein» er den samme som på et innlegg av Fredrik Schjander i heftet Ringerike julen 1956. Jeg har ikke «låntatt» denne for å prøve å måle meg med ham som Krokskogforsker og forteller, men heller for å minne om en meget interessant artikkel som bør leses av alle Krokskog-travere.

Jeg har gjort det til en hobby å prøve å finne og besøke kjente minnesmerker, severdigheter og andre «rariteter» som finnes på Krokskogen. Da jeg leste Schjanders artikkel for en del år siden, ble naturligvis min nysgjerrighet vakt. Den første steinen han forteller om, var lett å finne. En høstdag tok noen av oss turen Humledal – Sønsterudseter – Nesseter – Byflakseter – Manaskaret. Spenningen steg da vi nærmet oss nedstigningen. Vi fant steinen, og det var med en underlig følelse jeg bøyde meg og studerte innskriften det har vært så mange meninger om. Anno 1776 Bleu – hva betyr nå det? Det har vært hevdet at Bleu var en offiser som stod for veibyggingen, og at han på denne måten knyttet navnet sitt til den ved arbeidets fullførelse.

Andre har ment at «u» i Bleu skal være en «v», og at det skulle stått Anno 1776 blev denne vei ferdig bygget...» eller noe slikt.

Et tredje forsøk på forklaring leser vi i «Dager og netter på skogen» av Hans E. Eriksen. Han mener det ikke står «Ble» i det hele tatt, men Bfs, og at dette er en forkortelse for Byflakseter som jo ligger nær. Dette var tre forklaringer. Finnes det flere?

Så over til annet avsnitt av Schjanders artikkel. «Et godt stykke opp i åsen på vestsiden av Bukkebekkdalen, mellom Retthellseter og Mattisplassen ligger en stor stein som det er risset inn bokstaver og årstall på...»

Etter at jeg leste dette, fikk jeg ikke fred for Bukkebekksteinen. Hvor var den? Var den forskjøvet av skogsmaskin-uhyrene ved flatehogstene? Ingen kunne svare meg før jeg en dag nevnte den for Annie Jøta. Hun visste beskjed. Både Annie og Håkon Jøta er godt kjente på Krokskogen etter å ha ferdes der fra barnsben av, og dertil er de begge levende interesserte i gamle sagn og overleveringer som angår denne trakten. De forklarte meg hvor steinen var, og jeg gikk og gikk. Ergerlig på meg sjøl vasset jeg rundt i det ulendte terrenget, skrapte mose av stein, ble skuffet, gled og gikk igjen, rundt i

det området jeg mente den skulle være. Etter utallige forsøk måtte jeg gi opp, og ekteparet Jøta lovte å bli med og rett og slett peke på steinen for meg. Noe til forsker!

Det viste seg at jeg hadde trålet et område på et platå lavere enn der steinen var. Men opplevelsen ble ikke mindre av den grunn. Jeg sto ved Bukkebekksteinen.

Den som har 1956 – heftet av Ringerike, kan lese Schjanders saklige og nøkterne beskrivelse: «... stor stein som det er risset inn bokstaver og årstall på...» Stor? Ja, den ruver i terrenget. Fasongen er svært spesiell. Et skråplan danner en ca. 2 kvm. stor overflate. En kan tenke på de gamledagse skråpultplatene. Fordi den ligger opp en del andre store steiner, og terrenget nedenfor er en nokså jevn slette, gir den et merkelig inntrykk av å kunne fungere som talerstol eller alter. Men steiner med spesielle fasonger kryr det av på Krokskogen, så det er inskripsjonene som gjør den til Bukkebekksteinen. Hele overflaten er tettpakket med grupper av bokstaver. I mange av gruppene går bokstaven D igjen, ofte i forbindelse med M. Men i andre grupper er det ikke noen bokstaver som kan være romertall. Schjander mener at det ett sted helt tydelig står MDCCCI, altså 1801. Han stiller seg imidlertid skeptisk til at det nitide arbeide kan være utført som et rent tidsfordriv. Det gjør jeg også.

En ting som Schjander ikke nevner, er at alle bokstavgruppene er omsluttet av fire rette streker, de er altså rammet inn. Etter at en altså møysommelig hadde hamret inn sine initialer og/eller årstall i steinen, skulle en altså lage ramme rundt, for moro skyld? Nei, det ser heller ut som om det er en nødvendig del av et rituale, kanskje noe som er nødvendig for at bønner, forbannelser, offer eller botsøvelser skal virke.

Schjander nevner også det uforståelige i at så mye arbeid er lagt på en stein så langt fra allfarvei. Ja, er det nå så sikkert at det var så langt fra allfarvei? Den ligger ved et tråkk som fremdeles er tydelig over Bukkebekk, sørvest for denne og beint ned mot Mattisplassen. Ville ikke dette være en «bein» vei mellom Retthella, ja for den saks skyld også Torget, og Mattisplassen?

For tre år siden viste en tømmerhogger meg ei steinrøys omtrent i det samme terrenget. «Denne er laget av menneskehender,» sa han. Kan det være noen sammenheng?

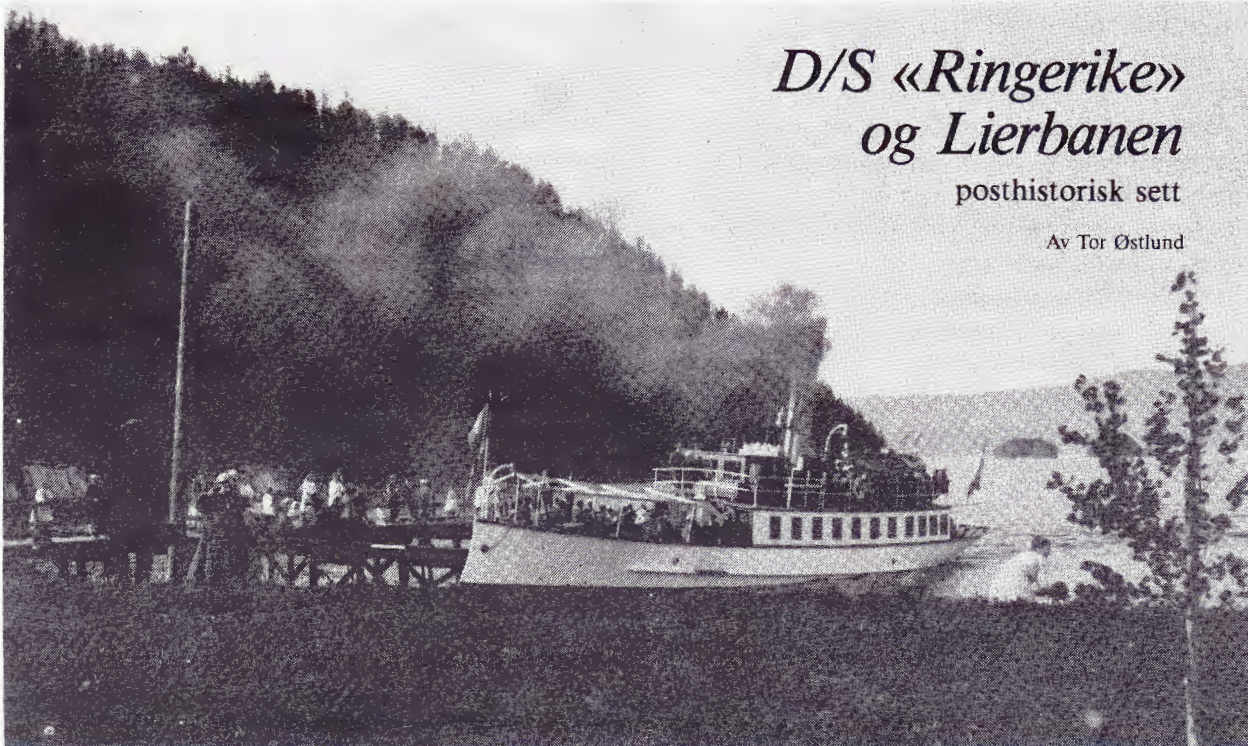
Fantasien blir virkelig satt i sving når en står foran Bukkebekksteinen. Kan noen gi en forklaring på, for meg – Krokskogens største gåte?

(Fra side 30)

Holte . . .

1. Aase Karoline Brynjulfsdatter f.1924, g.m. Per Kolsrud fra Moss. De har en datter Tone, f.1956.
  2. Erik Brynjulfsen Holte f.1925, g.m. Kari Ellen Myrvold, fra Hen.
  3. Gunnar Brynjulfsen Holte f.1928, g.m. Ellen Strande. Barn: Gunn f.1956, Brede f.1959. Gunnar Holte er gift igjen med Mona Grønnern fra Oslo.
  4. Inger Cecilie Brynjulfsdatter f.1933, g.m. Arne Jarsve. En datter: Tonje f.1956.
- Erik Brynjulfsen Holte f.1925, g.m. Kari Ellen Myrvold, var mindreårig ved farens død, og overtok gården ved formynder. Etter endt jord- og skogbruksutdannelse overtok han så driften selv. To sønner:
1. Brynjulf Eriksen Holte f.1957.
  2. Olav Eriksen Holte f.1960.

D/S «Ringerike» og Lierbanen

posthistorisk sett

Av Tor Østlund

Lierbanen ble bygget som privatbane og åpnet for drift 12. juli 1904. Banen gikk ut fra Lier stasjon – på statsbanestrekningen Oslo-Drammen – til Sylling og Svangstrand stasjon ved Holsfjorden/Tyri-fjorden. På denne tiden var det livlig dampskipstrafikk på fjorden, og banen fikk stor betydning både for Syllingbygden og for distriktets trafikkbehov generelt sett.

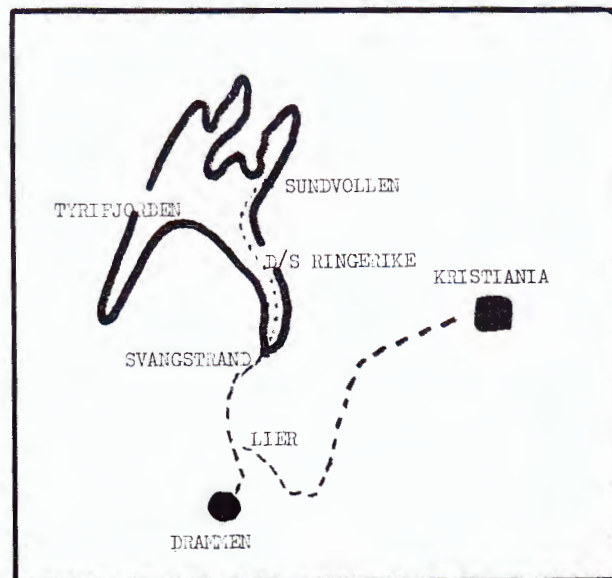
Lierbanen hadde flere stoppesteder som dengang også var poststeder, og ble dermed viktig for datidens postutveksling. Fra 1. august 1919 til 1. september 1924, hadde Lierbanen sågar egen postledsager, og sitt eget poststempel. Før og etter nevnte datoer, ble posten ekspedert med banen som såkalt konduktørpost. Fra 1.1.1937 ble banestrekningen nedlagt, men rutebiltrafikken fortsatte med samme eiere – A/S Lierbanen.

A/S Lierbanen var det også som eide dampskipet «Ringerike», som trafikerte fjorden fra 1904. Denne båten gikk altså i trafikk mellom Svangstrand i Lier og Sundvollen brygge (som lå der hvor Sundøya restaurant nå befinner seg). Båten hadde aldri noen postmann ombord, men den ble altså brukt til postbefordring. Postverket betalte årlig 300 kroner i godtgjørelse til A/S Lierbanen for transporten.

Mesteparten av posten til og fra Ringerike gikk på denne tiden den vanlige veien over Sollihøgda til Kristiania. Men det er rimelig å anta at endel post

(særlig turistens postkort fra Sundvollen og Krok-leiva), ble sendt med båten.

D/S «Ringerike» fikk også sitt eget poststempel. Ikke noe vanlig stempel med f.eks. navnet på båten. I stedet ble båten tildelt et brevhusstempel, et 4-rings nummerstempel 50 fra mai 1905. Derfor er det trolig bare filatelister og posthistorikere som vil knytte dette stemplet til D/S «Ringerike». Postbefordringen med denne båten opphørte fra 1. juli 1926.

Ringerikes historie i middelalderen

Av Eyvind Fjeld Halvorsen

Det meste av det vi nå vet om Norges historie i tiden fra ca. 900 til ca. 1300 har vi fra islandske bøker. Islendinger begynte å skrive om norsk historie tidlig på 1100-tallet, og de skrev både om samtidens historie og om det som hadde hendt i eldre tider. Til å begynne med var historieverkene korte, men etterhvert ble de mer omfangsrike, mer stoff ble samlet inn, og forfatterne ble flinkere til å beskrive hendelsene i sammenheng. Korte krøniker ble til omfangsrike kongesagaer. Det islandske historieverket som de fleste her i landet i alle fall har hørt om, er Snorres kongesagaer, eller Heimskringla som det ofte kalles. Snorre var født 1178-79 og ble drept på sin gård natten etter 22. september 1241. Han var en av de mektigste og rikeste menn på Island i sin tid, og han deltok selv i islandsk politikk og hadde derfor førstehånds kjennskap til maktspill og intriger. Det som gjør at hans sagaverk står høyt hevet over alle andre kongesagaer, er at Snorre kombinerer klar sans for sammenheng i historien med kunstneriske evner, slik at han blåser liv i fortellingene, skaper personer som leserne minnes, samtidig som vi kan følge linjen og utviklingen i det som foregår. Snorre er den største av de islandske historikerne, men han bygger på eldre kilder, både skrevne og muntlige, og fordi Snorre skriver som en moderne forsker, men uten å si når han bare gjenforteller det han har lest eller hørt og når han kombinerer, forklarer, forsøker å skape sammenheng, må vi være svært glade over å ha en del av hans skrevne kilder, slik at vi kan kontrollere og se hvordan han har arbeidet. Snorre er nemlig et utpreget fornuftmenneske, og hans forklaringer er alltid logiske, men livet er som kjent ikke alltid logisk, og vi vil gjerne vite når Snorre gjetter seg fram til sammenhenger. Det er ikke sikkert vi er flinkere enn Snorre til å finne sammenhenger og forklaringen på hendelsene, men det kan jo hende

at vi er mer villige enn Snorre til å godta fortellingene slik de var før Snorre behandlet dem.

Ved siden av de islandske historikerne fantes det også noen få norske. Vi kjenner tre norske historieverker fra 1100-tallet, to skrevet på latin og en på norrønt. Den norrøne var kjent på Island og ble brukt av islandske historikere, blant annet av Snorre.

Islendingene hadde mindre kjennskap til Østlandet enn til andre deler av Norge, og minst visste de nok stort sett om Opplandene. Derfor er det ikke ofte vi finner Ringerike nevnt i kongesagaene eller andre islandske skrifter, det er f.eks. ikke nevnt en eneste islandsk nybygger som kom fra Ringerike.

Den eneste ringeriking som er omtalt i Landnámabok, boka som beskriver hvordan Island ble bebygd, er en Kjetil vær, herse på Ringerike, som var svigerfar til Kjetil flatnev («flatnese») i Sogn, og Kjetil flatnev hadde to sønner og tre døtre som alle utvandret til Island. Det islandske sagaer har å fortelle om Ringerike og folket der i eldre tid er derfor bare enkelte glimt og biter, ikke en sammenhengende historie, og noen av bitene er eventyr og ikke virkelig historie.

Den velkjente fortellingen om Fridtjov den frøkne og kong Ring er således diktning fra omkring år 1300 og ikke historie i det hele. Sagaen om Fridtjov fins i to former, og i den formen som anses som den eldste er kong Ring konge i Sverige og ikke på Ringerike. I den yngre formen av sagaen blir kongsgården til kong Ring kalt Streituland, og i sin beskrivelse av Ringerike fra 1700-tallet forteller fogden Wiel at Streituland var et eldre navn på Helgeland i Hole. Men det kan ikke være riktig, for Helgeland er nevnt i et brev fra 1330, mens Streituland er ukjent ellers. Forklaringen er nok den at på

Wiels tid var Fridtjovs saga utgitt, og det er nok de norske leserne på 1700-tallet som har forsøkt å finne fram til en gård på Ringerike som kunne passe til sagaens Streituland.

Ellers fins det også ellers i islandsk litteratur nevnt konger på Ringerike med navnet Ring, men de hører med i lærde ættelister som islandske historikere satte sammen på 1200-tallet, og det er nok heller kongene som er oppkalt etter Ringerike enn landskapet som er oppkalt etter kongene.

Derimot er det nok mer grunn til å feste lit til det som blir fortalt om Halvdan svarte i sagaene. Halvdan er nevnt i alle de tre eldste norske krønikene. Hos Theodoricus munk, som skrev på latin og tilegnet sin «Historie om de gamle norske kongene» til erkebiskop Øystein (død 1188), er Halvdan bare omtalt som far til Harald Hårfagre, i «Historia Norwegiæ», også skrevet på latin, heter det at han druknet i en råk i isen på Randsfjorden, og i Ågrip, skrevet på norrønt omkring 1190, får vi vite at Halvdan druknet i Røykenvik og ble hauglagt på Stein på Ringerike.

Tilfeldigvis er det samme også nevnt i en islandsk kilde fra omtrent samme tid. Den mektige islandske høvdingen Jon Loftsson, fosterfar til Snorre, var sønnesønn til den islandske historikeren Sæmund frode (død 1133) og Jons mor var datter av kong Magnus berrføtt. Til ære for Jon ble det en gang før han døde i 1197 diktet et æresdikt, som regner opp alle hans kongelige forfedre. Diktet begynner med Halvdan svarte, og forteller at han druknet i isen «og er hauglagt på det krigerske Ringerike».

Tradisjonen om at Halvdan druknet i Randsfjorden og ble gravlagt på Ringerike kan altså følges tilbake på 1100-tallet. Det rimeligste er vel at Jon og hans omgangskrets kjente tradisjonen fra selve kongefamilien. Det viser seg ellers at norske stedsnavn utenfor de større byene ikke lett holder seg i islandsk tradisjon; selv en saga som Egils saga, som forteller mye fra Egils forfedres tid i Norge, vet ikke hva den gården het som Egils far og farfar utvandret fra.

Det er ikke bevart noe skaldedikt om Halvdan svarte, for det genealogiske diktet Ynglingatal, som forteller om Halvdans forfedre i Norge og Sverige, er diktet til ære for Halvdans brorsønn. Ynglingene er først og fremst knyttet til Vestfold, men om den første Ynglinge-kongen i Norge, Halvdan hvitbein, heter det i Ynglingatal at han døde på Toten og ble hauglagt i Vestfold, så det ser ut til at denne kongeslækten tidlig begynte å legge under seg deler av

Opplandene. Når Halvdan svartes lik ble ført til Stein og hauglagt der, må det nødvendigvis bety at sagnet regner med at Halvdans egentlige hjemsted var Ringerike. Og det er den historien de eldste kildene forteller, og når Snorre og andre utvider fortellingen og sier at liket ble delt fordi hver del av Halvdans rike ville ha ham hos seg, er vel det helst en seinere utbrodering, kanskje skapt for å forklare at det fantes andre Halvdans-hauger enn den på Stein. Men ingen av de andre gravstedene er nevnt hos Snorre.

Diktet Ynglingatal forteller hvordan kongene døde og hvor de er gravlagt, og Snorre bygger sin Ynglingesaga på diktet. Men han vet mer enn diktet, blant annet vet han hvem de forskjellige kongene var gift med, og disse giftermålene forklarer gjerne hvordan Ynglinge-kongene stadig utvidet sin makt.

Om Halvdan svarte forteller Snorre at han først var gift med Ragnhild, datter av Harald gullskjegg, konge i Sogn. De fikk en sønn som het Harald, men så døde først Harald gullskjegg, så Ragnhild, og så Harald den unge, ti år gammel, og arvet Halvdan riket i Sogn etter sin sønn. Deretter ble Halvdan gift med Ragnhild, datter av Sigurd hjort, konge på Ringerike, og med henne fikk han sønnen Harald hårfagre. På den måten ble da Halvdan konge på Ringerike.

Det samme er fortalt i Fagrskinna, et annet islandsk historieverk fra omtrent samme tid som Snorre, så det er ikke Snorre som først har omtalt de to giftermålene til Halvdan svarte. Men det er noe mystisk ved hele historien, i alle fall er det påfallende at Halvdan skal ha vært gift med to Ragnhilder og hatt to sønner som het Harald. Det er fristende å gjette på at det har eksistert forskjellige tradisjoner om Halvdans giftermål. Fortellingen om Harald gullskjegg har tilknytning til Vestlandet og Island, for den jarlen som Halvdan svarte satte til å styre i Sogn etter at Harald gullskjegg og de andre var døde, Atle den mjøve, hadde en sønn som utvandret til Island.

Historien om Sigurd hjort har Snorre og Fagrskinna hentet fra Skjoldungesagaen. Denne sagaen er bare bevart i bruddstykker, men det var fra begynnelsen av en kort saga om danske sagnkonger, og Snorres saga om de tilsvarende svenske kongene, Ynglingesagaen, er nok delvis laget med Skjoldungesagaen som mønster, og mye stoff er lånt derfra også. Blant annet har Snorre derfra hentet opplysningen om at Sigurd hjort var dattersønn

til den danske vikingekongen Sigurd orm-i-øye, som igjen var sønn av Ragnar lodbrok, en annen berømt dansk vikingekonge.

Denne slektrekken kan ikke være riktig, for selv om alle årstall i norsk historie før år 1000 er svært usikre, så kan ikke Harald hårfagre være født stort seinere enn omkring 860, hans morfar Sigurd hjort må da være født seinest omkring 810-20, og hans tippoldefar Sigurd orm-i-øye og Ragnar lodbrok for gamle til å ha vært med på de store vikingeferdene. Så vi får nok slå oss til ro med at Sigurd hjort har fått et fint slektregister av en slektsforsker som var ivrig etter å skaffe de norske kongene berømte forfedre, men ikke særlig sikker i tidsregningen.

Det er altså ikke lett å avgjøre hva som er historisk og hva som er diktning om giftermålene til Halvdan svarte. Det er ikke noe i veien for at han kan ha vært gift to ganger og ha hatt to sønner som het Harald. Men når en ser på det som er fortalt både i Fagrskinna og hos Snorre, passer det svært godt inn i en større sammenheng, for det forklarer først og fremst hvordan Halvdan ble konge på Ringerike og i Sogn, og dernest hvordan navnene Harald og Sigurd kom inn i kongesætten, hvor en finner dem igjen i mange slektledd.

Det sikreste er nok derfor å regne med at det vi vet om Halvdan svarte som sannsynligvis er historisk, er at han var far til Harald hårfagre (det er nevnt i et skaldedikt om Harald, så hvis diktet virkelig er fra Haralds tid, er dette sikkert), og at han druknet i Randsfjorden og ble hauglagt på Stein. Det lar seg ikke bevise at det siste er historisk, men fortellingen er i alle fall så særpreget at den ikke uten videre virker som diktning. Omkring år 1200, kanskje før også, har det vært fortalt om Halvdans to giftermål, som forklarer hvordan han ble konge på Ringerike og i Sogn. Om dette er lærde kombinasjoner eller bygger på eldre sagn, er det ikke godt å si noe sikkert om. I alle fall er de islandske kildene ikke sikre på hva datteren til Harald gullskjegg het, for i Landnámabok kalles hun Tora, ikke Ragnhild.

Snorre vet langt mer om Halvdan og hans forfedre enn Fagrskinna og forteller om kamper med nabokongene som Fagerskinna ikke vet noe om. Hvor har Snorre dette fra? Det vet vi ikke, men det er vel mest sannsynlig at det er muntlige sagn, helst norske, han har brukt, siden fortellingene viser kjennskap til Østlandet, en kjennskap som vi ikke kan vente å finne hos islendinger som ikke hadde vært i Norge. Hvis disse fortellingene hadde eksi-

stert i skriftlig form på Island før Snorres tid, skulle vi ha ventet at Fagrskinna-forfatteren også hadde brukt dem.

Snorre er den første som forteller om Halvdans og Ragnhilds drømmer, men det er mulig at han har dette fra eldre skrifter, for den snusfornuftige forfatteren til Fagrskinna pleier ikke å ta med slike ting. Men i en avskrift av Fagrskinna fra 1300-tallet er det gjort noen forandringer og tillegg til fortellingene om Halvdan svarte og Harald hårfagre, og disse tilleggene bygger på sagn som har vært fortalt på Hadeland. Her heter det at Halvdan andre gangen ble gift med Helga, datter til hersen Dag den frode på Tingelstad på Hadeland, og etter Halvdans død blir liket delt og begravd på Stein, på Tingelstad og i Skiringssal i Vestfold.

Etter Halvdans død har ikke kongesagaene stort mer å fortelle fra Ringerike på en lang stund. Harald hårfagre blir angrepet av nabokongene etter at faren var død, men han overviner dem, og deretter foregår det meste av det som fortelles om Harald og hans sønner på Vestlandet og i Trøndelag. En av de mange konene til Harald hårfagre, Åshild eller Alvhild, var datter til en Ring Dagsson fra Ringerike, og deres sønnesønns sønnesønn er den Dag Ringsson som var med i Stiklestadslaget. Snorre kaller ikke denne faren til Åshild eller Alvhild konge, vel fordi han regner med at Harald selv arvet kongnavnet der etter Halvdan. Men i andre islandske kilder blir Ring og etterkommerne etter datteren hans omtalt som konger på Ringerike. I alle de islandske sagaene om Olav den hellige derimot er Sigurd syr, sønnesønns sønn til Harald hårfagre og finnejenta Snæfrid, konge på Ringerike, og hans forfedre før ham.

Islendingene er altså ikke helt enige med seg selv på dette punktet, men Snorre ordner opp i rotet med å la Harald fordele Opplandsfylkene slik at etterkommerne etter Åshild/Alvhild får Hedmark og Gudbrandsdalen, etterkommerne etter Snæfrid Ringerike, Hadeland og Toten. Den kyndige og systematiske historiker Snorre fordeler altså de Opplandslandskapene som i hans tid hørte til Hamar bispedømme, på de to opplandske konenes etterkommere – en fornuftig løsning, men dermed er det ikke sikkert at den er historisk korrekt.

Den eldste saga om Olav Tryggvesson ble skrevet av islendingen Odd munk noe før år 1200. Odd hadde vært i Norge, og han har ikke særlig god kjennskap til forhold på Østlandet. Han påstår at både Tryggve Olavsson, far til Olav Tryggvesson, og Harald grenske, far til Olav den hellige, var konger

på Ringerike. Det kan ikke være riktig, for de tre eldste norske historieverkene knytter disse to til kystlandskapene, Tryggve er konge på Romerike og blir drept i Båhuslen, og tilnavnet «grenske» betyr rett og slett «den grenlandske», og viser at Harald hørte hjemme i Grenland.

II

Med Olav den hellige begynner kongesagaene å bli rikere på detaljer. De store islandske sagaverkene om Olav, Snorres saga, Fagrskinna og den såkalte legendariske saga, er enige om at Sigurd syr var konge på Ringerike og at Olav Haraldsson vokste opp der hos sin mor og stefar. De tre sagaverkene har nok dette fra en felles kilde, den eldste sagaen om Olav den hellige, som det bare er bevart bruddstykker av. Den må være skrevet omkring 1200 eller kanskje før. Fra den samme eldste sagaen kommer også anekdoten om at Olav salte en geitebukk til stefaren sin, og fortellingene om Olav og de små halvbrødrene hans, som skal vise at den framtidige Harald hardråde var krigersk alt som barn. Fra samme kilde kommer også fortellingen om at Olav, da han kom tilbake fra vikingferd og ville forsøke å legge under seg Norge, drog opp til Ringerike og søkte råd og hjelp hos Sigurd syr og Åsta. Men beskrivelsen av hvordan Olav kom til Sigurd og Åsta, med Sigurd som var ute på åkeren og tok seg av onnearbeidet mens Åsta laget i stand gjestebud, det er Snorres tillegg til den gamle sagaen. Det er ikke noen beskrivelse av Ringerike, for vi hører ikke noe om landskapet i seg selv; det Snorre beskriver for sin islandske lesekrete, det er hvordan det foregår på en østlandsk storgård når kornet skal skjæres – korndyrking var viktig i Norge, men lite aktuelt på Island. Snorres tillegg bygger naturligvis på det han selv har sett i Norge, og skildringen gjør hele beskrivelsen av oppholdet mer livfull hos Snorre enn hos de andre sagaskriverne. Men den bygger altså på kjennskap til forholdene på 1200-tallet, ikke på sagn.

De tre korte norske historieverkene nevner ikke noe om Olavs eller Sigurd syrs tilknytning til Ringerike, de bare omtaler Sigurd som konge på Opplandene. Men ingen av dem ser ut til å være skrevet på Østlandet, og de viser ikke særlig sterk interesse for forhold på Opplandene.

Den islandske tradisjonen er helt klar når det gjelder Sigurd syr og Ringerike. Derimot er den såkalte legendariske Olavs-saga, den av sagaene som står den eldste sagaen nærmest, nok ikke særlig vel bevandret i geografien på Opplandene, for i fortel-

lingen om Olav og småbrødrene lar denne sagaen Halvdan, sønn til Sigurd og Åsta, ønske seg så mange kuer at de kunne stå tett i tett omkring Mjøsa – han har nok trodd at Mjøsa lå på Ringerike. Snorre og Fagrskinnaforfatteren har rettet dette – de var begge to kjent i Norge.

Men hvis nå tradisjonen om at Sigurd syr var konge på Ringerike er korrekt, hvor bodde han så? Ingen av sagaene nevner navnet på kongsgården, naturlig nok, når vi vet at den felles kilde visste så lite om Opplandene. Men på slutten av 1500-tallet forteller biskop Jens Nilsson i sine visitasbøker at det på hans tid ble fortalt at Olav den hellige vokste opp på Bønsnes. Den lærde biskopen var interessert i historie, og han hadde en gang skrevet av et av hovedhåndskriftene til Snorres kongesagaer. Men der står ingenting om Bønsnes. Det er også vanskelig å tenke seg at biskopen har funnet på det av seg selv, så forklaringen må vel være at dette har vært fortalt på Ringerike på 1500-tallet. Men dermed er det ikke sikkert at Olav virkelig har vokst opp der.

Når jeg tviler litt på dette med Bønsnes, er det fordi en da må lure på hvorfor Sigurd syr ikke bodde på Stein. At Stein var kongens egen gård fra langt tilbake i tiden er det neppe grunn til å tvile på, sagnet om Halvdan svarte tyder på det, og eiendomshistorien likeså. På 1300-tallet tilhørte begge Steingårdene prostiet ved Mariakirken i Oslo, kongens egen kirke. Prosten var kongelig embetsmann og fra 1300-tallet Norges kansler, og det er rimelig å tro at det er en eller annen konge som selv har gitt denne gården til proste-embetet.

Av de to Bønsnesgårdene var den ene privat eiendom, den andre tilhørte Hamar bispestol. Den kan naturligvis også være gitt av kongen, men det er i alle fall ikke selvsagt at det er kongen som har gitt Bønsnes, mens det er temmelig sikkert at kongen har gitt Stein til Mariakirken. Bortsett fra fortellingene om oppveksten og gjestebudet og de seinere besøkene, hører vi lite om Ringerike i Olavs saga. Han reiser over Ringerike på vei sørover et par ganger, det er alt.

Fra Olav den helliges tid har vi også bevart den første samtidige omtale av ringerikingene, i Sigvat skalds arvekvad om Olav. I en strofe som beskriver begynnelsen av slaget på Stiklestad, omtaler sigvat kongen som *Hringa gramr*, «ringerikingenes fyrste». Egentlig er dette bare en av de mange poetiske omskrivningene skaldene gjerne brukte, en såkalt «kjenning», for siden Olav var nordmennes fyrste, kunne han naturligvis også omtales som fyrste over hvert enkelt av landskapene i landet og innbyggerne

der. Av de østlandske innbyggernavnene er det bare ringerikingene som er brukt på denne måten av Sigvat, og det er kanskje en ekstra grunn til at islandske forfattere som visste lite om Østlandet, har så lett for å sette merkelappen «Ringerike» på småkonger fra Østlandet.

Hvis Sigurd syr var konge på Ringerike, må hans yngste sønn Harald ha vokst opp der. Femten år gammel var han med i slaget på Stiklestad i 1030, og var så i mange år i Konstantinopel og Russland, ble en rik og mektig hærfører, og kom ikke tilbake til Norge før i 1046. Han var konge sammen med brorsønnen Magnus fra 1046, og enekonge fra 1047. Men i det meste av regjeringstiden er han opptatt av strid mot danskene og enkelte innenlandske høvdinge, som Einar Tambarskjelve og Håkon Ivarsson. Håkon var jarl på Opplandene, og det er vel muligens i forbindelse med striden med jarlen at vi må se Haralds kamper mot opplendingene. Kampen er omtalt i et dikt av hirdskalden Tjodolv Arnorsson, og han forteller at Harald herjet og brente bygdene for romerikinger, hedmarkinger og ringerikinger. I følge skalden foregikk denne striden etter at det var blitt fred mellom Harald og kong Svein i Danmark i 1064, og den varte i «tre halvår», det må altså ha hendt i 1064-65. Detaljer er ikke kjent om denne kampen, og skalden sier ikke hva grunnen til opprøret var.

De kongesagaverkene som omtaler saken og siterer skaldestrofene, sier at opprøret kom av at kongen krevde skatter som opplendingene mente de var fritatt for. Det er vel ikke utenkelig at den skatten det gjaldt, var den som vi nå gjerne kaller Opplandsleidangen, som seinere ble betalt med 1 øre (forn-gild) pr. fullgård hvert tredje år.

Etter Haralds Hardrådes tid blir Ringerike ikke nevnt i kongesagaene før vinteren 1176-77, da Birkebeinerne fór over Opplandene på vei til Vestfold og slaget på Re. Den eneste ringeriking som – kanskje – er omtalt i tiden fra 1066 til 1177 er lendmannen Ingemar Sveinsson av Ask. Når det er naturlig å legge til at kanskje her, er det fordi det ingen steder er direkte sagt at det Ask Ingemar hørte hjemme på, var Ask på Ringerike, for det fins andre Ask-gårder, både på Østlandet og andre steder. Men det er i alle fall overveiende sannsynlig at Ingemar var østlending, og Ask på Ringerike var en svært stor gård, og det var adelsgods ennå omkring år 1600.

Ingemar har et navn som ikke er særlig vanlig i Norge, men det forekommer oftest på Østlandet. Han er omtalt i en kort fortelling om en strid i Nidaros omkring 1120. Fortellingen står i Morkin-

skinna, det eldste av de islandske kongesagaverkene, som begynner med Magnus den gode og Harald hådråde; inne i beskrivelsen av kongenes kriger og landstyre har dette verket tatt med en hel del fortellinger om islendinger i Norge, selv om disse har lite med landets historie å gjøre, og det er i en slik fortelling Ingemar forekommer. Han kommer i strid med andre lendmenn, og skildres som en temmelig hard og hensynsløs mann. I striden mellom Magnus den blinde og Harald gille sluttet han seg til Harald, og falt i det store slaget på Fyrileiv i Båhuslen i 1134, da kong Magnus vant. Sagaene har bevart en strofe han diktet da han lå for døden:

*Troll egget meg
til Fyrileiv,
alltid var jeg
uvillig til kamp.
Meg bet piler
fra almbue,
aldri mer jeg
til Ask kommer.*

Den vemodige stemningen i denne lille strofen gir et noe annet inntrykk av mannen enn fortellingen i Morkinskinna. Men mer vet vi ikke om Ingemar, og vi vet ikke om han hadde etterslekt.

Fra omkring 1130 og utover er vi kommet over i en periode hvor historieskriverne er samtidige eller nesten samtidige med begivenhetene. De islandske sagaskriverne kan nå få sine opplysninger fra dem som selv var med i kampene, eller av folk som selv hadde hørt om hendingene fra deltakere. Sagn og varsler hører vi nok om nå også, men de spiller omtrent samme rolle som rykter og fortellinger om merkelige sammentreff kan spille i våre dager. Skildringene er mer jordnære, og vi får et bilde av hvordan forholdene virkelig var, med svik og grusomheter, heltemot og hensynsløshet, planløshet og unødig krangel ved siden av kloke råd og framsynthet. Det er ikke noe hyggelig bilde vi får av det norske samfunnet, og noe av det minst tiltalende er den lovløshet og røvermentalitet som gror opp i kjølvannet etter stridene mellom de mange kongsemnene. Noe skikkelig bilde av det daglige slitet som skapte grunnlaget for den veksten i folketall og velstand som foregikk, får vi egentlig ikke. Sagaene forteller om de dramatiske hendingene, det som var interessant – *soguligt* kalte de det på gammelnorsk. Vi får, indirekte, et visst innblikk i samfunnsforholdene, med voksende byer, stormenn med både økonomisk og politisk makt, og forholdsvis små flokker av profesjonelle krigere som får stadig øvelse i krig og der-

for er i stand til å overvinne uøvde bønder, enten disse gjør opprør mot skatter og pålegg, eller de blir tvunget til å være med i en eller annen flokk. Folk var tydeligvis vant til det usikre livet, og det ser ut til at det alltid var mulig for nye kongsemner å få med seg menn i sine hærer, håpet om å vinne gods og gull var tydeligvis sterkere enn frykten for å bli drept. En av de minst tiltalende sidene ved borgerkrigene er den tydelige forakt for bofaste bønder som krigerflokkene utviklet – «bondemugen», «torperne» kan ikke stå seg mot krigerne, og må finne seg i å bli plyndret, for de har jo nødvendigvis annet å gjøre enn å ligge samlet i hærflokker for å forsvare bygdene sine hele tiden. Men det hender at bøndene reiser seg for alvor og tar igjen mot de verste røverne, og etterhvert er det tydelig at bøndene blir villige til å ta på seg temmelig tunge plikter for å støtte de makter i samfunnet som forsøker å skape fredeligere forhold.

III

I Sverres tid (1177–1202) er landet delt mellom to partier, birkebeinerne på den ene siden, med sin beste støtte i Trøndelag, og på den andre siden Magnus Erlingsson og hans menn til 1184, så en hel del mindre flokker, og så baglerne fra 1196 fram til 1217, med sterkest støtte på Østlandet. Striden mellom partiene foregikk hovedsaklig som en sjøkrig, dvs. motstanderne seilte langs kysten og forsøkte å skaffe seg makt over byene. Sverres saga er skrevet vesentlig på grunnlag av det kretsene omkring kong Sverre kunne fortelle, og siden Opplandene spilte en forholdsvis uviktig rolle i kampen, er forholdene der sjelden omtalt. Flere Opplandshøvdinge var med i striden, men de hadde også skip og deltok i kampene ved kysten. Bare når motstanderne hadde erobret eller ødelagt den ene parten skip, kunne de som var uten skip, for en tid trekke seg inn i landet. To ringe-rikinger var blant lederne for baglerpartiet, Filippus av Veien og Benedikt av Gomnes. Filippus er første gang nevnt som en av lederne for Baglerhæren i 1199, sammen med en annen opplending, Hallvard av Såstad fra Hedmark. De deltok i striden med Sverre i Trøndelag det året. Siden er han nevnt blant de høvdingene som tok Erling steinvegg til konge i 1204, etter at kong Håkon Sverresson var død. Han var baglernes systemann i Borgarsysla (Østfold), og døde sottedød i Tønsberg 1207. Han var tydeligvis en framtreddende mann, men vi vet ikke noe om hans slekt; i mesteparten av den tiden vi hører om ham, var han blant de viktigste av baglerlederne, og han har neppe hatt mye med Ringerike å gjøre mens han var systemann i Borgarsysla.

Benedikt av Gomnes var tydeligvis systemann på Ringerike i 1204; han deltok også i baglernes hærferder og falt i Bergen i 1206.

I hele den forvirrede tiden mens striden mellom partiene stod på, hadde nok birkebeinerne og baglerne landsdeler hvor de hadde sine fleste tilhengere, men det var alltid slik at motstanderne også hadde sine tilhengere i motpartens land. Den gang som seinere forsøkte partene å skaffe seg støtte ved giftermålsforbindelser. Den fremste av birkebeinerne høvdinge i slutten av Inge Bårdssons kongetid (1204–1217) var som kjent kongens halvbror Skule Bårdsson, sønn til Bård Guttormsson på Rein og Ragnfrid, datter av lendemannen Erling på Kvie i Valdres. Skules fullsøster Ingebjørg ble gift med Alv på Tanberg i Norderhov, og dette giftermålet var politisk, Skule ville skaffe birkebeinerpartiet støtte på Opplandene, og valget av Alv viser at han må ha vært en mektig mann, som virkelig kunne styrke birkebeinerne sak.

I 1217 døde både Inge og baglerkongen, og de fleste baglerhøvdingene sluttet seg til Håkon Håkonsson, bare en forholdsvis liten del av baglerne holdt på Sigurd ribbung. Striden mot denne flokken ble en viktig sak i 1220-årene, og takket være den utførlige og nøyaktige sagaen om Håkon Håkonsson kan vi følge striden temmelig nøye. Flokken holdt seg stort sett på Opplandene, og i 1221 hører vi om en kamp mellom ribbungen og birkebeiner på Leinstrand i Hole. I 1221–22 hadde ribbungen tilhold på Frognoya, og de har tydeligvis greid å holde seg i bygdene her i flere år. Våren 1225 gjorde kongen en hærferd opp til Hadeland og derfra ned til Ringerike for å jage ribbungene, og vi hører at kong Håkon kom til Greftegreiv på Jevnaker mens Sigurd ribbung hadde sitt hovedkvarter på Setrang. Kongen forfulgte ribbungene sørover til Hole og utover isen på Tyrifjorden, men på grunn av mye snø var det vanskelig å forfølge dem stort videre. Det heter at Sigurd dro opp i dalene fra «vassbotnen», tydeligvis ved Vikersund, mens kongen dro sørover til Tønsberg; han skulle møte Skule og holde bryllup med hans datter i Bergen den sommeren. Det er tydelig at ribbungene ikke lenger var noen alvorlig trussel, og i løpet av noen år ble det fred over hele Østlandet. Alv av Tanberg hører vi ikke stort om i denne tiden, han har nok fulgt med sin svoger Skule da denne fikk den nordre delen av landet, for i 1233 er han nevnt som systemann på Sunnmøre. I 1239 er han nevnt som den første blant de lendmennene som støttet Skule da han tok kongsnavn, og han fulgte ham på den desperate ekspedisjonen sørover

til Oslo. Vi hører ikke mer om ham, mens hans bror Kolbjørn falt i slaget ved Låke på Romerike. Sannsynligvis har han forlikt seg med kongen etter nederlaget, for han var jo dronningens onkel, og kong Håkon har tydeligvis forsøkt å bringe i stand forlik med opprørerne etter at Skule var drept. I alle fall er hans sønn Erling Alvsson en av rikets fremste menn i 1261, da han var til stede ved kong Magnus Håkonssons kroning. I Håkon Håkonssons regjeringstid må Tanbergmennene hovedsaklig ha holdt seg andre steder i landet enn på Ringerike, fordi de var kongens rådgivere, hærførere og lendmenn. Om Ringerike og forholdene der hører vi ingenting i denne perioden, og heller ikke i Magnus Håkonssons styringstid (1263-1280), bortsett fra en notis om at kong Magnus var i Oslo 15. august 1276 og for derfra over Krogskogen, Ringerike, Hadeland og Toten til Ringsaker. Det er første gang Krogskogen er nevnt, men dessverre hadde ikke kong Magnus satt noen til å skrive reisedagbok for seg, som biskop Jens Nilsson gjorde tre hundre år seinere. Mens Magnus' sønn Eirik var konge (1280-1299) hadde hans bror Håkon hertugtittel og styrte Østlandet, til han ble konge i 1299. Om brødrene fins det ingen saga, og sagaen om kong Magnus er det bare bevart bruddstykker av, så vi vet mindre om indre forhold og politikk i landet etter 1263 enn i hundreåret før. Det er nærmest et tilfelle at vi får vite om at det var uroligheter og bråk på Ringerike og Hadeland i 1290-årene.

10. april 1297 utstedte nemlig hertug Håkon en retterbot for Ringerike. En retterbot, egentlig en «lovforbedring», inneholder tillegg, klargjøring eller endring av eldre lover (i dette tilfelle Magnus lagabøtes Landslov). I innledningen til retterboten kunngjør hertugen at ringerikene hadde rottet seg sammen og vist ulydighet på «Hvitatingsvollen», men at de nå med «sira Nikolas prest på Norderhov» og to ganger før hadde hatt bud hos hertugen for å be om tilgivelse. Navnet på tinget er ukjent, og avskriften der det står, er svært dårlig, så sannsynligvis dreier det seg om Eidsivatinget, som var hovedtinget for Opplandene. Kongene pålegger nå en skatt som skal betales med 4 ørtuger hvert år av hver fullbonde og 2 ørtuger av hver einvirke (bonde som ikke har voksen arbeidshjelp), men gir til gjengjeld ringerikingene en retterbot som nok på flere måter har vært en oppfyllelse av bøndernes ønsker. Men det er ikke tid til å gå inn på lovene her.

For de neste par hundre årene er kildene til Norges indre historie i fredstid svært skrале, og om stridigheter mellom ringerikinginger innbyrdes og mel-

lom dem og statlige og kirkelige myndigheter hører vi ikke noe. Det behøver ikke bety at det aldri forekom stridigheter, det kan bl.a. komme av at det ikke fins noe arkiv bevart fra Hamar bispestol, bare noen få skjøter fra sein katolsk tid.

Til gjengjeld får vi private dokumenter, mest skjøter, som gjelder gårder og arv og handel med jordegods på Ringerike. Det eldste *diplom* som omtaler en gård på Ringerike, er ett skrevet på Jersøy ved Tønsberg 16. mars 1291, og gjelder Ulleren på Røyse. Utover på 1300-tallet blir det etterhvert mange diplomer om ringerikske forhold. Men nærmere omtale av dette materiale får vente til en annen gang.

IV

Av skrevne kilder fra Ringerike fra før 1300 står det bare igjen å nevne runeinnskriftene.

Det fins ingen runeinnskrifter bevart fra før gammelnorsk tid på Ringerike. Fra vikingetid og middelalder er det kjent omkring 20 mer eller mindre fullstendige innskrifter, utgitt i «Norges innskrifter med de yngre runer» bind 2 (Oslo 1951). De er der nummerert 90-108, og jeg nevner dem her i rekkefølge. Flere av dem, som Hønensteinen og Knestangsteinen, har utgiveren, Magnus Olsen behandlet temmelig utførlig. Noen av hans tolkninger er etter min mening dristige, og jeg nevner det når jeg mener tolkningene er tvilsomme. Jeg gjengir innskriftene i oversettelse. Det bør nevnes at navnet Ringerike er nevnt på Alstadsteinen fra Toten, nå utstilt i Oldsak-samlingen. Den er litt skadet, men det meste av innskriften kan tydes.

Det står:

Jorunn reiste denne steinen etter.....som (var gift med?) henne, og førte fra Ringerike, utenfra.....

Navnet på mannen som steinen er reist etter, mangler altså, men ordet «Ringerike» (skrevet *hri- kariki*) er helt klart. Forskerne har vært uenige om hva som ble ført fra Ringerike, Jorunn eller steinen, for språklig sett er begge tolkninger mulige. Magnus Olsen mener det står «fra Ulvøya» sist i innskriften, og har pekt på at steinen er av såkalt ringerisk sandstein, som en gang kan ha vært brutt på Ulvøya i Steinsfjorden. Innskriften er fra førkristen tid, vel fra 900-tallet.

Ringeriksinnskriftene i runeverket er:

90. *Mosteinen*, på Mo i Steinsfjordingen, er omtalt av fogden Wiel i 1743, men runene var så slitt at han ikke kunne lese den. I 1870 var steinen slått i to stykker og lå i underlaget under stabburet på Øderå. Jeg spurte etter den der i 1946, for runeverket, men da var det ikke spor av stein med innskrift over jorda. Det kan vel være at rester fins under jorda, men når innskriften var uleselig i 1743, er det neppe mulig å lese den i dag.

91. *Stein* funnet i en kjellermur på Stein i 1934, seinere forsvunnet. To riss av Jon Guldal er den beste gjengivelsen. Det eneste som kan tydes med noenlunde sikkerhet, er navnet Bård. Innskriften er neppe stort eldre enn 1300.

92. *Kirkeklokke i Bønsnes kirke*. Innskriften ble kopiert av Wiel; seinere på 1700-tallet ble klokka omstøpt. Innskriften lyder:

Torgeir prest lot gjøre meg, Jon gjorde meg med Guds miskunn.

Innskriften er fra ca. 1300 eller seinere. Det er slett ikke sikkert at klokka opprinnelig er laget for Bønsnes kirke.

93. *Norderhov kirke I*. Innskrift på korveggen på sørsiden, avtegnet av L.D. Klüwer i 1823. Sannsynligvis forsvunnet ved ombygningen av kirken i 1881-82, da koret ble revet og flyttet. Det har visstnok stått:

Sigurd ristet

94. *Norderhov kirke II*. Jonas Ramus, prest på Norderhov 1690-1718, gjengir innskriften på en gravstein på kirkegården med vanlige bokstaver:

Her hvilir Cal Halvars Son Vitiol

Runen for p ser ut som K, så fornnavnet har nok vært Pål. Enkelte forskere har ment at *Vitiol* skal bety Viul; det tror jeg ikke noe på. Steinen var borte alt på Wiels tid.

95. *Tanberg I*. Det er den gravsteinen som nå er bevart på Ringerikes museum. Der står:

Her hviler Guttorm sleiker. Lille gangdagedag er hans årtid(dødsdag).

Lille gangdag var 25 april. Steinen er nok fra omkring 1200.

96. *Tanberg II* ble funnet omkring 1817 og var blitt borte igjen før 1832. Innskriften er avtegnet av bl.a. Klüwer (jfr. nr. 93), men den lar seg bare delvis tyde. Det stod visstnok:

.....denne.....bror sin

Steinen har tydeligvis vært en minnestein fra før-kristen tid.

97. *Tanberg III*. Steinen er nevnt og runene kopiert av Klüwer 1823, den er siden forsvunnet. Det har visst også vært en del av en bautastein fra hedensk tid. Tydingen er svært usikker.

98-101. *Tanberg IV*. Fire korte innskrifter med runer som ikke lar seg tyde på en steinblokk, nå i Oldsaksamlingen.

Tanberginnskriftene ble gravd opp på Tanberg, og gravsteinen har nok hørt til en begravelse ved kapellet der. De andre er vel eldre runesteiner som har vært brukt til byggmateriale.

102. *Hønensteinen*. Dette er den mest berømte av alle innskrifter fra Ringerike. Steinen ble funnet mellom Tanberg og Hønen før 1817. I 1823 avtegnet antikvaren L.D. Klüwer innskriften. I 1838 var den forsvunnet. Klüwer var en dyktig tegner, og hans tegninger av runeinnskrifter som ennå fins, viser at han gjorde godt arbeid. Både Sophus Bugge og Magnus Olsen ettersøkte uten hell tegningen blant Klüwers papirer i Det kongelige Videnskabs Selskabs bibliotek i Trondheim. Men Eidsvollmannen W.F.K. Christie hadde i 1838 tatt en kopi, og den er da grunnlaget for tolkningene. Steinen var ca. 125 cm lang, og hadde over 60 runer.

Sophus Bugge og Magnus Olsen har begge lagt fram tydninger av hele innskriften. De er enige om det meste, bare på ett viktig punkt skiller de lag. De mener at det står, i Magnus Olsens oversettelse:

Ut (mot vest) og fjernt (over havet), og trengende til håndklæde og mat, kom de inn (til land), *op på vindkalde iser*, Bugge: kom de *bort imod Vinland op paa Ise* (frem i ubygd (d.e. Øst-Grønlands ubygder). Ondt (den grumme skjebnes tilskikkelse) – at man skal dø tidlig – kan ta lykken bort.

Det som står i parenteser, er Magnus Olsens forklarende tillegg.

Tolkningene er etter min mening dristige, men altfor dårlig underbygde forsøk på å tyde runene slik de er gjengitt i Christies avskrift. Innskriften har vært vanskelig å lese, på grunn av forvitring eller skader mens steinen stod oppreist, og mange av runene er vanskelige å tyde i det hele, andre er svært uregelmessige. Jeg tviler i det hele tatt på om de lar seg tyde, i alle fall som vi nå kjenner dem. Kanskje ville vi greie mer hvis steinen endelig en gang kom for dagen igjen

103. *Eggesteinen*. Den var hel i Wiels tid, ble slått i stykker ved hærverk i forrige århundre, og er nå i Oldsaksamlingen (Vikingskiphuset). Det er to innskrifter på steinen. Den eldste lyder:

Da ristet meg og reiste Åmunde Ormsteinsson på Setrang.

Denne innskriften er sannsynligvis fra 1200-tallet. Den andre lyder:

Her er endemerke fra øst i Langefossen.

Denne innskriften er etter min mening fra 1600-tallet, altså en «falsk» innskrift. Steinen ser ut til å være reist som merkestein ved veien over Egge-moen, ved grensen mellom Hadeland og Ringerike. Ved siden av den grensemerke-innskriften fins det minst ett falsk brev om grensen mellom Hadeland og Ringerike.

104-106. *Knestang I-III*. Dette er tre korte innskrifter med få runer, som ikke gir noen klar mening.

107. *Knestang IV*. Denne innskriften står, sammen med de tre forrige, på en helle som ble funnet i 1938, som nå er i Oldsaksamlingen. Innskriften lyder i oversettelse:

Simeon ristet runer da de for, Balle og Kolbjørn.

De har nok nådd (tatt igjen) Torbjørn sendemann.

Innskriften er stort sett klar, bare den siste setningen er tvilsom. Magnus Olsen mener den Balle som er omtalt er den samme som Ossur balle, en høvding som spilte en viss rolle som motstander av Sverre på Hadeland i 1177. Birkebeinerne plyndret hans gård. Magnus Olsen tenker seg at den ferd det her er tale om, kanskje er et korstog de skal delta i.

108. *Lunder kirke, Kristusfigur*, nå i Oldsaksamlingen. Det står:

Jeg heter Jesus fra Nasaret. Jeg led en hard død. Thomas.

Krusifikset har hørt til i den gamle kirken, som ble revet på 1700-tallet. Innskriften er visstnok fra 1200-tallet.

Runeinnskriftene gir egentlig ikke mye nytt. Bare Bønsnes, Lunder, Norderhov kirke II, Tanberg I, Eggesteinen og Knestang IV er noenlunde sikkert lest og gir mening. Det gir oss navn på en prest Torgeir, og på en del menn som sikkert har vært blant stormennene på Ringerike på 1100-1200-tallet. Guttorm sleiker har vel hørt til Tanbergmennenes slekt, og Åmunde Ormsteinsson har vel vært lendermann eller systemann, siden han satte opp grensestein på det stedet den stod.

Hønensteinen er den mest gåtefulle av alle, bl.a. på grunn av den formen innskriften ser ut til å ha. Den må være ufullstendig, men en av grunnene til at jeg tviler på tolkningene, er at det ikke skal finnes et eneste navn i hele den bevarte innskriften.

En ting som slår en når en leser innskriftenes historie i de siste par hundre år, er den helt utrolige mangel på interesse for bevaring som folk har vist. At folk flest i forrige hundreår ikke skjønnte hvor verdifullt innskriftmaterialet var som fortidsminner, kan vi kanskje forstå. Men det er skremmende å se at Hønensteinen, som var tatt vare på av en kapellan, kunne forsvinne så sporløst. Vi får bare håpe at det heretter blir gjort mer for å sørge for at steiner som blir funnet, blir skikkelig bevart. Det er ingen grunn til å tro at det ikke skal finnes steiner i jorda på Ringerike, og kanskje kan noen av de tapte steinene komme for dagen igjen. Sânt skjer.

V

Det som her er omtalt, er alt som fins av historisk og mulig historisk materiale i skrevne norske og islandske kilder fra middelalderen, og det er ikke mye. Selvsagt gir det ikke noen fullstendig historie om konger og høvdinge på Ringerike i tiden fra 800 til ca. 1300, og om samfunnsforhold og daglig liv forteller kildene lite. Bare når vi drar inn kilder fra andre deler av flatbygdene på Østlandet, kan vi si at vi får en slags idé om hvordan samfunnet var bygd opp. Særlig lovene er viktige. Men den som skal skrive om hvordan folk levde i det daglige, må trekke inn arkeologisk materiale, pollenundersøkelser og sannsynligvis flere nye metoder og vitenskaper som vil komme til å utvikle seg etterhvert. Det er ingen grunn til å tro at det ikke skal dukke opp nye metoder i kommende år, som det har gjort i de siste 50 årene. Stedsnavnforskningen må nok også trekkes inn, og på det området også er det mye å gjøre. Det er arbeidsoppgaver nok for den som vil gi seg i kast med dem. Men den form av historie som kommer ut av en forskning som ikke har skrevne kilder å støtte seg til, blir en historie uten individer. Vi blir ikke kjent med menneskene i denne tiden, vi kjenner ikke en gang navnene på dem.

Dét er i alle fall en fordel med tiden etter 1300, at vi får en viss følelse av å komme våre forfedre litt nærmere, selv om vi ikke kan si at vi kjenner noen ringeriking fra middelalderen godt.

Ringerikes Museum og sommerutstillingen

For tredje gang hadde Ringerikes Museum en sommerutstilling i år – denne gang av pottemakerkunst. Utgangspunktet var museets fine samling av pottemakerarbeider fra gamle Hønefossen. Pottemakeriet hadde en viktig funksjon i det lille samfunnet rundt fossene fra begynnelsen av 1700-tallet og til stedet fikk bystatus i 1854. At så mye er bevart av et gebrekkelig materiale som keramikk må sies å være et stort hell. Gjenstandene hører til museets klenodier.

Hva kunne være mer interessant å presentere når museet i år kunne innvie en utbygget nyinnredet kjeller med fine utstillingslokaler? Hvitkalkede vegger og hellegulv er virkningsfull bakgrunn for utstillinger, som sikkert kommer til å bli mange i årene fremover.

I kjelleren har for øvrig den verdifulle Ikon-samlingen nå fått permanent plass. Samlingen på 18 byzantiske ikoner som maleren Hans Ødegaard fra Soknedalen testamenterte museet, har ikke hatt noen god plass i museet tidligere. Den hørte ikke hjemme hverken i Svenskestuen eller de andre rom. Nå henger ikonene på hvite vegger og har fått god belysning. Den verdifulle samlingen er effektivt skjermet ved et høyt «gitter» – den høye smijernsporten fra Hønefoss Sparebanks gård som banken raust og imøtekommende ga bort til for målet.

Et tredje kjellerrom er like velegnet til utstillings- og demonstrasjonslokale. I år hadde Hønefoss Kameraklubb utstilling i anledning klubbens 40-års jubileum.

Kjelleren rommer nå også garderobe og toaletter, noe som lenge har stått på ønskelisten ved museet. – Bak såvel ideen som gjennomføringen av kjellerutbyggingen står museets bestyrer, Peter Tandberg, og han har all grunn til å være fornøyd med resultatet.

Sommerutstillingen og Hønefoss-keramikken

Pottemakergjenstandene fra gamle Hønefossen er til gangs «en messe verd». Da museet i sin tid fikk dem i sitt eie trodde fagautoriteter at det måtte dreie seg om den velkjente trønderkeramikken – så fine var de. Men gjenstandene er hønefossiske nok! Det er høyverdige ting, formsikre og med enkel og fin dekor. Ikke noe er signert, men flere fat har årstall. Det eldste er datert 1730, et 1785 og et 1788. Her er ganske store, runde fat – grautfat – og fiskefat med skålfordypning i midten. Hele åtte såkalte fatkrukker inngår i samlingen, og to sparebøsser av samme leirgods er artige og sjeldne ting.

Pottemakeriet ved Hønefossen finnes det få kilder om. Men på et kart over Hønefoss fra 1852, like før stedet fikk bystatus, er det avmerket to pottemakerier på Nordsiden. Et i Hønengaten vis a vis Riddergården, og et på hjørnet ved Pottemakerbakken som skråningen fra N. Torv ned på broen ble kalt. Broen lå lavere den gang.

Mange av pottemakerarbeidene var i sin tid gaver til museet fra gårdbruker Martin Kastet, som var en ættling av pottemakerfamilien Hansen på Nordsiden. Fru Hansen, Fredrikke Fredriksdatter, var født i 1792, og mannen Mikael Hansen, i 1811.

All sannsynlighet taler for at han giftet seg med en pottemakerenke, et familiemønster som var vanlig den gang. Hvem han eventuelt fortsatte pottemakeriet etter er ukjent. Vi vet også at en pottemaker, Sven Berggren, hadde verksted og utsalg ved Hønefossen i 1770-80-årene.

Utstillingen var supplert med gammelt leirgods fra Eiker, dvs. Hokksund, utlånt av Drammens Museum. Og Hallingsdal Folkemuseum hadde lånt ut flere ting. Det var således en meget representativ utstilling av gammel keramikk.

Men utstillingen inneholdt enda mer, for intensjonen var å vise keramiske produkter av alle kategorier: fajanse, flint, porselen, majolika, «stentøy», terrakotta m.m. Det var ikke lite som ble bragt ned i kjelleren i sommer til samlet presentasjon. Museet har i årenes løp blitt eier av mange verdifulle og morsomme ting. Til Moe-minnet hører f.eks. både porselen og flint, fine gamle ting som må ha vært pietetsfullt behandlet og er inntagende og interessant å beskue. Det samme er Egersundfajanse helt fra dengang merket var Feyer, gammel engelsk flint og utsøkt porselen, sågar en kaffekanne av eldste Københavner. Blikkefang var ellers et dekket bord med kinesisk middagsserwise fra tidlig 1800-tallet, og noe bortgjemt, men ikke desto mindre praktfullt kinesisk 1600-talls fat.

Mens alt av edelt varemerke var plassert høyt i hyller og skap var gulvet velfyllt av syltekrukker, flasker, blomsterpotter, kanner, ildfaste former og lignede leirebrennt leirgods. – I det hele en utstilling som viste at leire kan bli så mangt . . . Ak.

Ringeriksmasurkaen og Røysepolkaens opphavsmann

Av Trond Søhol

Ja, Ole Jensen Søhol var en allsidig mann. Selv om han egentlig var snekkermester av profesjon, så lå musikken hans hjerte nær. Det er blitt fortalt at han etter å ha hørt et musikkstykke én gang, kunne nedtegne og spille dette umiddelbart. Godt gehør og sikker hukommelse.

Han var en meget populær og hyppig benyttet spillemann under brylluper, festligheter og begravelser etc. i bygden i sin tid. Det var fela som var hans instrument. Men han skrev også arrangementer for andre instrumenter – så som trekkspill og piano. Etter ham har vi bl.a. «Ringeriksmasurkaen» og «Røysepolkaen» som hans barnebarn Einar Olsen Søhol i Oslo fikk trekkspillvirtuosen Arnstein Johansen til å spille inn på plate i begynnelsen av 1950-årene (78-plate). Disse ble sendt over Kringkastingen ved flere anledninger.

Ole Jensen Søhol var undertegnedes oldefar, og jeg sitter på en del notehefter etter ham.

Fogden Jacob Luth som bodde på gården Helgeland var trolig en tøff kar som favnet vidt omkring med sine pantegods etc. i Hole, Norderhov og Ringerike i det hele. Hans datter, Malene Sofie, fikk gården Søhol da hun giftet seg med Peter Semmingsen. Deres sønn, Abraham Petersen, solgte imidlertid en mindre del av eiendommen, (Nøstret eller Nøstrud) i 1742 til Jens Pedersen. I forbindelse med kjøpet avgav Abraham Semmingsen en erklæring hvori han blant annet sier: «Hvorfore og som jeg ere min Faders Peter Semmingsens ældste og eneste Søn med min Hustrues Siri Larsdatters villie, at selge og afstaa min Odel og Løsningsret til besagte Plads Nøstret til Køberen Jens Pedersen». Jens hadde eiendommen til sin død i 1781, deretter enken Sigrid til hun døde i 1781. Da gikk Nøstret ut av slekten. Senere kom den til et annet bruk under Søhol som til daglig blir kalt Roterud, og her finner vi Ole Jensen Søhol i siste halvdel av 1800-årene.

Ole Jensen Søhol var, ifølge overleveringer fra min bestefar Thorvald Olsen Søhol, en godlynt kar – men også «akkurat» og nøye på at alt skulle være

skikkelig og «på plass». Ole Jensen Søhol var født 7. juli 1831 og døde 13. oktober 1901. Han ble gravlagt på Hole Kirkegård. Gift to ganger, første gang med min oldemor Marie Thoresdatter Wexal (f. 3/10. 1829, død 14/6. 1869). De hadde tre sønner – Thorvald Olsen Søhol (min bestefar) som ble malermester på Hen i Ådal, Martin Olsen Søhol (byggmester i Oslo og bestefar til Randi Gjerde på Norderhov) samt Johan Olsen Søhol. Ole Jensen Søhols hustru nr. 2 het Anne Marie Jensdatter Follefos (f. 19/4. 1837 og død 6/10. 1917) – ingen barn.

I et brev til Einar O. Søhol d. 1. desember 1952 sier Jon Guldal bl.a.: Som første nr. i ønskekonserten mandag kveld fikk vi høre «Ringeriksmasurka» innspilt etter Ole Jensen Søhols gjenfundne noter. Det er Ole Jensens sønnesønn, disponent E.O. Søhol, Grefsen, som en har å takke for at den i sin tid så skattede bygdekunstners komposisjoner atter kommer til heder og verdighet.

I det samme brevet forteller Guldal at Ole Jensen Søhol i hverdagslaget ble kalt «Ole Bull». De gamle, sier han, visste å fortelle om et bryllup på Ner. Fjælstad som stod om sommeren. Ole Jensen trakterte fela i det vestre hjørne i stua, og vinduet var åpent, så en «glanar» ute på veien tøyde seg med arma inn og «tjuvskålte».

1	2	3	4
1. HUS Johan Søhol f. 1831 Herman Søhol 1834	2. FAR Johan Andreas Jonsson Søhol f. 1804 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872	3. HUS Jens Pedersen f. 1781 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872	4. HUS Marie Thoresdatter Wexal f. 3/10. 1829 død 14/6. 1869
5. HUS Jens Pedersen f. 1781 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872	6. HUS Marie Thoresdatter Wexal f. 3/10. 1829 død 14/6. 1869	7. HUS Thorvald Olsen Søhol f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872	8. HUS Anne Marie Jensdatter Follefos f. 19/4. 1837 død 6/10. 1917
9. HUS Johan Olsen Søhol f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872	10. HUS Martin Olsen Søhol f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872	11. HUS Einar Olsen Søhol f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872	12. HUS Arnstein Johansen f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872

Handwritten notes:
 1. HUS: Ole Jensen Søhol, Rørdalen bus. f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872.
 2. FAR: Ole Jensen Søhol, Rørdalen bus. f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872.
 3. HUS: Ole Jensen Søhol, Rørdalen bus. f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872.
 4. HUS: Marie Thoresdatter Wexal, f. 3/10. 1829. død 14/6. 1869.
 5. HUS: Jens Pedersen, f. 1781 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872.
 6. HUS: Marie Thoresdatter Wexal, f. 3/10. 1829. død 14/6. 1869.
 7. HUS: Thorvald Olsen Søhol, f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872.
 8. HUS: Anne Marie Jensdatter Follefos, f. 19/4. 1837. død 6/10. 1917.
 9. HUS: Johan Olsen Søhol, f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872.
 10. HUS: Martin Olsen Søhol, f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872.
 11. HUS: Einar Olsen Søhol, f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872.
 12. HUS: Arnstein Johansen, f. 1831 i Rørdalen bus. Læreren, gården i Rørdalen 1872.

Bryllupsvals

Etter Ole Jensen Søhal
Arrangement: Alf Peolera.

Musical score for 'Bryllupsvals' in 2/4 time, key of D major. The score consists of six systems of two staves each (treble and bass clef). The first system includes the title and composer information. The music features a simple, rhythmic melody in the treble clef and a supporting bass line in the bass clef, with various chordal accompaniments.

Musical score for 'Ringerike' in 2/4 time, key of D major. The score consists of six systems of two staves each (treble and bass clef). The melody is more complex and melodic than the 'Bryllupsvals' score, with frequent sixteenth and thirty-second notes. The bass line provides a steady accompaniment with chords and single notes.

Johan Frøshaug dekoratør og maler

Heftet Ringerike hadde i 1983 en illustrert artikkel om dekoratør og kunstmaler Johan Frøshaug. I denne artikkelen kunne man bl.a. lese følgende: «Johan Frøshaug virket mye i Modum, og på hans 80-årsdag i 1937, som ble feiret i Hole, var formannen i Modum Håndverkerforenings malergruppe, Lars Hansen, møtt fram på sin forenings vegne».

Lars Sjuls Hansen, som nå bor på Modumheimen, har lest denne artikkelen i heftet Ringerike. Nils Johannessen har vært i kontakt med ham. De har snakket sammen i telefon, og Sjuls Hansen har skrevet ned noen av sine erindringer om Johan Frøshaug. Videre har Nils Johannessen sendt Hansen noen bilder, malt av Frøshaug, slik at han kunne gi en vurdering av Frøshaugs bruk av farger.

Så lar vi Lars Sjuls Hansen komme til orde: Det var undertegnede som i 1937 hadde det ærefulle oppdrag å møte fram og overrekke Johan Frøshaug en hedersgave i form av en spaserstokk med sølvhåndtak og inskripsjon. I artikkelen i 1983 står å lese at med Johan Frøshaugs bortgang er et stykke gammelt Ringerike borte. Også i Modums historie er nå bare minnet tilbake om denne mannen. Jeg har et minne som jeg gjerne kan fortelle her.

Johan Frøshaug var som kjent ikke gift. I betraktning av dette hadde han skrevet noen versstrofer, som jeg gjengir her:

*Den yndigste kone ved stranden
hver aften jeg tager i favn;
om jeg skulde bytte med grannen,
en narr måtte være mitt navn.
Når ild under gryden hun tænder
selv av den ræste blokk,
hun blæser en gang og det brænder
som spon i den tørreste stokk.*

Her i Modum dekorerte han gamle skap og lokkekister og golvklokker. Ofte var han på bondegårder der han dekorerte slike ting.

Johan Frøshaug var både landskapsmaler, portrettmaler og dekoratør, og han nådde nok høyest som dekorasjonsmaler. Mange vakre ting skapte

han på det feltet. Om sin utdannelse som maler fortalte ikke Frøshaug noe til meg. Men jeg lærte ham å kjenne på den måten at han arbeidet i flere år på malerverkstedet til min far, malermester Mads Hansen, Vikersund.

Med hensyn til maleriet av Hans Gude, «Hvile i skogen» som Frøshaug har vært inspirert av, så må jeg nevne at den blåtonen som Frøshaug har satt på skogen, den er ikke i samsvar med fargen som Gude har på sitt bilde. Jeg tyder det slik at han ikke ville kopiere fargene i Gudes bilde, men heller gi uttrykk for en fargekombinasjon som han så for sitt indre øye. Ved å sette en blåtone på skogen, sammen med den gule fargen på bjørka i forgrunnen og den brune tonen på veien, har han fått laget en vakker farge-treklang.

Johan Frøshaug var alltid ærlig, beskjeden og pliktoppfyllende. Han levde fra hand til munn, og det hendte at han lånte noen kroner av meg. Men så sikkert som en lås var det at han leverte tilbake hvert eneste øre.

Frøshaug sa en gang til meg: «Vil du når jeg ikke er mer, plante en blomst på min grav?» Etter hans død tok jeg en sommer en tur til Hole kirkegård for å finne graven hans. En forglemmegei-rot som jeg hadde tatt med fra Vikersund, den plantet jeg der.

Lars Sjuls Hansen/
Gudleik Guldal

Amerika-brev

–fra O.S. Johnson
til Elling Goplerud

Litt fra et gammelt brev fra Ringerikslagets saga-skriver, O.S. Johnson, Spring Grove, Minnesota, til Elling Goplerud.

I Goplerud slektsmuseum er det 4 bind av «Udvandringshistorie fra Ringeriksbygderne», ialt 1467 sider, samt boken «Nybyggerhistorie fra Spring Grove og Omegn, Minnesota», på 450 sider, skrevet av O.S. Johnson. Her oppbevares også endel gamle interessante brev fra ham til Elling Goplerud, ialt 12 stykker, skrevet i 1930-31. Johnson forteller i brevene om arbeidet med bøkene sine, bl.a. om hvor vanskelig det var å få dem solgt, bøker som i dag knapt er å oppdrive for penger.

Ole S. Johnsons far het John Olsen og var født 30. november 1816 på Aure i Strømsåtbygda. Han døde hos sin datter, Kari Knuteplassen, i 1903. Oles mor het Berthe, født 1812, av foreldre Ole Paulsen Rud og hustru Ragnhild Johnsdatter Olde, Soknedalen.

Ole S. Johnson var født på Astridbråten i Strømsåtbygda den 13. januar 1843. Foreldrene var husmannsfolk under gården Oppegård. Han var den eldste av 5 søsken, hvorav 3 utvandret til Amerika. Den 21. juni 1872 ble han gift med Marie Ringerud fra Ådalen, født 17. desember 1846. I 1880 emigrerte de til Amerika, til Spring Grove, Minnesota, hvor de kjøpte farm.

I 1874 bodde han på nordre Strømsåt og drev da som skogsbestyrer for en tømmerhandler i Soknedalen. For å skaffe proviant til huggere og kjøpere drev han ved siden av et lite landhandleri. I bøkene sine forteller han om dette, og også om kaffesekken han hadde på stabburet, som det ble tappet kaffe fra gjennom et hull boret opp gjennom gulvet, og om hvorledes tyven ble redd og bragte kaffen tilbake.

I «Ærindringer» (bind III) forteller Johnson om sitt livsløp. I 8-års alderen var han gjetergutt, med tresko på beina, med neverkrukke på ryggen med niste for dagen, lur til å blåse i, og med knusk, flint og fyrstål til å gjøre opp varme med, geitebukken til å more seg med. Men når tordenen rullet og det regnet i strie strømmer så vatnet randt ned etter ryggen, da var det mang en gang ubehagelig å være gjetergutt. Han forteller om sin skolegang, arbeids-

innsats, giftermål, sitt kjøp av gård til seg og sin familie, om at denne blir tatt fra ham med stort tap for ham, og at han går fallitt, som han sier. Det er også rørende å lese om at han bestemmer seg til å reise til Amerika uten at kona vet om det, for senere å sende billett over til henne og barna, da han hadde tjent penger nok til det.

Spring Grove Minnesota, 10. juni 1930.

Herr Elling Goplerud.

Kjære Ven!

Hjertelig tak for dit meget venlige og interessante brev av 26.mai som jeg modtog igår. Ligeså må jeg frembære min hjerteligste tak for brevet fra Hønefos og Oplands Privatbank med check på \$ 18,20 sendt fra dig,...

Det glæder mig at du fant lidt fornøielse i bogen. Da det er så vanskelig å få samlet biografier eller personalhistorier med mindre man reiser direkte til dem, blev det altfor lite af det som bogen egentlig skulde være fyldt med. Jeg fandt da på at det kunde blive en bog for vort folk på begge sider af havet. I Norge kjender vel hver eneste skolegutt våre forfædres historie fra den dunkle grå Oldtid til våre dage, slik skoleoplysning som der er nu, så den første del af bogen er ikke for folket i Norge, men her i landet er våre forfædres historie mindre kjent, og er skrevet mere for de norske her. Derimot er den norske indvandring her til Amerika kanskje mindre kjent blandt folket derhjemme, så en fuldt ud tro og pålidelig beskrivelse om udvandringen fra Norge for en 80 a 90 år siden, samt livet i de små jord- og tømmerhytter her i førstningen kunde blive lidt til eftertanke, hvad våre banebrytere her måtte gjennomgå i førstningen.

Nu har ikke jeg personlig erfaring av det virkelige nybyggerliv, da det kun er 50 år siden jeg kom her, men talte med mange om nybyggertiden de første år jeg var her, så disse nybyggerskisser er fra første hand med undtagelse nogle få som har stått i aviser og det lille Knut Langeland skrev. Nu er denne sidste bog ikke bare for oss Ringerikinger – skjønt den bærer overskriften som de andre – men for alle norske som gjennomgik nybyggerlivets mange strabasser, som er ukjente for den nuværende slægt, og dog tror jeg at Ringerikslaget kan måle sig med andre lag i udgivelsen af udvandringshistorie, da det nu er fire bøger på tilsammen henimot 1500 sider med mange tusinde navne på de udvandrede.

Nu ser det ud til at Ringerikeslaget er sin opløsning nær. De siste fire år har vår Formand H.M. Heen Adams N. Dakota været så sløv og likegyldig at han har ikke vilet kaldt noget møde, og derfor er heller ingen penge kommet ind til trykningen af siste bog.

Manuskriptet var ferdigt for trykning i 1926 men på grund af at det kun var \$ 150,- i lagets kasse blev det liggende utrykt. Jeg besluttet derfor, forleden høst at lade det trykke for egen regning som kostet \$ 641,- ellers vilde det aldrig blidt trykt. Av disse udlagte penge har jeg fåt igjen av laget de \$ 150,-. Nu var jeg forberedt på tab, men trodset tabet og lod det trykke, særlig for de som har sine livshistorier der kunde få se dem trykt. Jeg vil derfor være dig meget taknemlig kjære ven om du kunde, når anledning gives fåt tinget bort flere bøger blant dine mange venner der i Hedalen og Ådalen. Oplaget er ikke stort kun 400, hvorav omkring 100 er solgt.

Norsk-Amerikanerne er ikke et læsende publikum så det er liten efterspørsel etter norske bøker, og særlig da ungdommen som vil ha den på engelsk, og da nu vårt lag ikke er i virksomhet kommer ingen penger ind derfra. Som du ser i Decorah-posten er det opfordring til Ringerikingerne om at møte fram ved storfæsten i Minneapolis for at stifte laget på nyt, men har mine tvivel om det vil lykkes.-

Ja den vakre Vidalen med sit blide yndige smil i vakkert veir og sit mørke ydre i Tordenskrald og regn, vækker opp gamle minder hos mig, hvor jeg har trampet mangan gang. Der har jeg hugget tømmer for Kong Ring – Nils Ringen som blev gift med Marte Enger fra Strømsodbygda.

Under denne huggeperiode hug jeg mig i benet nedenfor knæet og fik et stygt sår, men holt dog på med hugsten ugen ud til lørdagsaften hvor det tog mig længe at hinke hjem igjen til Strømsodbygden. Det var i oktober måned om høsten, og vårt sengeværelse på Bakkesæteren var i høladen hvor vi grov oss ned i høiet og jeg med det såre ben. – Men det grodde igjen uden nogen salve eller anden smørelse så jeg har ingen men av det.

I Vidalen har jeg været på dans i utkanten av Fintoppen, og gåt mangan gang langs efter Gravvannet, og set slagget af myrmalmet som engang blev tilvirket der til jern.

I Strandeskogen ovenfor Sandvannet har jeg trampet mangan gang, og drevet brøtningen fra Sandvannet, hvor den styggeste tømmerhaug jeg har set satte seg i Storfossen ovenfor Storkastet. Nu går vel tømret der som annetsteds i elven efterat

Anders Strande bygget om fossen. Ja mange gamle minder dukket opp igjen hos mig da du nevnte den yndige Vidalen, der på et sted ligner Dakotaprærien. Man kan fristes til at misunde alle de som er såpas unge at de kan få reise til Norge i år. O hvor hyggeligt det skulde været at få se igjen disse gamle kjente kjære steder og set det nye som er oppbygget, og besøkt din vakre gård, set Vatneberget med dets monumenter og overværet Gudstjenesten i deres gamle ærværdige kirke, samt hørt på de talerne som kommer til Vatneberget, nemlig vor Formand for vort kirkesamfund og den veltalende Prof. Ristad, men alderdommen gjør at jeg må holde mig i ro her jeg er. Får bare være med eder i tankerne.

Skjønt Hedalen ligger ikke svært langt fra mit fødested har det ikke faldt i min lod at bli noget større kjent i denne bygd. Har engang reist gjennom denne dal fra Landsenden tror jeg det hed og til Ness i Ådalen.

Det var om vinteren 1871 at jeg gikk fra Åvestrud i Flå Hallingdal om morgenen ved 7 tiden ifølge med en mand som skulde til Enger i Ådalen. Vi gikk over fjellet til Vassfaret og over den store indsøen Aurdalen og kom ned til Hedalen hvor vi stanset hos en Landhandler ved navn Torkel Fosholdt for at få oss noget tillivs. Efter å ha spist, blev mit reisefølge igjen der, medens jeg fortsatte min gang og kom til Ringerud i Ådalen kl. 10 om kvelden. Hadde vi hat godt skiføre vilde det ikke tat så lang tid, men det var kun oppe på fjeldet mellom Hallingdal og Vassfaret skiene gled let. Kommen ned mod bygden var sneen våd og på fjordene fra Ness og udovert stod det vand i sneen.

Denne Børsesmed Gunder som du spørger efter og som antagelig kom her til Amerika for omkring 80 år siden har jeg ingen rede på. Formodentlig kom han ikke her på disse trakter da jeg ikke har hørt hans navn før. Hadde Lars Modalen, Grand Meadow Minn. hvis livshistorie står i første bind side 219 – levet, vilde han visselig kunnet givet opplysninger om denne børsesmed og bjørneskytter, for Lars hadde en fænemal hukommelse, og gav mig mange opplysninger om sin og andres slægter, men han er død for flere år siden, og nogen anden kjender jeg ikke til som kunde give opplysninger derom, ...

Det er så mange måter at forsvinde her i dette store land, særlig de som kom her i 1850 årene. De som kjendte dem er døde, og deres efterkommere smelter mere og mere sammen med Amerikansk, sprog og traditioner og ved ikke navnene på sine besteforældre eller hvor de er indvandret fra. Til

smeltepotten går det med våre efterkommere her, hvis oprindelige rod er i Norge. «Norsk» i Kirkesamfundets navn skal udslettes, så alle minder om våre banebrydere som lagde grundvolden til våre norske kirker og skoler skal ikke mere erindres. Den gamle norske salmeskatt er oversatt til engelsk med tildels marstakt, og prædiken og messen er på engelsk. ... De eneste som opretholder det norske sprog er våre norske aviser og de mange norske foreninger, skjønt i de norske foreningers sammenkomster vil talerne helst glide over til engelsk. Derimod har den norske bladpresse stået trofast sammen med os for at bevare norskdommen gjennom mange kampe og storme med den udenlandske presse. Under verdenskrigen blev det af nogle fanatikere forbudt at tale og læse fremmede sprog, men de norske bladredaktører trodsede dette forbud og tog intet hensyn til disse selvbestaltede fanatikere.

Vi indvandrede hertil fra Norge har meget at takke de norske aviser for. Vi kom her til Amerika helt uvidende om dette lands styreform, men ved hjælp af de norske blade var det ikke længe før vi var ligeså godt kjendt i landsstyrelsen og statsstyrelsen som de der var fødte og opvokset her, og så snart vi havde fået borgerskab kunde vi stemme ved valgene...

Per Goplerud

–fra Iver Elsrud

Hauggerud den 18de Mai 1869

Kjære Forældre og Søssekende

Da Tiden nu tillader det maa jeg underrette eder om hvorledes det gik os paa Reisen; som di ved af reiste vi til Kristiania den 9de ankom til Krisstiansand den 10de. Vi afreiste derifra ganske Straks; men da kan di tro at det blev et slags spettakel da næsten alle blev syge. Jeg skulde haft løst til at en som agter at udvandre havde veret ombord i Timestid saa skulde han vist ikke taget paa Amerika. Kossten var ogsaa saa daarlig at vi ikke var istand til at spise noget af den ti Kjød det var saa raat at blodet rand af det saa kan di forestille eder hvorledes Suppen var. Vi ankom til Hul den 12te om Morgenen, der spiste vi Middag paa et Emigrant Hus. Vi afreiste derifra Kl. 3 og ankom til Liverpool Kl. 10. Vi gik ombord paa et stort Skib ved Navn Idaho det var 500de fod langt og 40 bred, paa Grund av Tøiets ombord transport kom vi ikke til

at gaa før Kl. 8. Di kan tro at det ikke var nogen hyggelig reise Da over 1100 Emigrantter var sammenstuvede; største Parten vare værre en vilde Dyr. I førstningen af reisen spiste vi næsten ingenting, da vi ikke vare som Svin men da vi bleve kjente med forholdene og vor egen Nisste blev for knap saa maatte vi tage til takke med den føde Svinene fik. Ja jeg maa vel sige Svineføde da man gik paa Dekket saa skitten gik over Skon og lige ind i Kjød boden; man skulde vel vaske det men Irlænderne havde vassket sine Børne kladder og Nattpotter først. Vi klagede for Kaptainen derom og det jalp. Vi haabede at komme i Land den 20de men det blev ikke før den 30te. Hvad reisen ned angaar saa var den ganske behagelig fra Adams Stasjon gik vi med Delesjansen til West Mitchel hvilke kostede 2 Dollar extra. Mitchel til Hauggerud gik vi. Her paa Hauggerud er omframt vakkert thi en Elv rinder omtrent 20 Skrit fra Husene. En vakker Ege Skov ligger paa den anden side af Elven; den vrimler af Fisk og Skoven vrimler af Harer Duer og en Del Gjæser saa jeg har mangan Gang savnet et Gever. En Skjøn Have omringer Husene, der nu staar i ful flor. Morbroder har i Aar tillagt omtrent 20 Akre Havre 60 Hvede og 15 Mais, hvilke jeg har været med at planttet. Fingal er nu reist til en Amerikaner hvor han har hyret seg bort i 4 maaner; hvor meget han skal have for det ved jeg ikke. Erik er maaske paa jernbane Arbeide da det ikke er godt at faa tjenest hos Farmerne paa grund af Hvedens billighet. Jeg bliver vel maaske her en Tid til jeg faar lyd meg om. Jeg trives nu ganske godt da her er fornøieligt at være.

Jeg lovde Moder at jeg skulde fortælle hende vorledes Kosten her er. Til frokost Hvedebrød Eg Smør Sirup Fattigmansbagels Flødekager og Kaffe. Middagen stegt Flæsk men forræstten som til Frokost. Til Eftasvær som til Frokost untagen Egge koger med Stegtflæsk til. Til aften for det meste Melkegrød af Hvedemel. Di synes vel at, gid jeg havde saan Mad den blev di snart kjed af, jeg har alt mer eller en Gang ongst efter norsk Kost. Jeg kan Hilse Tore Elsrud med at Elling Lever omtrent 3 Mil herfra hans Søn Paul er Skoleholder i et Skolehus her. Stor Ole har ogsaa faat sig en Arving ved navn Nils, Erik er end nu i NyseLand, han ved ikke hvad tid han kommer tilbage. Han har laant sine Kammerater 3000 Dollar som de haver Kosstet sig en Masskine for han kan derfor ikke før han faar i gjen sine Penger. Jeg skal hilse alle paa Elsrud i fra Guri og Syver Faasholt at de lever godt.

Jeg skal hilse eder fra alle her paa Haugrud og Russtand at de ære friske og lever godt. Jeg kån fortelle Eder at Ole og Erik ankom til Jon Rønningssand i Dag.

Hils Torvald Buttingsrud i fra mig at han skriver til mig da jeg ikke har noget at skrive om mig nogen tid endnu. Jeg maa ogsaa bede Eder om i vilde være snild at under rette mig om Karoline Lands Adresse vis hun er afreist til Amerika. Hils alle bekjente og Venner fra mig men ver Di paa det kjerligste hilset fra mig

I. Elsrud

Min Adresse er Mr. Iver E. Elsrud
West Mitshel P.Of. Iowa Nort Amerika

Dette brev er avskrevet i originalversjonen.

En kommentar til brevet:

Iver Elsrud var født 1847 på Elsrud gård i Ådalen. Hans far var Elling O. Elsrud, og hans mor Olea Olsdatter, var født på Rustand.

Iver reiste til Amerika 9. april 1869, og det står i emigrasjonsprotokollen at han reiste sammen med Fingal Gulbrandsen Enger (24 år) og Erik Hansen Enger (25 år). Disse to nevner han i sitt brev. Iver nevner også Tore Elsrud. Han var bruker på Søndre Elsrud og gift med Gjertrud Olsdatter Elsrud, søster av Ivers far Elling. Hvem Elling og Paul i Amerika er, vet jeg ikke, men gjennom sin mor, Rønnaug Gunvaldsdatter, hadde Tore mange slektninger i Ådalen, bl.a. fra Strande og Blakstvedt, hvor disse navn var vanlig brukt.

I Amerika bodde Iver lenge hos sin morbror Ole d.y. Haugerud i Iowa. I nærheten bodde en eldre bror av Ole, som også het Ole. Han ble kalt Stor Ole og skrev seg for Ole Rustand. Brødrene Ole og den yngre broren Erik var alle reist til Amerika i begynnelsen av 1850-årene, det var også deres far Ole Hansen Rustand.

Ca. 1880 reiste Iver videre nordover til Nord Dakota. Der tok han seg senere land ved Fairdale, hvor også flere Ådølinger fra Vikerkroken slo seg ned og tok land på den tiden. Kirken der kalte de Aadalen Church, forstander for menigheten var Fingal Rundhaug, og Thorvald Rundhaug var klokker. Ivers nærmeste nabo i Fairdale var familien Ohnstad, som emigrerte fra Søndre Elsrud 1882. Henrik Ohnstad var svigersønn til Tore Elsrud og reiste til Amerika med sine 8 barn. Hans kone Inger var død 9 år tidligere.

Iver tjente godt på heste- og kveghandel i Amerika, og ca. 1895 reiste han tilbake til Norge og Ådalen, hvor han kjøpte Grønvold gård. I 1901 giftet han seg med Inger Tronsdatter Buttingsrud (f. 1878) og fikk 3 døtre: Olea f. 1902, gift med Ole Bleiken, Inger Mathea f. 1903, Guri f. 1905, gift med Paul Strande.

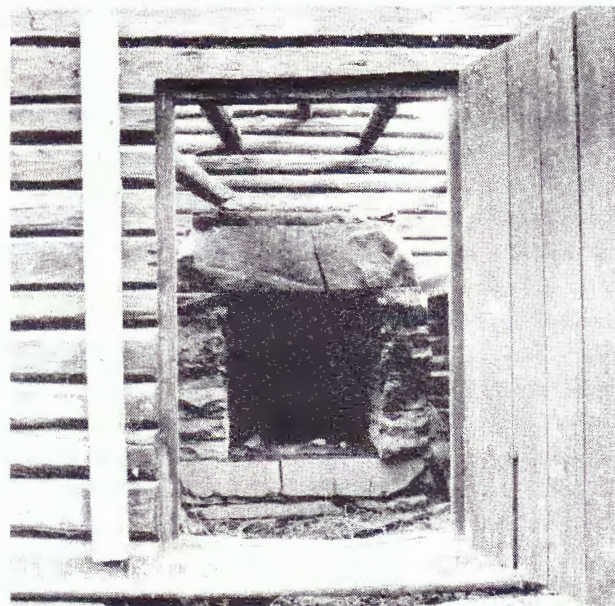
I 1919 solgte Iver Grønvold og kjøpte hus i Hønefoss, hvor hans datter Inger Mathea Elsrud fremdeles bor.

Iver døde i 1923 og hans kone Inger døde i 1945.

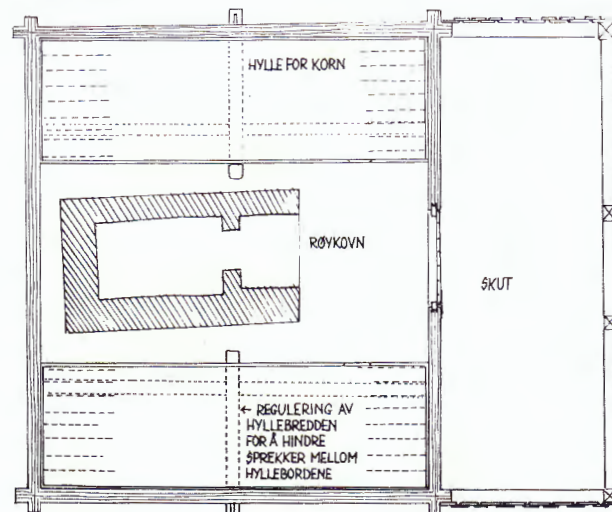
Ingeborg Elsrud

(Fra s. 35)

Bygningsvern . . .

Ovnen tar stor plass. Kornhyllene langsetter langveggen legger beslag på resten av arealet i det lille rommet. Foto før nedtagning.

Tegninger: Plan og snitt.

Om Rytterager

Ved Ole Rytterager

Jeg vil nu fortælle lidt om de Forandringer, som er skeet i de sidste 50 Aar.

I 1856 fulgte jeg Fader, Jørgen Rytterager, til Byen og skulde begynde paa Skolen; vi havde hjemme havt en Lærerinde Amalie Braun og Student Reinholdt Hoffmann til Huslærer. Han blev Mediciner og bor i Bergen.

Vi reiste op over Krogkleven, det var ingen anden Vei dengang, og tog ind paa Johnsruds Skytsstation.

Der var mange Folk; bl.a. var der Læssekjørere, Hallinger med Smør og Skin til Byen og Læs hjem igjen, og mange Reisende tog Skyts. Jeg var ung og syntes det var storartet Liv og Trafik.

Gamle Johnsrud var en god Ven af min Fader og vi blev der i fem Timer; jeg underholdt mig med hans Søn Truels, som var lidt ældre end mig.

Truels Johnsrud blev gift med Frk. Hebbe og en af Sønerne har Johnsrud; det er nu et fredeligt Sted.

Veien over Skoven der, er ikke længer brugbar, hvor tusinder af Læs har passeret op alle de stygge Bakker.

Vi fortsatte Veien over Bærums Værk, forbi Øverland, og som indover mod Byen. Der var ingen Huse førend vi kom til Slottet, som er bygget i 1846. Parken var ikke kommet i Orden og langs med Rusløkbakken stod nogle gamle Huse. Saa bar det afsted udover Bakken forbi Universitetet og Fru Grønnings Have nedimod Pipervigen og op Bakken, hvor nu Stortinget staar, der stod dengang et graat Træhus, hvor Kjøbmand Evensen handlet, og vi kjørte ned Bakken ved Østre Gade og tog ind i Hotel Copenhagen. Gaarden staar endnu paa Hjørnet af Gannerus Gade og eies af Jordan.

Vi fortsatte straks Reisen til Teisen i Østre Aker, hvor Faders Broder, Ivar boede.

Den følgende Dag reiste vi med Jernbanen til Grorud og besøgte Carl Blyberg, min Faders Svoger.

Jernbanen var dengang nylig aabnet til Eidsvold og det var første Gang Fader reiste paa Jernbane. Betjeningen paa Banen var engelske Folk.

Samme Aar, 1856, blev den første Telegrafforbindelse aabnet her i Landet, det var mellem Drammen og Kristiania.

Paa den Tid var det ikke mange Kirker her, det var blot Vor Frelzers Kirke, Oslo Kirke og Garnisons-Kirken; Trefoldighedskirken og Den katolske Kirke var ikke rigtig færdigbygget.

Byen hadde dengang 25 000 Indbyggere.

I 1858 var her en stor Ildebrand. Kvartalene fra Skippergd. til Nedre Slotsgd., imellem Østregd. og

Toldbodgd. nedbrændte totalt.

Skolerne var lukket en Uge og alle Folk, som kunde komme til, maatte bære Vand i Brandspand, som fandtes i hver Gaard. Jeg var med og langet Vand.

I 1850 blev Bazarbodene bygget; der var skrevet saa meget i Aviserne om, at de kjørte Menneskeben og Rester af Ligkister ude paa Aagrene til Folk.

Paa den Tid var Torvgaden nedover en Havne- og Kaalager; det var kun nogle Huse paa Hammersborg.

Som ung Gut saa jeg Kong Oscar den I. i Sundvolden. Carl den XV. har taget mig i Trøiekraaven, jeg kjendte ham ikke og stod formodentlig i Veien for ham. Kong Oscar den II. har jeg hilst paa; det er en høi, vakker Mand, ludet lidt med Hovedet.

Nu vil jeg fortælle nogle gamle Erindringer, som jeg har hørt.

I Aaret 1700 blev Vor Frelzers Kirke bygget, med Begravelsespladse rundt om. Dengang hadde Kristiania 5000, Bergen 10 000 og København 60 000 Indbyggere.

Efter 1750-Aarene var der stor Udskibning af Trælast fra Kristiania, især Planker og Bord. Der var store Stabler af dette i Skippergd., og der hvor Pakhusene nu staar.

Dengang var der kun et Par mindre beboede Huse, fra Vor Frelzers Kirke og nedover mod Bryggerne. Det ene eides af Vestye Egeberg og det andet, lidt længere op, af hans Svoger, Peter Meyer som her begyndte med en mindre Skibshandel og udvidet siden sin Forretning, omfattende Trælast og Skovhandel. Han var Fader til Jakob Meyer, der lever endnu, det er en kjæk Skoveier og en af Byens rigeste Mænd. Man ser ham ofte spadsere paa Gaden.

I Begyndelsen af 1800 blev Priserne paa Trælast lidt trykket i England og dertil kom Urolighederne i 1808.

I 1819 var den store Ildebrand, som ødelagde store Værdier paa Bordtomterne, hvor den ene Plankestabel gikk op i Luer efter den anden og intet var assureret.

Efter den Tid kom et Krak, hvor baade Anker og Collett maatte indstille sine Betalinger og ligeledes mange flere. Siden den Tid har Trælasthandelen ikke kunnet komme op igjen i Kristiania.

Jørgen Rytterager skulde have været saa frisk i sin Ungdom, at han hoppet over Grinder og Gjerder som ingenting. Han var ogsaa en heldig Skytter. I 1855 skjød han en Elg, som havde opholdt sig paa Storøen i flere Dage, men gik til Vands.

En Dag som Hans Andreas Haavind og Lærer Stave, som var Huslærer hjemme, skulde ro hjem til Skjærdalen, møder de Dyret ude paa Vandet, ror rundt det og Elgen stiger i Land paa Svartøen. Dette opdager Jørgen R. med sin Kikkert fra Storøen; han gjør Børsen istand og ror afsted, kommer akkurat, som Dyret sætter til Vands og ror ind paa den, giver den et skud bag Øret og død var den.

Elg var sjelden heromkring, paa den Tid, og man vidste ikke, hvad man skulde gjøre med den. Den blev imidlertid udstoppet og forefindes paa Universitetets Samling.

I 1860 skjød J. Rytterager en Ulv paa Udøen. Der blev meldt fra en af Pladsene, at de havde seet en Ulv paa Sundet. Isen laa over hele Fjorden, der var Nysne, det var i Marts Maaned. Fader gjør istand sin børs og kjører afsted, han opdager, at den havde gaaet iland paa Udøen og ikke forladt den. Ret som det var kommer Ulven farende forbi ham og den fik idesamme en Ladning paa Bredsidens, men den ble ikke indhentet førend ved Tandberg, hvor den fik to Skud til. Paa Slæden blev den lagt og kjørt hjem.

Dette er vist den siste Ulv, som er skudt her søndenfjelds.

Lensmand Kahrs og Løintnant Hals havde havt Drivjagt paa Ulv, oppe i Soknedalen, nogle Dage forud og skadet flere.

Fader fortalte, at han som ung Gut sammen med Jørgen Ballerud, som var Gaardskarl hjemme, havde taget en Grindslæde, puttet en Gris i en Sæk og rustet sig med geværer, fordi de hørte Skrubben tude borte i Aasen, og om Aftenen bar det afsted bort paa Moen. Her begyndte de at stikke paa Grisen og den begyndte at skrike; i en Fart kom 10-12 store Graabeiner lige paa dem, de slap grisen og reiste hjem det forreste kunde.

Det var ikke saa sjelden at høre Skrubben tude borte i Aasen, og Fader foralte, at man skal have seet indtil et Snes Ulve ligge paa Isen, saa Folk voved sig ikke frem.

Jeg har selv seet en Ulv, komme over Soknedalselven, som liden Gut, vi skulde i Julebesøg til Tryg Veholdt. Den var større end den største Nyfoundlænder, med lang, bustet hale, noksaa ragget, høi og lang.

Vildduer er der mange af paa Storøen, vi skjød flere baade Høst og Vaar paa Erteagreene.

Du Ringeriking, du Ertesæg, du drikker i hver en Bæk.

Ringerike skal forgaa af Landhavre og Storfant, siger Ordsproget, men det slaar ikke til, Driftsmaaden er forandret.

Landhavre er en Havresort, som er fuldstændig lig Havre i Straaet, men Frøet mangler Kjerne. Jeg har seet Agre med Blandkorn, (Byg og Havre sammen, som de bruger paa Ringerike), hvor Landhavren har faaet Overtaget og det blev blot Straafoder.

Ringerikingerne er kjække, dristige, vakre og snille Folk, som tager sig godt ud, hvorhen de kommer.

Der var stor Selskabelighed paa Ringerike i min Ungdom, der var forskjellig Underholdning, bl.a. hadde vi Sangforening og de fornemste Sange var: «Bor jeg paa det høie Fjeld», «Medens Nordhavet bruser», «Hvor herligt er mit Fødeland», o.s.v.

Paa Libakke og i Gladtvedt var der hver Jul Bal, indbudent Betalingsbal, men jeg har ogsaa været paa saadanne Baller paa Burud, Wager og Skjør vold. De var noksaa stride til at spille Kort, Polspas var det fornemste Spil.

Lensmand Kahrs, Løitn. Hals, Bjerck paa Sørum og Warloe hadde stadig Kortspillag. August Gløersen, Johan Blyberg og Lars Liebakke var ogsaa undertiden med. I Hønefos var Storspillerne Engbret Tandberg, Chr. Tandberg og Foged Owern, undertiden var ogsaa Thor Færden med.

I vor Ungdom besøgte vi ofte Kirken, baade i Hole, Norderhov og Haug og de i min Tid byggede Kirker i Skjærdalen, Hval og Hønefos; men Præsterne kjendte vi lidet til. Pastor Lund i Hole har døbt og konfirmeret mig.

Vi hadde en Prest i Norderhov, som skarret saa i Maalet, efter ham kom en Prest, som siden blev Sogneprest i Heggen, han var bra, saa fik vi en fra det trondhjemske, han sagde dokker til Folket og de blev herover meget stødt. Presten blev baade muntlig og skriftlig anmodet om at holde sig til vort brugelige Sprog, efter den Tid læste Præsten op sin Prædiken fra Papiret og det gik bedre. Nu har vi en Præst af vore egne Folk og han er bedst.

*Ringerike Ungdomslag**Leikarringdager på Tyristrand med mange aktiviteter*

I alt 13 lag bestående av 260 barn, ungdom og ledere var med på stevnet som ble arrangert på Tyristrand skole fra fredag kveld til søndag ettermiddag. (Fra 15/6 - 17/6.)

Det var ungdomslagene fra Nakkerud, Hole og Røsslyng som har hatt arbeidet med dette arrangementet og de hører til under Buskerudregionen av Noregs Ungdomslag.

Fredag ettermiddag startet med innkvartering, og alle lagene ble plassert på Tyristrand skole. Så fulgte presentasjonen av lagene. Både fredag og lørdag kveld var det folkevise- og gammeldans i gymnastikksalen hvor Frank Ivar Danielsen spilte trekkspill.

Lørdag formiddag var det mye stevnedeltagerne kunne foreta seg. Noen reiste med buss til Stall Monserud, andre dro for å se på arbeidene til Inge Auråen i Treborgen.

Laila Strype Kviteberg lærte bort å karde og spinne. Det var svært populært, spesielt håndtein var mange interessert i.

Videre var det anledning til å lage nylonblomster, indianerbelter og lykkestjerner.

Det ble vist natur- og tegnefilmer og på skoleplassen var det ballaktiviteter. Barna hadde også anledning til å få en kjøretur med hest og trille.

Natursti sto også på programmet, lagene ble da delt inn i puljer og fikk en tur rundt i terrenget. Selve hovedstevnet var søndag, og da hadde publikum adgang. Deltagerne var kledd i sin fineste stas, og – det var opptog med marsj rundt Bekkelaget på Tyristrand og ned igjen til skoleplassen. Nakkerud Hornmusikk spilte.

Tor Solheim ønsket vel møtt og erklærte hovedstevnet for åpnet.

Skoleplassen var et flott skue i solskinnet når danserne inntok stedet med sine folkeviseleiker av forskjellige slag.

Det var andakt ved kirketjener Reidun Haug og dessuten underholdning med både sang, trekkspill og fiolin.

Ruth og Tore Rustand ble hedret som de ildsjeler de er og for den innsats de gjør for Nakkerud UL's leikarring, ved å motta en gave som to av medlemmene overrakte.

En oppvisning sto så på programmet, før det var på tide med middag og oppbrudd.

Elt

(Referatet fra stevnet er gjengitt med tillatelse av Ringerikes Blad.)

Ringerike Ungdomslag (RUL) er et «fylkeslag» for søndre del av Buskerud og står tilsluttet Noregs Ungdomslag. Følgende er i dag med i RUL: Hole Ungdomsforening (Hole), Kryllingringen (Krødsherad), Nakkerud Ungdomslag (Tyristrand), Røsslyng Ungdomslag (Sysle), Høgdingen (Lier) og Åssiden Leikkaring (Drammen). Vi skal gi noen glimt fra arbeidet i disse laga i den seinere tida.

Hole Ungdomsforenings Kor feiret i 1983 50-årsjubileum. Koret hadde inntil da optrådt ca. 400 ganger, og vi kan nevne at i 1935 var det med i det store felleskoret som fremførte Sødals Ringerikskantate. Nils Johannesen har hele tiden vært korets dirigent.

På landsmøtet i Noregs Ungdomslag 1982 ble det vedtatt å yte økonomisk støtte til et voksenopplæringsprosjekt i Nicaragua. Her gjorde Røsslyng UL en fin innsats da det på en kveld fikk inn nesten kr. 2000,- som gjennom Kirkens Nødhjelp ble sendt til prosjektet.

Til slutt nevner vi noen av de større sakene som RUL har arbeidet med.

Hefte «Ringerike» (Jul på Ringerike) kom første gang ut i 1922.

Ringerike Husflidsforening ble startet i 1930 av Hjemmenes Vel og RUL.

Det første Ungdomsherberge på Ringerike kom i drift omkring 1938/39. RUL i samarbeid med Norderhov UL hadde samlet inn penger til utstyr på herberget.

I 1984 gav RUL ut Elling M. Solheims diktsamling «Ord gjennom årene». Samlingene inneholder prologer og leilighetsdikt som for en stor del ikke hadde vært trykt før.

N.J.

Edvard Elvigen – en lærerpersonlighet ved den gamle Veien-skolen   Av Arne Chr. Bang.

Fjorårets hefte av «Ringerike» hadde som kjent Veien skole som forsidebilde. Samme hefte hadde også en omtale av den gamle skolen av tidligere styrer Hallvard Løyland, som har skrevet en rekke interessante artikler av lokal-historisk innhold. Blant annet om de eldgamle stedsnavnene Ve og Veien – og de rike funn som er gjort på det store gravfeltet på Veien og Bråten.

Den gamle bygden og den gamle skolen er således vel omtalt tidligere. Her er hensikten å gi et lite portrett av en lærer som kom til å sette sitt preg både på skolen og bygda. Det skyldtes nok hans usedvanlig lange virke her, men også at han var en personlighet som er blitt husket og omtalt i årtier etter sin bortgang. Som overskriften forteller dreier det seg om førstelærer Edvard Elvigen. Han hadde stillingen fra 1863 til han gikk av i 1919, vel 78 år gammel.

Lærer «Ælviken» som han ble kalt, var født i Vegårdsfjordingen i 1840 og var av gammel Ringeriks-ætt. Hans far, Nils Elvigen, var også lærer. Vi skal først nevne litt om ham, for med det kan vi få gitt noen glimt av skolesituasjonen i distriktet dengang. Også Nils Elvigen var fra Vegårdsfjordingen. Sin beskjedne utdanning til lærergjerningen fikk han hos den kjente «Første-kirkesanger» Jens Larsen på Berger. Denne merkelige skolelederen som kom til å få grunnleggende betydning for Ringeriks-skolene, kom hit fra Danmark i 1803. Larsen viste seg snart å være en meget dyktig skolemann som «stod langt over det almindelige i evner og utdanning». (Nhv.bok.1914). I 1805 ble Berger klokkergård og fast skole, fra først av var den en halveis privat og videregående skole. Lærer Larsen foresto også utdanning av skoleholdere i Norderhov. Her gikk Nils Elvigen noen uker vinterstid i 1826-27. Etterpå skulle «kandidaten» prøves av en prost. Nils Elvigen fikk sin «prosteeksamen» i 1829. I de nærmeste årene hadde han flere lærerposter i distriktet, men måtte sikkert etter daværende ordning tilbake til «etter-utdanning» hos Larsen vår og høst.

Fra 1837 til 1879 var han lærer i sin hjem-krets, Vegårdsfjordingen. Det fortelles at han ble søkt også av elever utenom kretsen, særlig var regning et fag han var mester i.

Slik fikk sønnen, Edvard Elvigen, vokse opp i et

etter tiden aktivt skolemiljø. Sin første skolegang fikk han vel hos faren, må vi tro. Ordningen var at det fra 1845 dels var omgangsskole, dels skole i et fast leiet lokale til 1861-62 da Vegård skole ble tatt i bruk. Vi vet om Edvard Elvigen at han fikk sin «prosteeksamen» i 1858. Han kunne neppe gå rett fra omgangsskolen til denne eksamen uten videre opplæring, så han hadde sikkert fått hjelp av sin dyktige far. Lærer Larsen på Berger var død i 1831.

I 1839, året før Edvard Elvigen ble født, var det blitt alminnelig skole på Berger til avløsning av omgangsskolen. Kirkesanger H. Helgesen der utdannet flere skoleholdere, men Edvard Elvigen var ikke blant disse. Heller ikke søkte han det andre videregående skoletilbudet i Norderhov dengang, brødrene Størens privatundervisning i Munkestua på Norderhov prestegård.

Her møtte som kjent Jørgen Moe sin senere medarbeider P.C. Asbjørnsen. Dette «Størens Artiumskurs» gikk i 1832 over til en mer fast skole. Etter en foreløpig stans kom den igang igjen i begynnelsen av 1840-årene, og fikk fra 1847 kommunal støtte og navnet Ringerikes Realskole.

Etter prosteeksamen, gikk Edvard Elvigen på Asker Seminar i årene 1860-62. Året etter ble han tilsatt som førstelærer ved Veien skole, året før skolehuset der var ferdig. Skolen holdt da til på Vexal. Edvard Elvigen ble i stillingen til 1919. I 1908 feiret han 50års-jubileum som lærer og ble da hedret av kretsen og skolestyret m.fl. Han likte visstnok ikke å delta i offentlig styre og stell, men ble pålagt flere tillitsverv, formann i fattigstyret, medlem av skolestyret, prestens medhjelper m.v. Skoleinspektør K. Gigstad som skrev kapitlet om skolevesenet i Norderhovs-boken har fortalt at Elvigen kunne gi verdifulle opplysninger om skolens utvikling, også om skolen i farens tid – tidlig på 1800-tallet. Edvard Elvigen fikk Borgerdådsmedaljen i 1920 for sin lange, tro tjeneste i skole og samfunn. I en alder av 87 år døde han i 1927.

I årtiene som har gått etter hans bortgang er han blitt husket og ofte omtalt av sine mange elever i den gamle Veien-kretsen. Han blir gjerne nevnt for sin strenge disiplin. Men ikke noen har vært i tvil om at han fremfor alt var en dyktig lærer som satte dype spor etter seg.

Sukkertøy-Marja og Sukkertøy-Hans

Et par originaler i Hønefoss rundt århundreskiftet var Sukkertøy-Marja og Sukkertøy-Hans. De bodde i en liten stue på Blybergshaugen, og som deres «titler» forteller levde de av å lage sukkertøy som de dro rundt og solgte.

Hun var liten og fyldig, med en rar flat hatt eller skaut, trekantet strikkesjal som ble knyttet bak på ryggen, som regel et lite forklæ, og stålbriller som hang ytterst på nesetippen. Hans hadde små, lyse barter og var kledd i en gammel, nærmest svart dress som var helt blank på lårene. De hadde en gammel dragkjerre med ganske store hjul. Den dro Hans varene på – forskjellige esker med litt av hvert i, men mest sukkertøy. Marja gikk bak kjerra og puffet.

Det var utenfor byen de hadde sine kunder, for alle i Hønefoss kjente jo til hvordan sukkertøyet ble fremstillet: Marja sto for deigen som ble farget rød, hvit og blå, og så var det Hans som trillet deigen til pekefingerlange- og tykke stenger på bukse-låret sitt!

Vi barn ble på det strengeste forbudt å kjøpe sukkertøyene. Det ble fortalt at de beste kundene Sukkertøy-Marja og Sukkertøy-Hans hadde var soldatene på Helgelandsmoen. De ante jo ikke noe om «fabrikasjonen».

Når de så hadde hatt en riktig god salgsdag hendte det at de gikk på kafeen til Oline og Rønnaug Aslaksen i St. Olafs gate og kjøpte seg litt middagsmat, og ruslet så hjem igjen til stua si. De gjorde ikke et menneske fortred, men småfanten, og voksne også forresten, fløy etter dem og sang smedeviser. Dessverre husker jeg ikke noen av disse, men en venninne husker ett av versene. Slik lød det:

Sukkertøy-Marja me' kassa si'
russla nettopp her forbi
med sukkertøystenger så lange som så.
Kassa hennes er «lyseblå»

(Det siste ordet var nok et ganske annet, men det egner seg ikke på trykk...)

A.J.

Ringerikes Museum

Ringerikes Museum ble stiftet i 1923. Museet har i dag 123 medlemmer. Det har et styre på 18 og et arbeidsutvalg på syv medlemmer. Formann: Ragnar Nøklebye, nestformann Randi Gjerde, øvrige Bjørn Knoph, Else Marie Abelgård, Trygve Gjerald, Jesper Hallingby, Jan Solgård, Otto Frydenlund, Aage Fjeld. Varamenn henholdsvis: J. Th. Erichsen, Ingrid Løbben, Vesla Eidahl, Inger Lise Berg, Gunvor Melbye, Trond Bergsund, Margit Hafton, Jorunn Lie, Beate Moe Haugen. Ringerike kommune er representert i styret ved Asbjørn Hofseth og Kjell Hallmann, v.m. hhv. Ruth Midthaug og Åse Thoresen Tronrud, Hole kulturstyre: Guldbrand Hvattum, v.m. Ruth Løv-høiden. Hjemmestyrkemuseets Venner: Per Chr. Hurum. Ringerikes Kunstforening: Kåre Svang. Ringerike historielag: Aslaug Kvernberg..

Museet har sine samlinger i Norderhov gamle prestegård som er åpent for publikum fra mai til oktober. Bygningen gjennomgår stadig restaureringsarbeider og har i år gjennomført ombygging av kjellerlokalene – alt i samarbeid med Riksantikvarens folk. Riddergården i Hønefoss hører også Ringerikes Museum til. Den brukes til møtevirksomhet, og på forsommeren arrangeres «Riddergårdsdagene» i forbindelse med kulturuken i byen. Museets kontor er flyttet fra Riddergården til Norderhov gamle prestegård.

Ringerikes Museum har store oppgaver foran seg. Bl. a. arbeides det for å få et større areale ved prestegården til forskjellige bygninger som er i museets eie.

Ringerikes Blads trykkeri - Hønefoss

ERIK MOE HAUGEN
Blommaseter, Nordrehov
3500 HØNEFOSS, TEL. 057 36 154